

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Internetikasutuse sotsiaalse vahendamise praktikad 9-12-aastaste laste vanemate seas

Magistritöö

Koostaja: Katrin Romanenkov
Juhendaja: prof. Veronika Kalmus

Tartu 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Uued riskid ühiskonnateooriate kontekstis.....	6
1.2 Infoühiskond ja uus meedia.....	9
1.3 Põlvkondade käsitlused	10
1.4 Meediapädevus	15
1.5 Internetiriskid ja –võimalused	17
1.5.1 Vanemate teadlikkus internetiriskidest	21
1.6 Vanemliku kasvatus mõju lapse arengule.....	22
1.7 Vanemlik vahendamine	24
1.7.1 Internetikasutuse vanemlik vahendamine	27
1.7.2 Hinnangud internetikasutuse vanemlikule vahendamisele	33
1.7.3 Vahendajate rollid.....	34
1.7.4 Vanemlik vahendamine ja ühiskondlik kontekst	35
1.7.5 Vanemliku vahendamise mõju uurimise kitsaskohad.....	36
2. UURIMUSE METOODIKA.....	40
2.1 Meetod.....	40
2.2 Valim	42
2.3 Osalejate üldine kirjeldus	42
2.4 Intervjuude strateegia	44
2.5 Uurimisküsimused.....	45
3. TULEMUSED.....	47
3.1 Vanemate hinnangud laste arvutikasutusele.....	47
3.2 Internetikasutuse vanemliku vahendamise praktikad	49
3.3 Vanemate kogemused laste internetiriskidega kokkupuutel	55
3.4 Vanemate hinnangud teadlikkuse osas	58
3.5 Internetiturvalisust puudutava info hankimine ning ootused infokanalite osas	59
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	62
4.1 Meetodi kriitika	70
5. KOKKUVÕTE.....	73
SUMMARY	75
KASUTATUD KIRJANDUS	77

SISSEJUHATUS

Viimaste aastakümnete kiire info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate areng on oluliselt muutnud viise, kuidas me hangime ja töötleme infot ning saame uusi teadmisi. Lisaks sellele, et uued tehnoloogiad on muutunud täiskasvanute töö, hobide ja meelelahutustegevuste lahutamatuks osaks, on väga usinad uute tehnoloogiate kasutajad ka lapsed, kes on sündinud süle-, pihu- ja tahvelarvutite, puuetundlike ekraanide ning interaktiivse suhtluse maailma. Tehnoloogia pakub kanaleid, mis on loonud uutmoodi võimalused meelelahutuseks ja sotsialiseerumiseks ning uute võimaluste kasutamisest on ühtviisi innustunud nii noored kui vanad. Eesti ühiskonna pikki aastakümneid kestnud isoleeritus ning riigi taasiseseisvumisjärgne agressiivne püüd kõige moodsa, arenenud ja lääne-euroopaliku järele on meid teinud uutele võimalustele isegi vastuvõtlikumaks kui teisi Euroopa riike, kelle areng on olnud stabiilsem. Uuringud Euroopa riikide elanike arvuti- ja internetikasutusest toetavad seda mõtet – Euroopa Liidu liikmesriikide statistikas on Eesti mainitud näitajate poolest esirinnas (*Eurostat*). Statistikaameti 2012. aasta alguse seisuga omab Eestis arvutit ja internetiühendust 75% leibkondadest, sh üle 90% lastega peredest.

Käesoleva töö kontekstis on oluline ka märkida, et 82% Eesti 9-16-aastastest lastest kasutab internetti iga päev või peaaegu iga päev, olles sellise kasutussagedusega Euroopa riikide seas kolmandal kohal (Livingstone, Haddon, Görzig, Olafsson, 2011).

Uued võimalused on aga endaga kaasa toonud ka negatiivseid momente ja seda eriti ühiskonna kõige haavatamale grupele – lastele. Avardunud meelelahutus- ja suhtlemisvõimalustega kaasnevad mitmed riskid ja potentsiaalsed ohud, mida varasemalt ei eksisteerinud. Riskid seisnevad nii potentsiaalse varalise kahju tekkimises (arvutitarkvara kahjustamine viiruste läbi, rahaline kahju petuskeemide või ostlemise läbi jm) kui ka laste ja noorte võimalikus emotsionaalses ja psüühilises häirituses anonüümsetes netikeskkondades sõlmitud tutvuste, küberkiusamise ning identiteedivarguste läbi. Siinkohal on nii Eesti lapsevanematel kui ka laiemalt kogu ühiskonnal põhjust muretseda, sest Eesti lapsed on mitmete riskide kogemise poolest Euroopa laste seas eesotsas. Näiteks ütleb 14% Eesti lastest, et neid on *online*-keskkonnas kiusatud ning veerand lastest on päriselus kohtunud mõne

inimesega, kellega nad on tutvunud *online*. Mõlema näitaja poolest on Eesti lapsed Euroopas esimesed (Livingstone jt, 2011).

EU Kids Online (edaspidi EUKO) uurimisgrupi poolt 2010. aastal läbiviidud uuring näitas, et Eesti lapsed on Euroopas esirinnas internetikasutuse ja digitaalse kirjaoskuse poolest, negatiivse poole pealt aga on nad ka pingerea tipus interneti liigkasutuse poolest. Samas näitavad rahvusvahelised võrdlevad uuringud laste internetikasutusest ja vanemate hoiakutest oma laste internetikasutuse suhtes, et Eesti lapsevanemate teadlikkus ja vanemliku vahendamise roll Eestis on selles osas väga madal (Livingstone jt, 2011).

Eesti lapsevanemad aitavad, juhendavad ja õpetavad oma lapsi arvutikasutamise ja turvalise interneti teemal üsna meelsasti, samas kasutatakse vanemate poolt vähe otsest järelevalvet ja piiramist. Potentsiaalselt ohtlike veebisaitide blokeerimist, lapse sotsiaalmeedia, internetitutvuste ja e-posti sisu kontrollimist kasutavad Eesti lapsevanemad tunduvalt vähem kui paljude teiste Euroopa riikide lapsevanemad (Livingstone jt, 2011).

EUKO uurimisrühma raportid pakuvad laste internetikasutuse ning vanemliku vahendamise praktikate osas väga head kvantitatiivset ülevaadet, ent nähtuste paremaks mõistmiseks ja süvaanalüüsiks on Tartu Ülikooli üliõpilased (sh. käesoleva töö autor) viimasel paaril aastal läbi viinud mitu kvalitatiivset uuringut selgitamaks laste hoiakuid ja teadmisi internetiriskidest, samuti on uuritud vanemate teadlikkust, praktikaid ja rolli laste internetikasutamise suunamisel ja nende väärtushinnangute kujundamisel.

Oma magistritöös keskendun 9-12-aastaste laste vanemate hoiakute ning arvuti- ja internetikasutust vahendavate strateegiate uurimisele. Eelkõige keskendun hoiakutele ja strateegiatele, mis puudutavad internetikasutuse järelevalvet ja rakendatavaid piiranguid.

Uurimisküsimused olen püstitanud järgmised:

1. Milliseid praktikaid kasutavad vanemad laste arvutikasutuse suunamisel?
2. Millised on vanemate kogemused laste kokkupuutel internetiriskidega?
3. Kuidas käitatakse potentsiaalse riski või juba saadud negatiivse kogemuse ilmnemisel?

4. Kui heaks hindavad vanemad oma teadlikkust internetiohtude valdkonnas?
5. Kust saavad lapsevanemad internetiturvalisust puudutavat infot ja abi?
6. Millised on vanemate ootused turvalise internetikasutuse teadlikkuse suurendamise osas?

Töö teoreetilises osas annan põgusalt ülevaate sellest, kuidas uuritav valdkond haakub riski- ja infoühiskonna ning põlvkondade käsitlustega. Põhjalikumalt on toodud teadlaste poolt kirjeldatud meediapädevuse omandamise aspektid ja nende olulisus, internetiriskid ning nende läbi kahju tekkimine, samuti laste internetikasutuse vanemliku vahendamise praktikad ning nendega seonduvad varasemad uuringud.

Töö teises osas on kirjeldatud uuringu meetoodika ning valimi ja intervjuude strateegia, töö kolmandas osas annan ülevaate läbiviidud fookusgrupi intervjuude tulemustest ning neljandas peatükis esitan järeldused ja annan oma panuse vanemliku vahendamise strateegiate diskussiooni.

Soovin töö valmimisele kaasaaitamise eest avaldada südamlikku tänu professor Veronika Kalmusele, kes on olnud nii minu bakalaureuse- kui magistritööd juhendades äärmiselt toetav ja asjatundlik juhendaja ning kelle usk töö valmimisse on olnud minu peamiseks innustajaks neil kurnatusehetkedel, kus soovisin kõik sinnapaika jätta. Samuti olen lõputult tänulik oma perekonnale nende kannatlikkuse ja mõistmise eest kogu aja jooksul, mil ma olen nad seda tööd kirjutades unarusse jätnud.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Uued riskid ühiskonnateooriate kontekstis

Populaarse riskiühiskonna käsitluse aluseks on Saksa sotsiaalteadlase Ulrich Becki teooria tsivilisatsioonitekkeliste riskide olemasolust ja nende üha laiemast levikust tänapäeva maailmas.

Beck (2005) kirjutab moderniseerumisprotsessiga kaasnevatest nähtustest, mis ühelt poolt pakuvad küll uut hüve, kuid teisalt sisaldavad endas ka peidetud riske, mis mõnikord ei puudutagi asjaosalisi endid vaid ka juba neile järgnevaid põlvkondi. Ta märgib, et peamiseks riskiks tänapäeval on silmale nähtamatud ehk nn mittetajutavad (sh tehnoloogilised) riskid, millega toimetulek sõltub eelkõige teadlikkusest.

Becki sõnul eksisteerib riskiühiskonnas erinevalt kõigist varasematest ajastutest üks iseloomulik erisus, nimelt on ajaloos pea alati olnud võimalik ohustatusseisundeid millegi välise arvele panna. Ta ütleb, et „erinevalt kõikidest varasematest kultuuridest ja ühiskonna arengufaasidest, mil küll paljudel viisidel ohtudega silmitsi oldi, on tänane ühiskond riskidega ümberkäimisel vastamisi iseendaga“ (Beck 2005: 236). Kui ühiskondliku arengu varasematel perioodidel olid riskid meeltega tajutavad, nad torkasid silma või ninna, on tänastele tsivilisatsiooniriskidele tüüpiline, et neid ei ole võimalik silmaga näha ega meeltega tajuda. See tähendab, et vahetult kogetavate riskide ja hädaohtude asemele on tekkinud hoomamatud tsivilisatsiooniohud, mis ei ole varasemate kogemustega otseselt seostatavad (Beck, 2005).

Lupton (1999) toob riskiühiskonna teoretikutele viidates välja, et kõige suurem erinevus tänapäeva riskide ja varasemate ajastute riskide vahel seisneb selles, et kaasaja ühiskond arvab end nii riskide teket kui ka riske kontrollivat. Ta kirjutab, et inimkonna areng on jõudnud sinnamaani, kus me süüdistame iseennast riskide tekkimises ning et me peame ennast vastutavaks ka nende neutraliseerimisel.

Teisisõnu tekitavad tänased riskide maandamise viisid ja kasutatavad tehnoloogiad omakorda uusi riske. Neutraliseerides ühe, tekitab ühiskond selle tegevuse käigus asemele teise. Beck

keskendub oma teooria näitlikustamisel peamiselt tuumaenergia tootmise ja looduskeskkonna mõjutamise tulemusel tekkinud tervisekahjule aga ka ühiskonna individualiseerumisega seotud peresuhete muutumisega kaasnevatele muutustele, töötusele jm. Näiteid olemasolevate riskide maandamise mõjul tekkivatest uutest riskidest leidub rohkelt. Ei saa näiteks vaielda selle vastu, et vaktsiinid on maailmast kaotanud ära mitmed varasematel aastasadel inimkonda laastanud haigused. Ometi on viimastel aastakümnetel esile kerkinud juhtumid näidanud, et vaktsiinide mõju meie tervisele võib olla ettearvamatult ja ka eluohtlik. Ühiskonna enda poolt toodetavate riskide käsitlemist on võimalik rakendada ka laste ja ka täiskasvanute digitaaltehnoloogiate kasutamise harjumustele. Nii näiteks on tehnoloogia areng ning selle tulemusel globaalses mõõtkes avardunud võimalused õppimiseks, info jagamiseks, võrgustike ja sotsiaalsete suhete loomiseks pannud arenenud maade riiklikud institutsioonid aktiivselt tegutsema selle nimel, et infotehnoloogilised võimalused leiaksid aina laialdasemat kasutuskohti koolides, e-riigi projektides, et suureneks inimeste digitaalne kaasatus ja kirjaoskus. Samas on aga *online*-võimaluste avarumisega esile kerkinud täiesti uued riskid, milliseid varem ei eksisteerinud (Livingstone jt, 2011).

Varasemas ajaloos seisis ühiskond peamiselt silmitsi ohtudega, mille allikas oli väline (jumal, loodus), tänapäeval põhineb riskide teke nende teaduslikul ja sotsiaalsel konstrueeritusel, mis hõlmab endas Becki sõnul kolme dimensiooni: (a) teaduse areng on ühtlasi ka uute riskide tekkepõhjus, (b) samas pakub võimalusi ja nn tööriistu riskide defineerimiseks ning lahendamiseks ja (c) sellega avardab ühtlasi teadlikkust ning potentsiaali uute riskide märkamiseks (Beck, 2005). Teadus ei ole enam mitte ainult probleemide lahendamiseks vaid ka probleemide enda allikaks.

Nii Beck kui ka tema riskiühiskonna käsitlemist edasi arendanud Giddens (1990, 1991) on kohaldanud riski kontseptsiooni tänapäevaste ühiskondade ja nende sotsiaalsete probleemide lahendamisele, mille keskmes on tehnoloogiline ning majanduslik areng. Riskiühiskonna kontseptsioonist lähtub ka EUKO uurimisgrupi loodud teoreetiline raamistik laste internetikasutuse uuringutes.

Ka riskidest hõlmatus on Becki sõnul tänapäeva ühiskonnas märkimisväärselt erinev sellest ajast, kui risk oli midagi, mida inimene võis realselt tajuda. Aina suurenev hulk kaasajal tekkinud riske muudab sotsiaalsed erinevused ja piirid suhteliseks. Beck ütleb, et

„objektiivselt võttes mõjuvad riskid oma ulatuspiirkonnas ja neist puudutatud inimeste seas võrdsustavalt“ (Beck 2005: 38).

Riskide jaotumine ja kasv tekitab sotsiaalseid ohustatusseisundeid. Mõnes suhtes vastavad need küll juba eksisteerivale ebavõrdsusele ühiskonna erinevate kihtide vahel, kuid nende puhul kehtib siiski oluliselt teistsugune jaotumisloogika: moderniseerumiskid tabavad varem või hiljem ka neid, kes neid toodavad või neist kasu lõikavad. Ka rikkad ja vägevad ei ole enam nende eest kaitstud (Beck, 2005).

Teisalt ei omista ta riskidele vaid negatiivset mõju, vaid ütleb, et riskides peitub ka edasiviiv jõud ning omamoodi seikluslikkus – uued riskid avavad uusi horisonte. Seetõttu peetakse ühiskonna enda poolt tekitatud negatiivseid nähtusi sageli vähem tähtsaks, kui neid hüvesid, mida sellega paralleelselt toodetakse, sest nendega kaasneb innovatsioon, uued avastused (Beck, 2005). Ka Ponte jt (2013) toovad välja, et kuigi ühelt poolt põhjustab indiviidides sageli ängistust ja hirmu kõik see, mis on võõras, teadmatu ja erinev ning seda püütakse teatud määral tõrjuda, on samas kõik uus ja tundmatu ka kõitev ja põnev. See toob endaga kaasa riski uue dimensiooni – naudingut. Kuigi riski diskursus käsitleb valdavalt negatiivseid aspekte, hõlmavad mitmed kogemused ja arusaamad ka selle positiivseid tagajärgi. Selle selgituseks võiks olla muuhulgas näiteks see, miks osa inimestest tegeleb eluohtlike ekstreemspordialadega või tulles käesoleva uurimustöö teema juurde – miks võiks noorele tunduda internetis võõraga suhete loomine põnev ja erutav.

Luptoni kohaselt ei ole võimalik riske vaadelda eraldi nende sotsiaalsest, kultuurilisest ja ajaloolisest kontekstist. Kaasaegsetes ühiskondades on negatiivsed ja positiivsed nähtused (või ka riskid ja võimalused) lahutamatu põimunud ühiskondliku tasandiga ja indiviidide igapäevase kogemusega (Livingstone ja Haddon 2013, Kalmus jt 2013 kaudu). Uurides laste internetikasutust leiavad uurijad ikka ja jälle, et negatiivseid ja positiivseid aspekte ei ole võimalik selgelt eristada. Siinkohal on käesoleva uurimistöö kontekstis oluline märkida, et need aspektid, mida täiskasvanud käsitlevad laste internetikasutuse puhul riskidena (näiteks *online*-keskkonnas võõrastega kohtumine), näevad lapsed kui seiklust ja toredat võimalust (leida uusi tuttavaid). Teisalt võivad uute võimalustega, nagu eeldas ka Beck, kaasneda ka uut laadi riskid (näiteks toob laste eneseväljendusvabadus internetis kaasa personaalse informatsiooni avaldamise).

1.2 Infoühiskond ja uus meedia

Nagu riskiühiskonna mõiste avamisel selgus, on kaasaja tsivilisatsiooniriskide tekke oluliseks tõukejõuks ja põhjustajaks kiire infotehnoloogiate areng ja nende laialdane kasutuselevõtt kogu arenenud maailmas. Infotehnoloogiliste ja sellest tulenevate ühiskondlike muutuste ajastut on teadlased nimetanud infoühiskonnaks. Mõiste areng on kõige lihtsamalt ning ka loogilisemalt selgitatav kaasajal aina suureneva infotulvaga ning ühiskondlike muutustega, mida info tootmise, hankimise ja tarbimise viisid esile on kutsunud. Mõiste võttis esmakordselt kasutusele Frank Webster (2006), kelle sõnul eksisteerib tänapäeval kogu ühiskonnale kättesaadavat informatsiooni lihtsalt märkimisväärselt enam, kui ühelgi varasemal perioodil ajaloos. Kõige ilmselgem tõestus sellest on meedia ja meediumite plahvatuslik areng ja arvukuse kasv viimasel paarikümnel aastal, kuid samuti väärub märkimist infotehnoloogiate laialdane levik kogu ühiskonnas, muuhulgas ka info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate kasutuselevõtt haridussüsteemis, mis võimaldab aina enam olla kaasatud ühisesse infovälja ning saada ja jagada informatsiooni. Infoühiskonna definitsiooniga sobituvad ka muudatused ühiskondade palgatöö profiilides – paarikümne aastaga on mitmekordistunud vajadus spetsialistide järele, kes töötlevad, analüüsivad, sünteesivad, loovad informatsiooni (Webster, 2006). Ta eristab infoühiskonna käsitlemisel erinevaid dimensioone: tehnoloogiline innovatsioon, tööprofiilide muutumine, majanduslikud väärtused, infovood, sümboliliste tähenduste kasv.

Põhjus, miks on vaja ühiskonda käsitleda ja defineerida teisel moel kui varasemalt – ehk läbi infoühiskonna mõiste – seisneb selles, et muutused nimetatud valdkondades on olnud nii mastaapsed, et on muutnud seda, kuidas kogu ühiskonna sotsiaalsüsteem toimib.

Infoühiskonna arengud on teadlased tänaseks viinud järgmise mõisteni – võrguühiskond. Hollandi sotsiaalteadlase Jan van Dijki sõnul ei toimi tänased ühiskonnad enam vaid infrastruktuuri, elektri ja gaasi, postiteenuste, telefoniliinide ja massimeedia toel, vaid me vajame toimetulekuks elektroonilise kommunikatsiooni võrgustikke (Van Dijk, 2011). Tänapäeva noored ei tule toime ilma mobiiltelefonide, interneti või *Facebookita* ning sõltuvust elektroonilistest võrgustikest ei saa panna vaid noore põlvkonna süüks – see kehtib sarnaselt nii institutsionaalsel kui ka ühiskondlikul tasandil. Van Dijk ütleb, et veidi liialdades võib 21. sajandit nimetada võrgustike ajastuks, kus elektroonilised võrgustikud moodustavad

meie ühiskonna närvisüsteemi ning me võime selliselt ühiskondlikult korralduselt oodata samaväärset arengulist tõuget, millise kunagi sajandeid tagasi põhjustas inimeste ja kaupade vaba liikumise võimaluste teke läbi teedevõrgustiku rajamise (van Dijk, 2011). Osaliselt asendab kaasajal varasema kaupade ja inimeste liikumise informatsiooni liikumine.

Van Dijk kirjutab, et kuivõrd 21. sajandil alguse saanud võrguühiskonna käsitlus on nüüdsest olnud kasutusel juba enam kui kümnendi, on see võimaldanud teadlastel kontseptsioonile anda sügavama ja tähenduslikuma sisu ning analüüsida ka selle nähtuse mõju. Ta märgib, et üks olulisemaid muutusi, mida uue meedia ja tehnoloogiate areng on kaasa toonud, seisneb ühiskonna kõige põhilisemate väärtuste muutumises (van Dijk, 2011). Globaalses võrguühiskonnas kerkib esile probleem sotsiaalsest võrdsusest, kuivõrd paratamatult osaleb üks osa inimkonnast infoühiskonnas suuremal määral kui teine. On neid, kes saavad kasu uutest võimalustest, kellel on ligipääs ja oskused ning kellele seetõttu uus meedia avab tee uutele teadmistele. Samas eksisteerib ka suur hulk neid, kes on infoühiskonnast kas osaliselt või täielikult kõrvale jäetud. Ta märgib ka, et täielik osalemine infoühiskonnas ning uue meedia võimaluste igakülgne kasutamine võib omada ka negatiivseid tagajärgi, alustades sellest, et tehnoloogiad ja elektroonilised meediumid on lihtsalt manipuleeritavad, samas on sisu keeruline kontrollida, seega võivad teadlikkus ja otsustusvabadus olla näilised. Samuti võib tehnoloogia ühelt poolt suurendada turvalisust ning teisalt suurendada meie ohustatust, kuivõrd me muutume sellest täielikult sõltuvaks. Ta toob negatiivse näitena ka inimestevaheliste sotsiaalsete suhete iseloomu teisenemise, mis ei pruugi, kuid sageli võib, muutuda pealiskaudsemaks, sh jääb inimestevahelisi otsekontakte vähemaks. Sellest tulenevalt muutub ka inimestevaheline kommunikatsioon „vähem kvaliteetseks“ (van Dijk, 2011). Arenenud ühiskondades on võrguühiskonna osaks ühtviisi nii vanavanemate, vanemate kui ka tänaste laste põlvkonnad, kellel kõigil on erinev elukogemus, õpi- ja suhtlemisharjumused. Kas ja kuivõrd osalevad erinevad põlvkonnad infoühiskonnas on paljude teadustööde uurimisobjektiks.

1.3 Põlvkondade käsitlused

Kuivõrd ka käesoleva magistritöö uurimisobjektiks on laste ja nende vanemate vahelised suhted ning vanemate hoiakud noorema põlvkonna käitumisharjumuste ja praktikate osas, on

oluline tähelepanu pöörata sellele, mil viisil kirjeldatakse teaduskirjanduses põlvkondadevahelisi erisusi.

Itaalia sotsiaalteadlased Aroldi ja Colombo (2007) märgivad, et peamiseks faktoriks põlvkondade eristamisel ei ole mitte inimese vanus, vaid inimese iga on lihtsalt üks paljudest suunistest näitamaks kuulumist teatud põlvkondlikku gruppi, kus jagatakse lisaks samale eale ka sama kultuuri- ja meediaruumi ning kellega tarbitakse sarnaseid meediatooteid.

Nende sõnul on põlvkondlik kuulumine subkultuuri vorm, mis moodustub teatavate objektiivsete faktorite (ajaloolised sündmused, sotsiokultuurilised tingimused, haridussüsteem, meediasüsteemi hetkearengud) ja subjektiivsete faktorite (inimese isiklik kogemus selles konkreetses süsteemis) koostoimel (Aroldi ja Colombo, 2007).

Ka Mannheim ütleb, et ühte põlvkonda ei saa kunagi käsitleda tervikuna, vaid iga põlvkond koosneb mitmetest erinevatest gruppidest. Põlvkonnasisese grupikuuluvuse eristamisel ja mõistmisel on ta defineerinud kolm olulist mõõdet: *põlvkondlik asukoht* (jagatud ajalooline-sotsiaalne keskkond, mis põhineb inimese eal ning kus kogetakse sarnaseid sündmusi, sarnaseid kultuurilisi tingimusi, samu takistusi ja soodustusi), *põlvkondlik tegelikkus* (osalemine konkreetse ühiskonna ja oma sotsiaalse grupi saatuses) ning *põlvkondlikud üksused*, mis koosnevad konkreetsetest erinevatest inimgruppidest ühe põlvkonna sees (Mannheim, 1998).

Nende inimgruppide ühtsus seisneb sama (meedia)sisu kogemises, mis loob grupiteadvuse ning moodustab osa grupi sotsialiseerumisprotsessist. Mannheimi sõnul ei ole aga „sisu“ kui selline peamine grupi moodustumise alus, vaid grupi moodustumist toetab palju enam see, mil viisil info või sisu on kujundatud ning kuidas on sellele antud iseloom ja sobiv keskkond (Mannheim, 1998). Teisisõnu, see on *Gestalt* (tervik, mis on rohkem kui osade summa), mis kujundab viisid, kuidas võetakse vastu, tõlgendatakse ning antakse edasi individuaalseid, sotsiaalseid, kultuurilisi, ajaloolisi nähtusi. Kuulumine ühte põlvkondlikku gruppi tähendab ühist nägemust mingist konkreetsest asjast (Aroldi ja Colombo, 2007).

Mannheimi teooriale tuginedes on Michael Corsten (1999) sõnastanud nõ põlvkondliku teadvuse aluse: ühe põlvkonna liikmed ei jaga mitte ainult ühte ajaloolist ja kogemuslikku

tausta, vaid kõige esmalt jagavad nad ühist teadvust. Seega ei ole nad ühendatud mitte lihtsalt ühise kogemuse kaudu vaid jagatud teadvuse kaudu (Aroldi ja Colombo, 2007).

Tulenevalt infotehnoloogiate kiirest arengust ning nende integreerumisest inimeste igapäevaelu lahutamatuks osaks, on teaduskirjanduses viimastel aastatel olnud valdav tava defineerida põlvkondi läbi tehnoloogiate, mis noorte inimeste elus teatud ajalises raamistikus olulist rolli mängivad. Sellest tulenevalt on kasutusel terminid nagu „e-põlvkond“, „veebipõlvkond“, „netipõlvkond“, „bitipõlvkond“, „Nintendo-põlvkond“ jne (Aroldi ja Colombo, 2007).

Need populaarsed sildid põhinevad eeldusel, et iga järgmine generatsioon on juba loomult enam vastuvõtlikum ning altim omaks võtma uusi tehnoloogiaid kui nende vanemad. Eelduse aluseks on väide, et noored on psühholoogiliselt lihtsamini mõjutatavad ja kohanevad, mistõttu juba sünnist peale tehnoloogiatest ümbritsetuna kujuneb nende nõ jagatud teadvus ja ühine elukogemus teisiti kui varasemate põlvkondade puhul. Mis omakorda on viinud selleni, et nii haridus- kui sotsiaalteadustes on suuresti keskendunud vajadusele kaitsta lapsi uute tehnoloogiatega kaasnevate ohtude eest, sest need tehnoloogiad vormivad lapse kogemuspagasi ja maailma mõtestamise viisi (Aroldi ja Colombo, 2007).

Kanada sotsiaalteadlane Don Tapscott (1998) on öelnud, et uue põlvkonna erinevus eelmistest tuleneb eelkõige sellest, et nad on üles kasvanud digitaalsest meediast ümbritsetuna. Ta märgib, et esimest korda ajaloos on lapsed oma vanematest võimekamad ja osavamad valdkonnas, mis ühiskonnas äärmiselt olulist rolli mängib.

Mark Prensky (2001) räägib samuti erinevatest jõupositsioonidest vanema ja noorema generatsiooni vahel. Tema nimetab uut põlvkonda „digitaalseteks pärismaalasteks“ („*digital natives*“ *i.k.*), kelle emakeel on tema sõnul „digitaalne“ ning nad on sündinud maailma, kus räägitakse seda keelt. Prensky kohaselt seisneb tehnoloogiakeskse nüüdisaja maailma kõige radikaalsem tagajärg selles, et see on otsesõnu muutnud noorte ajustruktuuri selliselt, et nad mõtlevad ja töötlevad informatsiooni fundamentaalselt teistmoodi kui kõik varasemad põlvkonnad (Helsper ja Eynon, 2010). Inimesi, kes on nn tehnoloogia-keele hiljem omandanud (ehk siis praegused täiskasvanud), nimetab Prensky „digitaalseteks immigrantideks“ („*digital immigrants*“ *i.k.*). Tema sõnul torkab varasema põlvkonna

immigrantsus silma nende elu lõpuni, sest nad ei suuda täielikult vabaneda nõ immigrantsuse aktsendist (näiteks ei ole internet nende jaoks esmane infoallikas, enne uue programmi või telefoni kasutuselevõttu loevad nad kasutusjuhendit, selle asemel, et lihtsalt katsetama hakata jne). Selline areng on aga tekitanud probleemi, kus lapsed õpetavad koolis õpetajad, kes tegelikult ei räägi nende keelt ning noored tajuvad oma üleolekut väga hästi, sest noored on harjunud uut informatsiooni väga kiiresti omandama, käigu pealt ümber töötlemise ning on väga osavad nn rööprähklemises („*multitasking*“ i.k.).

Samas eksisteerib tänaseks juba üsna mitmeid vastuväiteid Prensky digitaalsete pärismaalaste käsitlusele. Näiteks ei nõustu Herring (2008) seisukohaga, et tänapäeva noorem generatsioon erineb vanemast kardinaalselt. Tema ütleb, et kuigi inimesed muutuvad veidi (nagu iga põlvkond on alati veidi eelmisest erinev olnud), ei ole toimunud mingeid drastilisi muutusi. Kaasaja noored ei ole muutumas eelmistest põlvkondadest oluliselt targemaks, sõbralikumaks või eetiliseks, ega ka rumalamaks, vägivaldsemaks ja moraaltumaks.

Paljude (eriti tehnikakaugete) vanemate jaoks on laste internetikasutus siiski hirmutav. Seda peetakse ohtlikuks, kardetakse pornograafiat ning võimalikke ahistajaid. Herringu meelest on see suures osas tingitud sellest, et internetipõlvkonda, tehnoloogiaid ja meediat üldisemalt näidatakse eksootilisemana, kui see tegelikult on. Näiteks juhib ta tähelepanu sellele, et ka noored ei tunne ennast vabalt igasuguse tehnikaga, vaid ainult sellega, millega nad harjunud on ja kasvõi uue telefoni tundmaõppimine nõuab ka neilt aega ja pingutust (Herring, 2008).

Selle kõrval juhib Herring tähelepanu ka asjaolule, mis tihti ununema kipub – kõigi uute tehnoloogiate ja digitaalse meedia loojateks, mida noored igapäevaselt kasutavad, on ju siiski täiskasvanud inimesed (Romanenkov, 2009).

Ka värskemad uurimused näitavad, et suur osa 9-16-aastastest noortest ei taju end enam vanemast põlvkonnast teadlikemana (Livingstone jt, 2011), mis omakorda annab alust arvata, et põlvkondadevahelised erisused on varasemate kümnenditega võrreldes vähenenud ning digitaaltehnoloogilised kiired muutused esitavad sarnaseid väljakutseid kõikidele põlvkondadele (Vinter, 2013).

Lisaks sellele võib näitena tuua ka teisi uurijaid (Helsper ja Eynon, 2010; Brown ja Czerniewicz, 2010; Siibak, 2009; Bayne ja Ross, 2007), kes seavad digitaalse põlvkonna kontseptsiooni selle liigse lihtsustatuse tõttu kahtluse alla, tuues välja, et põlvkondlik kuuluvus pole sugugi ainus aspekt, mis määrab "digitaalseks pärismaalaseks" (Prensky, 2001) olemise, vaid pigem on selleks kogemused ja juurdepääs digitaaltehnoloogiale, mis on omakorda mõjutatud vanusest ja sugupoolest (Vinter 2013: 15). Uuringutele tuginedes võib väita, et ka täiskasvanutel on võimalik saada „digitaalseteks pärismaalasteks“, omandades vajalikud oskused ja vilumuse tehnoloogiate käsitlemisel (Helsper ja Eynon, 2010).

Samuti nähakse põlvkondade digitaaltehnoloogiate kasutusest tulenevas liigituses ohtu laste ja noorte oskuste ülehindamiseks küsimustes, mis puudutavad interneti kasutamise riske ja negatiivseid kogemusi. Probleemiks peetakse eelkõige seda, et noorem põlvkond otsib niisuguse sildistamise ajal vanemalt põlvkonnalt vähem abi ning pigem ignoreerib ettetulevaid riske (Vinter 2013: 15).

Ülaltoodust võib järeldada, et põlvkondlik identiteet ei kujune mitte vanuse põhjal, vaid see kujuneb läbi ühise sotsiaalse kogemuse, milles tänapäeval mängib olulist rolli meedia ja tehnoloogiate kasutus (Aroldi ja Colombo 2011, Vittadini jt 2013 kaudu). Seetõttu on teadlased aina enam tähelepanu juhtinud sellele, et varasemalt põlvkondade eristamise peamiseks faktoriks olnud tehnoloogia-teadlikkuse aspekt on minetamas oma aktuaalsust. Ka täiskasvanud on aina enam motiveeritud omandama veebipõhise kommunikatsiooni oskusi ning sellest tulenevalt on muutunud aina enam teadlikuks ka erinevate interaktiivsete võimaluste osas, mida nende lapsed internetis kasutavad ning muutunud ka pädevamaks laste internetikasutuse vahendamisel (Livingstone ja Haddon 2009, Vittadini jt 2013 kaudu). Teisisõnu – infotehnoloogiad on muutunud oluliseks erinevate põlvkondade ühendajaks, mis aitavad perekondadel säilitada ja tugevdada omavahelisi sidemeid ning jagada ühist kogemust (Taske ja Plude 2011, Vittadini jt 2013 kaudu). Käesoleva töö kontekstis on siinkohal oluline märkida, et kuivõrd jutuks on erinevate põlvkondade internetikasutus, siis Eestis ei ole põlvkondlik lõhe suur ning viimastel aastatel on see veelgi vähenenud – kui 2005. aastal kasutas internetti 90% 6-17-aastastest lastest ja 83% nende vanematest (*Special Eurobarometer 2005*), siis 2008. aastal olid vastavad näitajad 93% ja 92% (*Flash Eurobarometer 248*) (Kalmus, 2013). Selliste kasutusnäitajate puhul võib loota, et

internetikasutus on Eesti kontekstis üheks oluliseks põlvkondade ühendajaks, kuivõrd nii vanemad kui lapsed kasutavad info hankimiseks ja meelelahutuseks sama keskkonda.

1.4 Meediapädevus

Nii vanema kui noorema generatsiooni aina kasvavas interneti jt digitaaltehnoogiate kasutuses muutub aina olulisemaks see, kui oskuslikult uusi meedieume käsitleda osatakse. Kui aastakümneid on lastele, üliõpilastele ja ka ühiskonnas laiemalt vahendatud teadmisi selle kohta, kuidas hinnata televisioonis ja trükimeedias pakutava sisu kvaliteeti, kuidas töötab reklaamitööstus, õpetatud märkama varjatud reklaami jms, siis aina enam pööratakse tähelepanu vajadusele harida noori ka moodsate infotehnoloogiliste meediumite kasutuse osas. Oskusi kasutada erinevaid meedieume ning hinnata nende sisu nimetatakse teaduskirjanduses meediapädevuseks.

Kadri Ugur (2004) on oma magistritöös defineerinud meediapädevust läbi James W. Potteri idee, mille kohaselt meediapädevus ei ole mitte seisund vaid protsess ning see tähistab oskust kontrollida meedia mõju enesele ning omada ülevaadet reaalse maailma ja meediamaailma piirist (Ugur 2004: 8). Ugur on meediapädevuse aluseks olevaid oskusi täpsustanud ning eristanud: (a) oskust meediavoolus orienteeruda, (b) oskust leida üles endale vajalik informatsioon, (c) oskust hinnata kriitiliselt informatsiooni usaldusväärsust, ning (d) oskust osata vajaduse korral oma seisukohta meediumi vahendusel edastada.

Meediapädevust võib kirjeldada läbi mitmete sarnaste ja kohati kattuvate terminite – meediakirjaoskus (*media literacy i.k.*), meediateadlikkus (*media awareness i.k.*), meediakompetentsus (*media competency i.k.*) (Ugur, 2004). Digitaaltehnoogiate kasutamise, suhtlemise ja kriitilise mõtlemise oskusi on nimetatud ka digitaalseks kirjaoskuseks (Vinter, 2013). David Buckingham on märkinud, et digitaalne ja meediakirjaoskus eristuvad üksteisest selle poolest, et kui digitaalseks kirjaoskuseks peetakse eelkõige uute tehnoloogiatega toimetulekut, siis meediakirjaoskuse puhul pööratakse enam tähelepanu nende vahendite vastutustundlikule kasutamisele, rõhutades eelkõige suhtlemis- ja kriitilise mõtlemisoscuse kujundamist (Jenkins 2009, Vinter 2013: 24 kaudu).

Meediakirjaoskuse eelduseks on Uguri sõnul funktsionaalne ehk toimetulekukirjaoskus, mis tähendab, et inimene valdab lugemist ja kirjutamist tasemel, mis võimaldab tema täisväärtuslikku toimetulekut sotsiaalses keskkonnas, sh osates määratleda oma infovajadus ning leida tarvilik teave ükskõik millisest allikast ning seda kriitiliselt hinnata (Pandis&Vernik-tuubel 2004, Ugur 2004 kaudu).

Käesoleva magistritöö kontekstis on oluline panna tähele nii laste digitaalset kirjaoskust – mis definitsiooni kohaselt hõlmab tehnilisi oskusi erinevate digitaalsete ekraanimeediumite kasutamisel, kui ka meediakirjaoskust, mis sisaldab endas võimet kasutada, analüüsida, luua ja edastada meediasõnumeid eri vormis ja kontekstis (Buckingham, Banaji, Carr, Cranmer ja Willett, 2005; Livingstone, 2004, Vinter 2013 kaudu).

Laste meediapädevuse omandamisel on Eesti teaduskirjanduses kasutusel kaks terminit – meediakasvatus ja meediaõpetus, sealjuures viitab esimene neist kasvatusviisidele, mida viljeletakse eelkõige (kuid mitte ainult) perekeskis kodudes ning mis on suunatud ühise väärtusvälja kujundamisele, valikutele meedia sisu osas jms ning mis väljendub meediakasutuse harjumustes (Ugur, 2010). Meediaõpetus on termin, mida kasutatakse peamiselt koolihariduse kontekstis.

EUKO uurimisgrupi teadlased Livingstone ja Wang (2013) märgivad oma värskes Suurbritannia meediapädevuse poliitikate analüüsis, et arenenud ühiskonnad on jõudnud sinnamaani, kus ei ole võimalik viidata meediale kui meelelahutusega seotud valdkonnale, mille kasutamine sõltub isiku vabast tahtest. Meedia ja moodne igapäevaelu on omavahel tihedalt põimunud, hõlmates töö- ja pereelu, avalikku ja privaatset, kodanikukohustuste täitmist ja sotsiaalset toimetulekut. Kõik on sunnitud (*online*-)meediat kasutama, kas nad seda oskavad või mitte. Nimetatud teadlaste sõnul on meediakirjaoskamatus 21. sajandil samaväärne probleem nagu kirjaoskuse puudumine oli 20ndal.

Murettekitavana toovad nad välja, et hoolimata mitmetest riiklikul tasandil algatatud programmidest, mille eesmärgiks on olnud meediapädevuse tõstmine Briti elanikonna seas, ei ole sellised ettevõtmised sageli osutunud jätkusuutlikuks. Üks oluline põhjus seisneb ka selles, et digitaalsed oskused aeguvad tehnoloogiate kiire arengu käigus väga kiiresti (Livingstone ja Wang, 2013). Suurbritannias läbiviidud esindusliku uuringu tulemused

näitavad, et kuigi digitaalsete platvormide ligipääsetavus ja kasutus rahvastiku seas aina tõuseb, jäävad sageli tähelepanuta digitaalse meedia mõistmiseks ja sisuloomeks vajalikud oskused. Nii näiteks ei ole 2007. aastast alates olnud märkimisväärseid muutusi selles, kui võrd täiskasvanud ja noored kontrollivad külastatavate veebilehtede usaldusväärset, seda olenemata sellest, et vahepeal on oluliselt kasvanud internetikasutajate arv. Samuti tõuseb väga visalt teadlikkus interneti rahastamis põhimõtetest. Kuigi ringhäälingu finantseerimismehhanismid ning reklaamitööstuse olemasolu on inimestele üldiselt teada, on hoolimata interneti massilisest kasutamisest väga vähelevinud teadmine, et ka näiteks interneti otsimootorite finantseerimine toimub reklaamitööstuse kaudu (Livingstone ja Wang, 2013). Arvestades käesoleva magistritöö sihtrühma, on eriti oluline märkida, et väga madal on see teadlikkus laste ja noorte seas (5-15-aastased).

Ka isikliku informatsiooni avaldamisega ning privaatsuse kaitsmisega seotud teadlikkus ega ka riskikäitumine ei ole viimastel aastatel oluliselt muutunud. Isikliku informatsiooni avaldamine mõne endale meelepärase *online*-teenuse tarbimiseks on tavapäraseks rutiiniks 3- le eurooplasele 4st (Lusoli 2012, Livingstone ja Wang 2013 kaudu). Kuigi uurijad märgivad, et Ühendkuningriigi täiskasvanud elanike seas on märgata mõningast teadlikkuse kasvu isikliku info avaldamise osas, on kasvutempo väga aeglane. Siinkohal on noored täiskasvanud eriti ohustatud seisus – uuringu andmetel pööravad kõige vähem tähelepanu privaatsusega seotud riskidele 16-24-aastased noored täiskasvanud. Samuti on nii noorte kui täiskasvanute seas vähene teadlikkus selles osas, et interneti otsingutulemused ei pruugi alati olla tõesed või erapooletud (Livingstone ja Wang, 2013).

Samas on meediapädevuse suurendamine võtmetähtsusega ja seda eelkõige laste seas ning ühiskonna ootus selles osas on suur. Livingstone, Haddon jt märgivad, et eeldatakse, et mida parem on laste ja noorte digitaalne kirjaoskus ning mida osavamad nad on interneti käsitlemisel, seda enam kasu nad internetist saavad ning seda paremini on nad kaitstud võimalike riskide eest (Livingstone jt, 2011).

1.5 Internetiriskid ja -võimalused

Kasutades interneti mitmekesiseid võimalusi, puutuvad lapsed ühtlasi kokku ka mitmete riskidega. Teadusuuringud on ühelt poolt küll näidanud, et täiskasvanute hirm laste

internetikasutuse osas on sageli põhjendamatu ning tugineb ilma teadusliku aluseta müütidele, ent teisalt on mitmedki uurijate ja lapsevanemate hirmud ja laste internetikasutuse kogemuste ja praktikate osas põhjendatavad ka uurimustulemustega.

Samas on digitaalsete tehnoloogiate mõju tänapäeva laste arengule vaieldamatu ning arenenud riikide valitsused, haridus- aga ka sotsiaalsüsteem ning ettevõtted otsivad võimalusi kuidas avardada tehnoloogiate kasutamise võimalusi ning suurendada nende positiivset mõju lastele, kuna tänapäevased tehnoloogiad pakuvad lastele laialdasi võimalusi õppimiseks, loovuse ja kognitiivsete võimete arendamiseks, sotsiaalseks kaasatuseks ja osalemiseks ning meelelahutuseks. Teisalt on võimaluste suurendamisega paralleelselt käimas ka järjepidev diskussioon selle üle, kuidas vähendada uute meediumite negatiivset mõju lastele.

Juba ligi kümmekond aastat on rahvusvaheline uurijate võrgustik *EU Kids Online*, mis tänaseks hõlmab 33 Euroopa riiki, pühendunud laste internetiriskide ja võimaluste uurimisele. Projekti raames on loodud pidevalt täienev uuringute andmebaas, andmaks kõigile olulistele osapooltele teavet laste internetikasutuse ning sellega seotud riskide ja võimaluste ning lapsevanemate hoiakute ja käitumispraktikate kohta eesmärgiga toetada lastele turvaliste *online*-tehnoloogiate arengut.

EUKO teadlased on kaardistatud internetiga seonduvad riskid ja võimalused, mis lapsi mõjutavad ning mida nad *online*-keskkondades kogevad. Uuringutele tuginedes saab märkimisväärsena välja tuua asjaolu, et sageli ei ühti lastele muret valmistavad tegevused või kogemused internetis sellega, mis valmistab muret nende vanematele. Samuti on oluline märkida, et võimaluste ja riskide vahel eksisteerib korrelatsioon – mida enam lapsed innustuvad erinevate *online*-tehnoloogiate kasutamisest ning avastavad seal uusi võimalusi, seda suurem on tõenäosus, et nad puutuvad kokku ka seal valitsevate riskidega, olgu siis tahtlikult või juhuslikult (Livingstone jt, 2011).

Kuigi erinevad riskid ja võimalused võivad olla ajas muutuvad ning samuti võib teatud situatsioonides arutleda selle üle, kas üks või teine faktor on risk või hoopis võimalus, on EUKO uurijad sõnastanud *online*-võimalustena muuhulgas ligipääsu informatsioonile, hariduslikud ressursid, sotsiaalsed võrgustikud, kogukondlik seotus, kaasatus ja osalemine,

tehnoloogilise võimekuse ja digitaalse kirjaoskuse arenemine, meelelahutus ja mängud, kogukondlik ja globaalne jagatud kogemus.

Nimetatud võimalustega kaasnevad aga riskid, millest lapsed ohustavad eelkõige illegaalne, kahjulik või solvav sisu, pedofiilid ja ahistajad, rassistlikud ja vihkamist õhutavad keskkonnad, reklaam, mõjutamine ja kallutatud informatsioon, privaatsuse rikkumine, küberkiusamine, hasartmängud ja finantspettused ning ennasthävivate käitumine.

Riske ja võimalusi võrreldes ning analüüsid nähtub, et ei ole lihtne neid omavahel selgelt eristada. Mitmedki faktorid võivad olla võimaluseks, olles samal ajal ka potentsiaalselt ohuallikaks. Samuti võivad lapsed pidada võimaluseks seda, mida täiskasvanud liigitavad riskideks. Veel enam – ka laste endi seas võivad riskid ja võimalused varieeruda (Romanenkov, 2009).

2010. aasta kevad-suvel läbiviidud 25 riiki hõlmavas EUKO uuringus küsitleti enam kui 25 000 last ning nende vanemaid. Uuringu tulemustest nähtub, et 12% kõigist küsitletud lastest tunnistas, et nad olid internetis kogenud midagi, mis valmistas neile ebamugavust, häiris neid või tekitas neis tunde, et nad ei oleks pidanud seda nägema (Livingstone jt, 2011). Häiriva sisu kogemine on vanusega kasvav: kui 9-10-aastastest oli internetikasutusel mingil põhjusel ebamugavust tundnud 9% lastest, siis 15-16-aastaste hulgas oli selliseid juba 15%. Kuigi võib öelda, et kogemused internetiriskidega kokkupuutel on võrdlemisi vähesed, siis potentsiaalselt negatiivseid tagajärgi põhjustavatesse olukordadesse on lapsed sattunud märgatavalt rohkem. See näitab, et laste teadlikkuse suurendamine riskide osas on väga oluline. Näiteks on kolmandik lastest internetis suhelnud inimesega, keda nad ei ole päriselus varem kohanud ning ligikaudu 15% lastest on näinud nii seksuaalse alatooniga sisu (fotod, videod) kui ka näinud või ise saanud seksuaalse alatooniga sõnumeid internetis. Veel olulisem – 9% lastest on käinud kohtumas inimesega, keda nad enne internetitutvust päriselus ei tundnud, samuti on 9% lastest kogenud privaatse info või isikuandmete väärkasutust (Livingstone jt, 2011).

Oluline on aga see, et kuigi valdav enamus lapsi (90%) leiab, et internetis leidub palju kasulikku ja huvitavat, on enam kui pool lastest teadlikud, et internetis võib leiduda ka kahjulikke ja ohtlikke asju nende vanustele lastele. See näitab, et lapsed on teadlikud nii

võimalustest kui teatud määral ka riskidest, mida internetis võib kogeda (Livingstone jt, 2011).

Samavõrd oluline on laste internetikasutusega seonduvate riskide uurimisel panna tähele, et riskidega kokkupuude ei tähenda ilmtingimata sellele järgnevat kahju tekkimist. EUKO uurimuste tulemusel on uurijad märkinud, et riskide kogemine (näiteks seksuaalse sisu nägemine või võõrastega suhtlemine *online*-keskkonnas) viitab küll kahju tekkimise tõenäosusele aga see ei võimalda kindlat järeldust, et riskiga kokkupuute järel tekib kahju (Staksrud, Olafsson, Livingstone, 2013). Riskiteadlikkus on siinkohal oluline, et maksimeerida tehnoloogia kasutamisest saadavat kasu ka riskidega kokkupuutel, vältides samas kahju tekkimist (nt võib seksuaalse alatooniga lehtede nägemine aidata kaasa noore seksuaalsele harimisele ja iseenda seksuaalsuse avastamisele). Seetõttu tuleb laste internetikasutuse positiivsetest ja negatiivsetest väljunditest rääkides riske ja kahju alati hinnata eraldi.

Samuti on EUKO uurijad märkinud, et kuigi internetivõimalused ning laste internetikasutus on võimaldanud määratleda hulga omavahel rohkem või vähem seotud võimalusi ja riske, ei ole võimalik üheselt seostada interneti võimalusi potentsiaalse kasusaamise või riske kahju tekkimisega. Võimaluste ja riskide kogemine ning nende mõju on tihedalt seotud individuaalsete ja sotsiaalsete faktoritega ning mõlemad võivad viia nii positiivsete kui negatiivsete tagajärgedeni. Mõistmise hõlbustamiseks olgu siinkohal toodud ülevaatlik tabel (Tabel 1), kus ühel teljel on toodud interneti negatiivsed ja positiivsed tulemid ning teisel teljel võimalused ja riskid. Mõlema telje näitajate ristumiskohas nähtub kahe asjaolu esinemisel tekkiv väljund (Livingstone jt, 2011).

Tabel 1. Internetiriskide ja –võimaluste kogemise positiivsed ja negatiivsed väljundid.

	Internetivõimalused	Internetiriskid
Negatiivne tulemus	Realiseerimata võimalus annab negatiivse tulemuse (nt sotsiaalne tõrjutus)	Kahju tekkimine (objektiivne tulemus); Häiritud olek (subjektiivne tulemus)
Positiivne tulemus	Internetikasutus on kasulik ning positiivne	Toimetuleku õppimine, teadlikkus, säilenõtkus (<i>resilience i.k.</i>)

Tabelist 1 nähtub, et *online*-võimalused võivad aga ei pruugi anda kasulikku tulemust. Näiteks kuigi *online*-võimaluste suurenemine on küll positiivne ja kasulik paljudele lastele, võivad muuhulgas näiteks vähekindlustatud perede lapsed jääda neist võimalustest kõrvale, mistõttu võivad interneti positiivsed võimalused viia teatud laste hulgas (kes neist ilma jäävad) hoopis negatiivse tulemini. Ka internetiriskide kogemine ei pruugi tingimata olla negatiivse tagajärjega – kuigi riskide kogemine võib põhjustada kahju, on internetiriskide kogemine ning nendest teadlikuks saamine ka kasulik, kuivõrd laps õpib selle käigus riskidega edukalt toime tulema, rakendama erinevaid strateegiaid riskide vältimiseks jmt, seega võib öelda, et justnimelt rohke riskidega kokkupuude annab positiivse tulemi ning soodustab nn säilenõtkuse (*resilience i.k.*) teket (Livingstone jt, 2011).

1.5.1 Vanemate teadlikkus internetiriskidest

Viimased uuringud näitavad, et lapsed ja nende vanemad omavad võrdlemisi sarnast nägemust sellest, millised konkreetse lapse jaoks aktuaalsed riskid valitsevad internetiavarustes. Sellest võib järeldada, et vanemad muutuvad aina enam teadlikuks oma laste internetikogemusest ning ka seda, et teadlikkuse tõstmiseks suunatud tegevused on osutunud edukaks (Livingstone jt, 2011). Siiski on oluline märkida, et ülaltoodu kehtib juhul, kui nii laps kui vanem on küsitluse põhjal olnud ühel nõul selles osas, et riskidega kokkupuude on olnud vähene.

Erinev pilt avaneb aga siis, kui vaadelda eraldi neid lapsi, kes tunnistavad, et on üht või teist riski internetis kogenud. Nende laste vanemate puhul võib märgata võrdlemisi vähest teadlikkust selle osas, mida nende lapsed internetis teevad, ning samuti alahindavad nad riskide esinemise tõenäosust. Sellised vanemad leiavad muuhulgas näiteks, et nende laps ei ole tõenäoliselt ohustatud seksuaalse alatooniga sisu nägemise ega ka küberkiusamise osas. Siinkohal saab üldtendentsina välja tuua, et kui laps oli näinud internetis pornograafilist sisu või olnud *online*-keskkonnas tagakiusatav, ütlesid vanemad reeglina, et nad ei tea, et selline asi oleks nende lapsega juhtunud. Uuringutulemuste analüüs lubab järeldada, et seksuaalse sisu teemadel on vanematel raske lastega vestelda (Livingstone jt, 2011). Samuti võib ülaltoodust järeldada, et lapsed ei pruugi negatiivse kogemuse saamisel oma vanema poole abi saamiseks pöörduda. Siinkohal on eriti oluline märkida laste internetikasutuse aktiivse sotsiaalse vanemliku vahendamise tähtsust, mis võimaldab vanemal ennast kursis hoida sellega, mida tema laps internetis teeb või kogeb.

1.6 Vanemliku kasvatus mõju lapse arengule

Uurijad on leidnud, et lapse *instrumentaalsete kompetentside* areng (kognitiivsed, metodoloogilised, tehnoloogilised, lingvistilised oskused), mis väljenduvad lapse võimekuses ennast ühiskonnas kehtestada ning endale seatud eesmärgi saavutada, sõltuvad suuresti strateegiatest, mida lapsevanem lapse kasvatamisel kasutab (Baumrind, 1991). Baumrind leiab, et vanemliku kasvatus stiil sõltub kahe olulise tunnuse – nõudlikkuse ja hoolivuse – omavahelisest tasakaalust lapsekasvatusstrateegiates.

Nõudlikkus (*demandingness i.k.*) on termin, mida Baumrind kasutab märkimaks lastele vanemate poolt esitatavaid nõudmisi, et nad oleksid integreeritud perekonda kui tervikusse. Nõudmised on seatud eesmärgiga muuta lapsed vastutustundlikeks ning termin sisaldab ühtlasi ka järelevalvet, distsiplineerivaid strateegiaid ning vanemapoolset enesekehtestamist juhul kui laps ei allu nõudmistele.

Vanemate hoolivus (*responsiveness i.k.*) viitab sellele, mil määral vanemad teadlikult toetavad lapse iseseisvumist, enesedistsipliini, enesekehtestamist, olles ise lapse suhtes hoolivad, tähelepanelikud ning leplikud lapse ootuste ja nõudmiste suhtes (Baumrind, 1991).

Neist kahest tunnusest tulenevalt määratles Baumrind neli vanemliku kasvatuse dimensiooni, mis kirjeldavad viisi, kuidas vanem on ühendanud vanemliku helluse ja hoolitsuse piirangute ja keeldudega. Ta sõnastas dimensioonid järgmiselt: autoriteetne, autoritaarne, lubav ja tõrjuv-ükskõikne. Autoriteetsed vanemad on nii nõudlikud kui hoolivad. Nad jälgivad oma lapse arengut ning kehtestavad konkreetsed käitumisstandardid. Nad on enesekindlad kuid mitte liialt pealetükkivad ega piiravad. Nende kasutatavad distsiplinaarsed meetmed on pigem toetavad kui karistavad. Nad soovivad, et nende lapsed oleksid enesekindlad, samas sotsiaalselt vastutustundlikud, koostööaltnid ning korrektsed.

Autoritaarsed vanemad on nõudlikud ja juhendavad kuid mitte hoolivad. Nad on orienteeritud kuulekusele ja staatuslikule eristumisele ning eeldavad, et nende käske täidetakse ilma täiendavate selgitusteta. Nad loovad lastele selgelt reguleeritud kasvukeskkonna ning jälgivad laste tegevusi hoolikalt.

Lubavat ehk mittejuhendavat kasvatustili kasutavad vanemad on enam hoolivad kui nõudlikud. Nad on mittetraditsioonilised ja leebed, nad ei nõua lapselt vastutustundlikku käitumist, nad lubavad olulisel määral eneseregulatsiooni ning väldivad vastandumist.

Tõrjuvad-ükskõiksed vanemad ei ole ei nõudlikud ega hoolivad. Nad ei loo selget käitumisraamistikku ega jälgi ka väga hoolikalt lapse tegutsemist. Samuti ei ole nad toetavad oma laste tegevuse suhtes, vaid võivad olla aktiivselt tõrjuvad või muidu passiivsed ja jätta tähelepanuta vanemliku vastutuse lapsekasvatases (Baumrind, 1991).

Mitmed uurijad on välja toonud vanemlike kasvatustilide seosed laste internetikasutuse vanemliku vahendamisega. Eksisteerib küll võrdlemisi vähe uuringuid, kus on püütud kokku viia lastekasvatuse üldised põhimõtted ja vanematepoolsed laste internetikasutuse suunamise strateegiad, kuid olemasolevad uuringud lubavad järeldada, et vanemliku kasvatuse üldised põhimõtted omavad märkimisväärset mõju ükskõik millisele internetikasutuse vanemliku vahendamise tehnikale. Nii näiteks on selgunud, et autoriteetsed vanemad kasutavad laste internetikasutuse suunamisel kõige enam erinevaid strateegiaid ning kasutusel on nii lapse juhendamine, otseste piirangute seadmine kui nende puhul eksisteerib ka suurem tõenäosus erinevate tehnoloogiliste piirangute seadmisel lapse arvutikasutusele (Kalmus, Blinka, Olafsson, 2013). Autoriteetsete vanemate lapsed on seotud ka madalama *online-*

riskikäitumise määraga, muuhulgas avaldavad nad internetis vähem isiklikku informatsiooni ning ei ole väga altid *online*-tuttavatega päriselus kohtuma (Rosen, 2008). Perekondliku konteksti olulisust on rõhutatud ka interneti liigkasutusega seotud uuringutes. Tunnuseid nagu madal perekondlik funktsionaalsus (Ko jt, 2007), kõrgem teismelise-vanema konflikti oht (Yen jt, 2007), rahulolematuse perekonnaga (Lam jt, 2009) on seostatud kalduvusega interneti liigkasutuseks (Kalmus jt, 2013). Teismeliste internetisõltuvust soodustavad ka emotsionaalselt jahedad vanemliku kasvatusviisid, tõrjutus, aga ka liigne vanematepoolne nõudlikkus ja sanktsioonid. Vastukaaluks on kompulsiivsete käitumishäirete (nt internetisõltuvus) tekkimise eest oluliselt paremini kaitstud lapsed, kelle vanemad on enam pühendunud ja oma lastega dialoogis ning kelle kasvatusmeetodid on pigem selgitavad ja toetavad (Kalmus jt, 2013).

Selliste vanemate lapsed on ühelt poolt paremini kaitstud interneti negatiivsete mõjude eest, samas ei ole piiratud nende positiivse kogemuse saamise võimalused (Kalmus jt, 2013).

1.7 Vanemlik vahendamine

Laste internetikasutuse *sotsiaalse vahendamise* all mõistetakse praktikaid ja strateegiaid, mida kasutavad sotsiaalsed agendid (õpetajad, kaaslased, lapsevanemad ning teised pereliikmed), et toetada, monitoorida ning reguleerida laste internetikasutust (Kalmus, 2012).

Sotsiaalse vahendamise definitsioon tuleneb sotsialiseerimisteooriatest, mille kohaselt lapsevanema ja lapse suhe on arenguline protsess. Nimetatud teooriale tuginedes kirjeldatakse internetikasutuse vanemlikku vahendamist läbi regulatiivsete strateegiate, mida vanemad oma laste suunamisel kasutavad, et suurendada internetikasutusest saadavat positiivset mõju ning ennetada ja vältida võimalikku kahju (Kirwil, Garmendia, Garitaonandia, 2009). Seega mõistetakse internetikasutuse vanemliku vahendamise all laialdast hulka sotsiaalseid interaktsioone, kus vanem kasutab talle omaseid lapsekasvatusviise, erinevaid praktikaid ja strateegiaid, et mõjutada last interneti kasutamisel soovitud viisil (Kirwil 2009; Chakroff jt 2011, Kalmus 2012 kaudu).

Vanemlik vahendamine on olulisel määral mõjutatud perekondlikest väärtustest ning sellest, mida vanemad oma lastele edasi soovivad anda, millised hoiakud neil on internetikasutuse

suhtes ning kuivõrd oluliseks nad peavad interneti rolli oma laste väärtushinnangute kujunemisel. Samuti avaldab olulist mõju vahendamise strateegiatele lapsevanema iga, sugu, meediakirjaoskus, teadlikkus *online*-riskidest, vanema enda internetikasutuse sagedus ja eesmärk, sotsiaalmajanduslik staatus ning haridus (Padilla-Walker and Thompson 2005, Eastin jt 2006a, Livingstone ja Helsper 2008, Kirwil jt 2009 kaudu). Uurijad on märkinud ka, et näib olevat seos lastekasvatuse rolli mängivate väärtuste ning kultuuri vahel (Kirwil jt, 2009).

Laste internetikasutuse sotsiaalse vahendamise teooriad on välja kasvanud varasematest uuringutest, mis on keskendunud vanemliku vahendamise praktikatele laste televiisorivaatamise ning videomängudega seoses. Uuringute peamine fookus on olnud peamiselt lapsevanemate soovil kaitsta oma lapsi elektroonilise meedia negatiivsete mõjude eest (Chakroff jt 2011, Kalmus 2012 kaudu).

Seega on varasemates uuringutes peamiselt käsitletud neid praktikaid, mida vanemad kasutavad, et vähendada televiisorivaatamise võimalikku negatiivset mõju ning muuta lapsi teadlikuks ja kriitiliseks meediatarbijaks. Vahendavate praktikatena on uurijad välja toonud lapse suunamist ja juhendamist vestluste kaudu telesaadete sisu osas, pere ühist televiisorivaatamist aga samuti ka televiisorivaatamist otseselt kontrollivaid ning piiravaid meetodeid (Austin 1993, van den Bulck & van den Bergh 2000, Livingstone jt 2008 kaudu). Rakendatavad meetodid on televisiooni puhul olnud erinevad sõltuvalt lapse soost (tüdrukutega vesteldakse rohkem ja neid piiratakse enam) ning vanusest (nooremaid juhendatakse ning keelatakse enam). Mõned uuringud on näidanud vanemliku vahendamise viiside sõltuvust üldisest kasvatusstiilist (Eastin jt 2006, Livingstone jt 2008 kaudu) ja ka pere sotsiaalmajanduslikust staatusesest (Nathanson 2001b, Warren 2005, Livingstone jt 2008 kaudu).

Varasema teaduskirjanduse põhjal ning eelkõige lähtudes laste telerivaatamise vanemliku vahendamise viisidest on uurijad pakkunud kolm peamist laiemat strateegiat vanemlikule meedia reguleerimisele – aktiivne, piirav ja kooskasutatav vahendamine (Nathanson 1999, 2001a).

Nimetatud strateegiaid võib üldjoontes laiendada kogu meediakasutusele ning olgu siinkohal selgitatud ka teaduskirjanduses kasutusel oleva kolme vahendava strateegia täpsem määratlus. **Aktiivne vahendamine** sisaldab meediumi sisu teemadel vestlemist samal ajal kui laps seda kasutab (vaatab, loeb, kuulab). Tuleb silmas pidada, et kõnealune vahendamisviis hõlmab nii positiivset ehk juhendavat kui ka negatiivset ehk kritiseerivat vahendamist. **Piirav vahendamine** hõlmab endas reeglite kehtestamist meediumi kasutuse osas, olgu need siis ajalised või sisulised (nt keelata lapsele erootiline, vägivaldne sisu) või ka piirangud meediumi kasutamise asukoha osas (nt meediumi kasutamise lubamine pere ühiskasutatavas ruumis vs lapse oma magamistuba). **Kooskasutuse** all peetakse silmas vanema kohalolekut ning sellest tulenevalt ka sama sisu nägemist ja kogemist samal ajal kui laps meediumi kasutab. Erinevalt aktiivse vahendamise meetodist ei kommenteeri vanem samal ajal selle sisu või mõju (Livingstone ja Helsper, 2008).

Kuigi võib tunduda, et varasemalt kasutusel olnud lapse meediakasutuse vanemliku vahendamise strateegiaid võiks olla võimalik rakendada ka laste internetikasutuse sotsiaalse vahendamise uurimisel, kuivõrd internet on samuti lihtsalt üks meedium, esinevad teatud nüansid, miks varasemad strateegiad ei pruugi laste internetikasutuse puhul täielikult sobida. Esmalt tuleb märkida, et erinevalt televisioonist ja videomängudest sisaldab internetikeskkond endas märgatavalt suurema hulga erinevaid riske, mida varasemate meediumite puhul ei esinenud (kergesti ligipääsetav vägivaldne või pornograafiline sisu, anonüümsed interaktiivsed suhtluskeskkonnad jm). Samuti on võrreldes televiisori ja videomängudega lapse ja vanema interneti kooskasutus märksa keerulisem, tulenevalt ekraani suuruselt ja sellest, et vaataja istub otse selle ees, sisu varieerumise sõltuvusest nõ ühe inimese võimuses olevast „hiireklikist“ ning ka sellest, et reeglina ei asetse arvuti kodus kesksel kohal kõigile ühiseks vaatamiseks, vaid on avatud väiksemale pinnale või asub eraldi toas.

Oma roll on ka moodsal rööprähklemisel (*multitasking i.k.*), mis võimaldab arvutikasutajal navigeerida mitme erineva „akna“ vahel ning olla samaaegselt hõlmatud erinevate tegevustega. Seetõttu ei pruugi vanem pelgalt mööda kõndides või pilku peale heites mõista, millega laps parajasti tegeleb (Livingstone ja Helsper, 2008).

1.7.1 Internetikasutuse vanemlik vahendamine

Laste internetikasutuse vahendamiseks on seotud mitmed ressursid ja reeglid, muuhulgas näiteks tehnoloogiline ressurss (arvuti ja internetiühenduse olemasolu), vanemliku juhendamise osakaal (nende ajaressurss ja teadmised), lapse isikliku sotsiaalse võrgustiku tugevus ja võimekus, reeglid ja piirangud koolis ja kodus jne (Kalmus, 2012).

Samuti tuleb laste internetikasutuse vanemlikku vahendamist vaadelda kui üksteisega põimunud praktikate kogumit, mida lisaks muudele faktoritele mõjutavad ka vanema kognitiivne võimekus, interaktsioonioskused, sotsiodemograafilised näitajad ning kasvatusviisid (Kalmus, 2012).

Varasemad interneti vanemliku vahendamise uurimused on lähtunud eelkõige protektsionistlikust paradigmat, mille kohaselt lapsed on kaitsetud ja haavatavad ning vajavad juhendamist, kaitset ja ka kontrolli täiskasvanute poolt. Veel enam – selle paradigma peamise eelduse kohaselt ei ole lastel endil aktiivset iseseisvat rolli, vaid nad on vanemliku abi ja kontrolli suhteliselt passiivsed vastuvõtjad (Buckingham 2000, Kalmus 2012 kaudu).

Tulenevalt varasemate teadusuuringute fookusest ning telerivaatamise ja videomängude põhjal defineeritud vanemliku vahendamise tüpoloogiatest on ka tänased uuringud suuresti keskendunud sellele, kas ja kuidas vanemad panustavad oma laste kaitsmisele internetiriskide eest. Samas on võrdlemisi vähe uuritud seda, kas ja kuidas vanemad aitavad oma lastel avastada positiivseid võimalusi ja kasu internetikasutusest (Livingstone 2009, Kalmus 2012 kaudu).

Teaduskirjanduses domineerivad kaks omavahel konkureerivat kahedimensioonilist käsitlust. Neist esimene on **süsteempõhine** versus **kasutajapõhine** internetikasutuse vanemlik vahendamine, mille pooled eristuvad üksteisest tehniliste lahenduste kasutamise ja vanemliku juhendamise tehnikate poolest. Käsitlus kirjeldab ja analüüsib erinevaid tarkvaralisi lahendusi, mida vanemad kasutavad, et piirata või jälgida laste internetikasutust – internetilehekülgede blokeerimine, sisujälgimistarkvara kasutamine (milliseid programme ja veebilehti laps kasutab) jm ning lastega vestlemist teatud internetilehtede või sisu ebasobivuse osas (Kirwil, 2009).

Teine käsitlus vanemlikust vahendamisest hõlmab endas **piiravat** versus **juhendavat** vahendamist. Need kaks strateegiat eristuvad üksteisest vanemliku reeglite seadmise ning aktiivse meedia sisu vahendamises lastele, sealjuures viitab **piirav vahendamine** reeglitele ja piirangutele, mida vanem on kehtestanud lapse internetikasutuse suunamiseks ning **juhendav vahendamine** tähistab vanema aktiivset püüdlust selgitada oma lapsele meedia sisu ning aidata tal mõista erinevate tegevuste võimalikke tagajärgi (Kirwil, 2009).

Nende käsitluste põhjal on teadlased välja pakkunud rea täiendavaid tüpoloogiaid. Näiteks Lwin, Stanaland ja Miyazaki (2008) on kirjeldanud nelja vanemliku vahendamise strateegiat – keelav, innustav, valikuline (kombinatsioon keelavast ja innustavast) ning „*laissez faire*“ (vahendamine puudub). Livingstone ja Helsper on samuti kirjeldanud nelja erinevat tüüpi vanemlikku vahendamist, mis põhinevad piirava ja juhendava vahendamise printsiipidel. Neist esimene on **aktiivne vahendamine** ning teised kolm hõlmavad **piiravat vahendamist** – **tehnoloogilised piirangud, reeglite ja piirangute kehtestamine, internetikasutuse monitooring** (Kalmus, 2012).

EUKO uurimisgrupp on oma varasemates uuringutes aktiivset vahendamist ka kahe erineva tunnuse kaudu käsitlenud, tuues eraldi välja aktiivse ning kooskasutava vahendamise. Kuivõrd praktikas on aga keeruline eristada kooskasutust aktiivsest vahendamisest (ühine tegutsemine ehk kooskasutus hõlmab reeglina ka tegevuste üle arutlemist ehk aktiivset vahendamist), on nimetatud erisusest viimastes uuringutes loobunud, küll on aga ühe termini piires eraldi vaadeldud **internetikasutuse** aktiivset vahendamist ning **internetiturvalisuse** aktiivset vahendamist (Livingstone jt, 2011).

Internetikasutuse aktiivne vahendamine

EUKO uurimisgrupi definitsiooni kohaselt hõlmab internetikasutuse aktiivne vahendamine strateegiaid, kus vanem on koos lapsega arvuti juures või viibib selle läheduses kui laps arvutit kasutab, julgustab ja jagab infot või vestleb lapse *online*-kogemuse üle.

Nii varasemates uuringute (Flash Eurobarometer 2008) kui ka värskeima EUKO uurimisraporti (*The risks and safety on the internet: The perspective of European children*, 2011) kohaselt on vanemate poolt kõige enam kasutatavaks internetikasutuse aktiivse

sotsiaalse vahendamise viisiks lapsega tema *online*-tegevuste teemal vestlemine, seda teeb 70% vanematest (küsitud lastelt). Olulisuselt teisel kohal on lapse ja arvuti läheduses viibimine (58%). Kõik ülejäänud internetikasutuse vanemliku vahendamise viisid on võrdselt vähemuses. Neid lapsi, kes oskavad nimetada üht või teist aktiivse vanemliku vahendamise viisi, on kokku 87%. Eeltoodust võib järeldada, et enam kui kümnendik vanematest ei kasuta oma laste sõnul mitte ühtegi aktiivse vahendamise strateegiat. Uuringud on näidanud, et vanemad ise hindavad laste internetikasutust silmas pidades oma aktiivse vanemliku vahendamise panust suuremaks, kui seda tajub nende laps (Livingstone jt, 2011).

On valdav praktika, et aktiivset vahendamist kasutavad kõige enam nooremate laste vanemad ning lapse kasvades aktiivse vahendamise osakaal kahaneb stabiilselt. Samas ei ole langus märkimisväärselt suur – kui 9-10-aastaste laste internetikasutuse puhul kasutab 93% vanematest mõnda aktiivse vahendamise strateegiat, siis 15-16-aastaste puhul on aktiivse vanemliku vahendamise osakaal langenud 85%-le. See näitab, et ka valdav osa hilisteismeliste vanematest kasutab üht või teist internetikasutuse aktiivse vahendamise viisi.

Eksisteerivad ka seosed aktiivse vanemliku vahendamise ning pere sotsiaalmajandusliku staatuse osas. Uuring näitas, et kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega perede lapsed hindavad aktiivse vanemliku vahendamise osakaalu kõrgemaks kui madalama tasemega perede lapsed. Uuringus osalenud 25 Euroopa riigi võrdluses tuleb märkida, et Eesti lapsevanemad on aktiivse vanemliku vahendamise strateegiate kasutamisel võrdlemisi tagasihoidlikud, jäädes pingereas üsna lõppu (21. koht). Samas kasutab aktiivset vahendamist oma sõnul siiski 90% Eesti lapsevanematest.

Internetiturvalisuse aktiivne vahendamine

Internetiturvalisuse aktiivne vahendamine käsitleb praktikaid, kus lapsevanem juhendab lapse turvalist internetikasutust, samuti aidates või vesteldes olukordades, kus lapsel tekib raskusi sisu mõistmisega või ta ei tule mingi tegevusega toime. Internetiturvalisuse aktiivse vahendamise puhul võib vahendamine aset leida nii enne lapse *online*-tegevust, vahetult selle kestel või tagantjärele.

Sarnaselt internetikasutuse aktiivsele vahendamise strateegiatele kasutavad vanemad oma ka internetiturvalisuse aktiivset vahendamist – laste sõnul on 86% vanematest abistanud last interneti kasutamisel ning jaganud soovitusi turvaliseks internetikasutuseks. Kõige enam jagavad vanemad selgitusi selle kohta, miks mõni internetilehekülg on hea või halb, sellele järgneb abi soovitud info leidmisel ning järjekorras kolmandana kasutavad vanemad kõige enam turvalise internetikasutuse juhiste jagamist. Märkimisväärne on see, et enam kui pooled vanemad kasutavad ka nõ aktiivset positiivset vahendamist, andes lapsele soovitusi, kuidas suhelda *online*-keskkonnas ning rääkides ka nendel teemadel, mis võiksid last internetis häirida.

Piirav vahendamine

Piirav vahendamine tähistab praktikaid, kus vanem kehtestab reeglid, mis seavad piiranguid lapse internetikasutusele – olgu need siis ajalised, seotud kindlate programmide või keskkondadega, mingite tegevustega, aga ka näiteks isikuandmete avaldamisega.

Teaduskirjanduses ja ka laiemas avalikkuses on laste internetikasutuse puhul järjepidevalt rõhutatud reeglite ja piirangute kehtestamise olulisust. Piirangud ei tarvitse olla mastaapsed – need võivad sisaldada endas ka lihtsalt mõne konkreetse programmi või platvormi kasutamise keelamist või juurdepääsu piiramist, või siis on teatud tegevused lubatud vaid vanemaga koos. Laste sõnul kasutab 85% vanematest mingit piirava vahendamise strateegiat. Kõige enam nimetavad lapsed keeldu isikliku informatsiooni avaldamise osas, sellele järgnevad erinevate fotode ja videote üleslaadimise piirangud, samuti kehtestab märkimisväärne hulk vanemaid piiranguid internetist alla laetava materjali osas. Võrreldes aktiivse vanemliku vahendamise strateegiatega on reeglite ja piirangute kehtestamise puhul võimalik näha soolisi erinevusi – näiteks on 13-16-aastastele tüdrukutele kehtestatud enam piiranguid kui poistele. Samas on reeglite ja piirangute puhul näha märgatavalt suuremat vähenemist lapse suuremaks saamisel kui aktiivse vanemliku vahendamise puhul. Kui 9-10-aastaste puhul eksisteerib piiravat vahendamist 95%, siis 15-16-aastastel on see näitaja 71%.

Piirangute kehtestamise puhul saab *Flash Eurobarometer 2008* (edaspidi EC 2008) uuringust huvitava faktina välja tuua, et kui üldiselt kehtib tendents, et mida vanemaks laps saab, seda vähem seavad vanemad talle piiranguid internetikasutusel (mida kinnitavad ka EUKO 2011

tulemused), siis 2008. aasta uuringu andmetel ei kehti see reegel 11-14-aastaste puhul, kelle vanemad kasutasid enam keelde ja piiranguid kui neist noorema vanusegrupi puhul. Seda kommenteerides viitavad Kirwil jt varasematele uuringutele, millest on selgunud, et selle vanusegrupi lapsed on ka kõige enam riskide poolt ohustatud, kuivõrd nad kasutavad internetti märgatavalt enam kui noorem vanusegrupp, samas ei ole nad veel niivõrd kogunud ja targad kui vanemad teismelised (Livingstone & Bober 2004, Kirwil jt 2009 kaudu). Võib järeldada, et 11-14-aastased on internetis kõige riskialtimad, kes teistest vanusegruppidest enam mängivad ning eksperimenteerivad identiteediga (Kirwil jt, 2009).

Reeglite ja piirangute kehtestamisel on Eesti lapsevanemad rahvusvahelises võrdluses veelgi kehvas seisus kui aktiivse vahendamise strateegiate kasutamisel, olles 25 riigi pingerea 24. positsioonil. Kui aktiivse vanemliku vahendamise puhul olid pingerea erinevused võrdlemisi väikesed, siis reeglite ja piirangute kehtestamisel on need märgatavalt suuremad – pingerea tipus olevas Portugalis ütleb 92% lapsevanematest, et nad kasutavad reegleid ja piiranguid oma laste internetikasutuse suunamisel, Eesti vanematest tunnistab end seda tegevust vaid 73%. Oluline on siinkohal välja tuua Eesti laste ja lapsevanemate tunnetuse märkimisväärne erinevus – Eesti lastest tajub vanemapoolsete piirangute olemasolu vaid 61% lastest.

Monitooring

Monitooring on praktika, mille puhul lapsevanem kontrollib olemasolevaid tehnilisi vahendeid kasutades lapse tegevust tagantjärele (nt veebilehitseja lehekülgede külastamise statistika, e-posti sisu kontrollimine). Monitooring on vanemate jaoks üsna hõlpsasti rakendatav piirava vahendamise viis, kuivõrd see võimaldab vanemal last jälgida ilma lapse teadmata ning seetõttu vältides ka võimalikke proteste ja väitlust. Samas võib selline strateegia kahjustada vanema ja lapse usalduslikku suhet. Võimalik, et just seetõttu on lapse internetikasutuse tagantjärele monitooring kõige vähem kasutatav vanemliku vahendamise viis võrdluses positiivse aktiivse vahendamise, turvalisusenõuannete ja reeglite ning piirangute kehtestamisega. Vaid pooled lastest ütlevad, et mõnikord vanem kontrollib tagantjärele tema kasutatud internetilehti, sotsiaalvõrgustiku profiili, e-posti või kiirsuhtluskanali vestlusi (*Skype* jm).

Lapse internetikasutuse monitooring on aga võrdlemisi populaarne Eesti vanemate seas, paigutades nad erinevalt varasematest pingerea lõpus olevatest positsioonidest riikide võrdluses esimese kolmandiku hulka (8. koht). Ligi kaks kolmandikku Eesti lapsevanematest ütleb, et nad aegajalt monitoorivad oma laste internetikasutust. Selle näitaja puhul on Eesti vanemad sarnased USA lapsevanematega – samaväärseid tulemusi said Ameerika teadlased uurides teismeliste *MySpace* sotsiaalvõrgustiku kasutust ning nende vanemate teadlikkust ja hoiakuid selles osas (Rosen 2008). Ligikaudu kaks kolmandikku vanematest ütles, et nad kontrollivad regulaarselt oma lapse veebilehitseja ajalugu, et näha, milliseid lehti on lapsed külastanud. Lisaks on kolmveerand uuringus osalenud USA lapsevanematest veendunud, et nad saaksid teada, kui laps on loonud konto mõnes sotsiaalvõrgustikus (Rosen 2008: 460).

Tehnoloogiline vahendamine

Viimasena kasutab EUKO uurimisgrupp ka tehnoloogilise vahendamise terminit, mille sisu selgitus on ka ülal toodud – see hõlmab tarkvaralisi kontrollimeetodeid, mida vanem kasutab, et filtreerida, piirata või jälgida lapse internetikasutust (Livingstone jt, 2011).

Tehnoloogilisest piiramisest rääkides tuleb märkida, et piirava tarkvara kasutus on tänapäeval võrdlemisi lihtne – leidub hulgaliselt programme, mille abil blokeerida ligipääsu erinevatele internetilehtedele ning jälgida kogu arvutikasutust.

Kolmveerand lastest, kes kasutavad oma kodus interneti, ütlevad, et nende arvutisse on paigaldatud mõni tehniline piirang. Märkimist väärib see, et valdav osa piiravast tarkvarast ei ole kasutusel mitte lapse turvalisuse kaalutlustel vaid arvuti tehnilise korrashoiu tagamiseks (spämmifiltrid, viirusetõrjed jm). Nimetatud tarkvara kõrvale jättes on tehnilise vahendamise strateegiad vanemate poolt siiski võrdlemisi tagasihoidlikult kasutatud võrreldes teiste vahendamisstrateegiatega. Ka EC 2008 uuringu andmed näitavad filtreeriva ning sisujälgimistarkvara võrdlemisi vähest kasutust. Seda tendentsi aitab selgitada EC 2008 uuringus osalenud vanemate seisukoht, et tehnilised piirangud lapse arvutikasutuse reguleerimisel on tarbetud, sest nad usaldavad oma lapsi – nii leidis kaks kolmandikku uuringus osalenud vanematest.

Nimetatud uuringust selgus ka, et väga vähesel määral esineb vanemaid, kelle sõnul ei kasutavad tehnilisi piiranguid seetõttu, et ei tunne vastavat tarkvara (15%) (Kirwil jt, 2009). Märkimisväärne on see, et EC 2008 andmetel kasutatakse poiste puhul enam veebilehti filtreerivat tarkvara (teatud lehed on blokeeritud) ning tüdrukute puhul kasutatakse enam sisujälgimistarkvara. Vanuse puhul saab välja tuua selge ealise erinevuse – mida vanem on laps, seda vähem tehnilisi piiranguid kasutatakse (Kirwil jt, 2009). Seda toetavad ka EUKO 2011. aasta uurimistulemused – kui 9-aastaste puhul oli mõni tehniline piirang kasutusel 41% peredes, siis 15-16-aastaste noorte puhul oli tehniliste piirangute või jälgimistarkvara kasutamise osakaal langenud 23%-ni. Murettekitavana võib EC 2008 uuringu puhul välja tuua, et enam kui veerand vanematest ei kasuta mitte ühtegi vanemliku vahendamise strateegiat oma lapse internetikasutuse puhul.

Arvesse võttes kõiki lastele mõju omavaid sotsiaalseid agente pakub Kalmus laste internetikasutuse vahendamise strateegiate jaotamise kahte suuremasse kategooriasse – esmalt sotsiaalne toetus, ehk abi, juhendamine, kooskasutus ja koostölgendused, mida võib lapsele pakkuda ükskõik milline sotsiaalne agent (õpetajad, kaaslased, lapsevanemad ning teised pereliikmed) ning teiseks reeglid ja piirangud (nii sotsiaalsed kui tehnoloogilised), mis valdavalt on kas õpetajate või vanemate kehtestatud (Kalmus, 2012).

1.7.2 Hinnangud internetikasutuse vanemlikule vahendamisele

Teatud ulatuses peavad laste internetikasutuse vanemliku vahendamise strateegiaid kasulikuks nii lapsed kui nende vanemad. Enam kui kaks kolmandikku lastest ütleb, et vanemlik vahendamine aitab kaasa nende turvalisele arvutikasutusele, sealjuures annavad positiivsemaid hinnanguid 9-12-aastased lapsed. Võimalik, et see tuleneb nende veel vähesest kogemusest ja oskustest, mistõttu vanemlik vahendamine omab suuremat rolli. Ka arvab 70% lastest, et vanemad on üsna teadlikud sellest, mida nad internetis teevad. Valdav enamus vanematest on veendunud, et nad suudavad oma last aidata paremini internetis toime tulla (85%). Samas leiavad enam kui pooled lastest et vanemlik vahendamine ei avalda mõju sellele, mida nad internetis teevad. Siinkohal on taas oluline Eesti kontekst, kus laste hinnangud oma vanemlikule vahendamisele erinevad märkimisväärselt riikide keskmisest – enam kui 70% Eesti lastest leiab, et vanemliku vahendamise strateegiad ei oma mõju nende

internetikasutuse piiramisele ning ligi pooled ütlevad, et nad eiravad oma vanemate soovitusi ja keelde internetikasutuse osas.

Võrdlemisi enesekindlad on vanemad hinnates tõenäosust nende laste kokkupuuteks internetiriskidega. 73% vanematest on veendunud, et tõenäoliselt nende lapsed ei puutu lähima poolaasta jooksul internetis kokku millegi sellisega, mis neid (lapsi) häirida võiks. Viimase näitajana olgu märgitud, et 66% Eesti lapsevanematest tunnevad, et nad peaksid oma laste internetikasutusele enam tähelepanu pöörama.

1.7.3 Vahendajate rollid

Internetikasutuse sotsiaalse vahendamise erinevate dimensioonide kõrval on asjakohane pöörata tähelepanu ka vahendavate agentide erinevatele rollidele. Olemasolevad uuringud käsitlevad reeglina kas ühte sotsialiseerivat agentti korruga (vanem, õpetaja või kaaslane) või siis käsitletakse uuringutes sotsiaalseid agente ühiselt. Kalmus (2012) märgib aga, et lähtudes McQuaili (2005) käsitlusest ning defineerides sotsiaalseid agente kui „meediat“ kelle kaudu, kelle abil või mõnikord ka hoolimata kellest lapsed kogevad *online*-maailma, on võimalik grupeerida sarnaselt ka sotsiaalsete agentide rolle.

Üks olulisimaid rolle sotsiaalse vahendaja jaoks on väravavahi ehk filtri roll, mida iseloomustab järjepidev valikute tegemine vanema poolt selles osas, mida laps võib internetis teha, milliseid programme ja veebilehti külastada, samuti ebasobiva sisu ja keskkondade elimineerimine lapse tegevussfäärist. EUKO uuringud vanemliku vahendamise mõju osas on näidanud, et vanemate poolt kehtestatud piirangud ning aktiivne internetikasutuse vahendamine aitab vähendada riske ja kahju, mida lapsed kogevad internetis. Samas tuleb märkida, et piirav vanemlik vahendamine omakorda piirab ka laste positiivsete *online*-kogemuste saamise tõenäosust ning digitaalsete pädevuste omandamist (Livingstone 2009, Kalmus 2012 kaudu). Seega täidavad vanemad väravavahi rolli nii kaitstes kui teisalt ka piirates.

Teise rollina saab märkida juhendaja või tõlgendaja rolli, kus vanem ei tee lapse eest eelvalikut sobiva sisu või programmide osas, vaid ta juhendab, selgitab ning aitab mõtestada seda, mis on veebiavarustes häiriv või segadusttekitav. EUKO uurimuse tulemuste kohaselt

on selles rollis eelkõige õpetajad, kelle poolt vahendatud soovitusel ja info on olnud positiivne mõju laste digitaalsete oskuste ning turvalisuse teadlikkuse kasvu osas (Kalmus, 2012).

Internetikasutuse sotsiaalsed vahendajad võivad olla ka „aknad“, kes avardavad laste silmaringi ja annavad neile teadmisi uuest meediast ja *online*-võimalustest. Seda rolli kannavad eelkõige kaaslased – kõigis EUKO projektis osalevas 25 riigis on näha positiivne korrelatsioon kaaslaste sotsiaalsel vahendamisel laste uudishimu elavdamise ning uute võimaluste avastamise vahel (Kalmus, 2012).

Lõpetuseks näitavad uuringud, et nii kaaslased kui ka vanemad, harvem ka õpetajad võivad olla lohutaja ja usaldusisiku rollis, kelle poole lapsed pöörduvad olles kogunud internetis midagi ebameeldivat. Siinkohal saab rääkida nn *retroaktiivsest* vahendamisest – mõtestamine ja juhendamine toimub juba internetis kogetu järgselt (Kalmus, 2012).

1.7.4 Vanemlik vahendamine ja ühiskondlik kontekst

Mitmed uuringud on näidanud, et laste *online*-riskide kogemine ja riskide ulatus varieerub riigiti, kuigi enamlevinud riskide esinemine on sarnane ja püsiv riikideülevalt (Hasebrink jt 2009, Lobe, Segers, Tsaliki 2009 kaudu). Varieerumise põhjused peituvad kultuuris ja ühiskondlikes väärtustes.

Euroopa riikide lõikes esineb mitmeid erinevaid sotsialiseerumiskultuure, mida saab defineerida erinevate väärtuste kaudu, mida lapsed perekonnas õpivad. Need väärtused erinevad sõltuvalt konkreetse riigi lähenemisest individualistlikule või kollektivistlikule orientatsioonile lapsekasvatuse meetodites. Individualistlik lähenemine on rohkem omane põhjamaadele, loode-Euroopa riikidele ning ajaloolistele katolikumaadele, samas kui kollektivistlikud väärtused domineerivad enam post-kommunistlikes riikides (Kirwil jt, 2009).

Individualistlike kultuuride vanemad on enam kaasatud oma laste tegevustesse internetis, nad eelistavad sotsiaalse vahendamise strateegiaid, mis pakuvad enam võimalusi lastega suhtlemiseks ning juhendavaks vahendamiseks (Kirwil, 2009), samas kui kollektivistliku

orientatsiooniga riikides ei kasuta vanemad kas üldse mingeid vahendamistehnikaid või eelistavad piiravaid ning tehnoloogilisi vahendamisviise (Kalmus ja Roosalu, 2011).

Lisaks individualistlikele ja kollektivistlikele väärtustele mängivad vanemliku vahendamise strateegiates rolli ka teised kultuurist tulenevad väärtused. Näiteks on leitud, et vanemlikele kasvatusstrateegiatele avaldavad mõju ka institutsionaalsed ja ühiskonnakorralduslikud regulatsioonid, muuhulgas näiteks riiklik sotsiaalsüsteem ning sooliste traditsioonide rakendamine tööhõiveregulatsioonides. Sellest tulenevalt on uurijad jõudnud järeldusele, et riiklikel sotsiaalvaldkonna reguleerivatel institutsioonidel on läbi naiste tööhõivepoliitika, riikliku lastehoiu korraldamise jm oma roll selles, milliseid strateegiaid vanemad laste kasvatamisel kasutavad (Kalmus, 2013).

Näiteks mõjutab lapsekasvatuse viise, sh ka laste internetikasutuse sotsiaalseid praktikaid see, mil määral on vanematel aega oma lastele tähelepanu pöörata (Kalmus ja Roosalu, 2013). Eesti liigitub siinkohal koos teiste Balti riikidega postsotsialistlike neoliberaalsete riikide hulka, kus naiste tööhõive on suur ning kus naised on perekonna toitjana meestega võrdsel kohal. Lõuna-Euroopa perekonnakesksed riigid (Kreeka, Itaalia, Portugal ja Hispaania) erinevad selles osas Eestist märkimisväärselt, kuivõrd seal on madal naiste tööhõive ning ka riiklik sotsiaalsüsteem ei paku soodsaid ja mugavaid lapsehoiuvõimalusi (Kalmus ja Roosalu, 2013). Peremudelid ja sotsiaalsüsteem võivad lapsekasvatuse praktikaid mõjutada kahel moel. Esmalt juba eelpool nimetatud ajaline faktor – mida enam on pere täiskasvanud liikmed hõivatud palgatööga, seda vähem aega ja pühendumust jääb lastele. Teiseks on tõenäoline, et hästi korraldatud riiklike tugisüsteemide (alushariduse pakkumine lasteaia) olemasolul panevad vanemad lapse sotsialiseerimises, mediahariduses jm lootused lasteaiale ja koolile, jättes iseendi panuse selle võrra tagasihoidlikumaks (Kalmus ja Roosalu, 2013).

1.7.5 Vanemliku vahendamise mõju uurimise kitsaskohad

Vaatamata mitmetele defineeritud dimensioonidele ja tüpoloogiatele internetikasutuse vanemliku vahendamise uurimisel, on ükskõik millise sotsiaalse agendi mõju uurimine seotud mitmete metodoloogiliste probleemidega (Kalmus, 2012). Esimene ning kõige peamiseks küsimus seisneb selles, kuidas tuvastada, kas, kuivõrd ning millised vanemliku vahendamise strateegiad on laste internetikasutuse suunamisel efektiivsed?

Lapsi ja televiisorivaatamise vanemlikku vahendamist käsitlevad uuringud ei ole sellele ühest vastust andnud. Uurijad on leidnud, et erinevad vanemate kasutatavad strateegiad laste telerivaatamise osas omavad erinevat mõju (Austin 1990, Nathanson 1999, van der Voort 1992, Livingstone 2008 kaudu). Meedia sisu aktiivne vahendamine vanemate poolt omab lastele harivat mõju ning muudab nad teadlikeks ja kriitilisteks meedia sisu vastuvõtjateks (Nathanson 2001a, Livingstone 2008 kaudu). Samuti on aktiivse vahendamise mõju seostatud ebasoovitava käitumise vähendamisel. Koosvaatamine on teatud juhtudel osutunud veelgi kasulikumaks, samas mitte alati ja igal juhul (Messaris & Kerr 1984, Nathanson 1999, Livingstone 2008 kaudu). Piirava ja keelava vahendamise puhul on nähtud riskide vähendamise mõju eelkõige seonduvalt sellega, et lapse üldine meediakasutus on sellest tulenevalt vähene (seeläbi ka riskidega kokkupuude) (Van den Bulck & Van den Berg 2000, Livingstone 2008 kaudu).

Üheks oluliseks väljakutseks laste internetikasutuse vanemliku vahendamise puhul on põhjuse ja tagajärje identifitseerimine. Laste internetikasutuse vanemlikku vahendamist mõõtvate uuringute olemasolevad tehnikad on suuresti korrelatiivsed (Kalmus, 2012).

Uuringud võimaldavad küll tuua välja seosed laste käitumise ja vanemliku vahendamise osas, kuid ei ole võimalik tõestada, et laste *online*-harjumused on otseselt vanemliku vahendamise tagajärg. Samuti ei võimalda näiteks EUKO rahvusvahelised uuringud järeldada, kas vanemlik vahendamine aitab vähendada laste *online*-riskide kogemist (Livingstone jt, 2011). EUKO 2011. aasta uuringu tulemused tõid välja, et internetikasutuse järelevalve ja vanemliku vahendamise aktiivsus oli suurem nende vanemate puhul, kelle lapsed olid internetis kokku puutunud potentsiaalselt ohtliku sisuga (Dürager ja Livingstone 2012, Kalmus 2012 kaudu). See võib viidata sellele, et vanemad kasutavad vahendavaid strateegiaid reageerimaks juba saadud negatiivsele kogemusele.

Laste negatiivse kogemuse tagajärjel on sealjuures märkimisväärselt enam kasutatavad aktiivse vahendamise ning reeglite ja piirangute kehtestamise strateegiad. EUKO 2011 uuringut analüüsid jõudsid ka Kalmus, von Feilitzen ja Siibak (2012) järeldusele, et laste *online*-riskide ja kahju tekkimist esines veidi enam olukorras, kus õpetajate ja kaaslaste toetus oli suurem. Mis taas viib järelduseni, et internetikasutuse sotsiaalne vahendamine leiab aset

pigem siis, kui laps on juba kogenud internetis midagi negatiivset ehk vahendamine toimub *retroaktiivselt*.

Samuti võib valedetele järeldustele viia olukord, kus uurijal ei ole seoste tuvastamisel võimalik kaasata kõiki olemasolevaid mõjutajaid. Nii näiteks on vanemate ja laste küsitlemise põhjal vanemliku vahendamise viiside ja lapse digitaalsete oskuste vahelist seost keeruline tuvastada, kuivõrd pole teada, kas laps ei ole oma oskusi omandanud hoopis kaaslaste või õpetajate toel (Kalmus jt, 2012).

Mõju uurimise teeb keeruliseks ka seni veel valdav protektsionistlik käsitlus lastest, kes on täiskasvanutepoolse abi ja kontrolli passiivsed vastuvõtjad. Siiski viitavad täna juba mitmed uuringud sellele, et lapsed on leidlikud ja aktiivsed osapooled, kes soovi korral oskavad vältida vanemate piiranguid ja sekkumist ning omakorda arendada strateegiaid mõjutamiseks vanemaid leevendama või muutma oma praktikaid (Kalmus jt, 2012). Laste iseteadlikkusele viitavad ka uuringute tulemused, millest nähtub, et enam kui poolte laste arvates ei suuda vanemad märkimisväärselt piirata ega mõjutada nende internetikasutust ning enam kui kolmandik lapsi ütleb, et nad ignoreerivad mõnikord oma vanemate soovitusi või keelde internetikasutuse osas (Livingstone jt, 2011).

Eeltoodu viitab vajadusele arendada senist kasutusel olevat metoodikat ning uurimistehnikaid, mis võimaldaksid senisest paremini uurida internetikasutuse vanemliku vahendamise konkreetsete strateegiate efektiivsust.

Jättes kõrvale metodoloogilised väljakutsed erinevate vanemliku vahendamise viiside efektiivsuse mõõtmise osas, tuleb märkida, et uurijad on pühendanud märkimisväärselt tähelepanu sellele, kuivõrd vanemliku vahendamise viisid mõjutavad üldiselt laste kokkupuuteid *online*-riskidega ning siinkohal on seoste olemasolu selgelt tuvastatav. Uurijate definitsiooni kohaselt peetakse rahvusvahelistes uuringutes teatud vanemliku vahendamise strateegiat laste internetikasutuse puhul efektiivseks juhul kui laste hulk, kes kogeb *online*-riske on märkimisväärselt madalam riikides kus konkreetne strateegia on laialdaselt kasutuses võrdluses maadega, kus seda ei kasutata. Sellele printsiibile tuginedes võib uuringute tulemustest järeldada, et riikides, kus kasutatakse vanemate poolt enam nii sotsiaalset

juhendavat ja piiravat kui ka otsesid tehnoloogilisi vahendeid, on laste kokkupuude *online*-riskidega väiksem (Kirwil jt, 2009).

2. UURIMUSE METOODIKA

2.1 Meetod

Magistritöö uurimusliku osa eesmärgiks oli uurida lapsevanemate hoiakuid oma laste internetikasutuse ning sellega seonduvate riskide suhtes, samuti analüüsida vanemliku vahendamise strateegiate kasutamise valikut ja põhjuseid. Vanemlike hoiakute selgitamiseks ning nende mõtestamiseks on sobilik uurimismeetod süvaintervjuu, mille viisin läbi grüpiintervjuudena ehk nn fookusgrüppides. Fookusgrüpi intervjuude näol on tegemist kvalitatiivse uuringumetoodikaga, mis sobib hästi selleks, et saada vahetut tagasisidet teatud sihtrühma esindajate mõttemallide ja käitumise kohta (Vihalemm, 2011). Kvalitatiivsed uuringumeetodid võimaldavad uurijal tuvastada uuritava objekti motivatsiooni ja kogemust ning seda, kuidas luuakse tähendusi. Kui kvantitatiivsed meetodid sobivad eelkõige erinevate muutujate kaardistamiseks ja tekkinud hüpoteeside kontrollimiseks siis kvalitatiivsed uuringumeetodid võimaldavad vastata *miks?*-küsimustele ning luua tõlgendusi (Corbin ja Strauss, 2008).

Fookusgrüpi intervjuu peamine eristav tunnus seisneb selles, et ta on orienteeritud informantide omavahelisele interaktsioonile (Morgan 1998, Mann ja Stewart 2000 kaudu). Positiivsed aspektid fookusgrüpi intervjuudes, mis võimaldavad saada magistritöö uurimisküsimustele kõige mitmekülgsemaid ja põhjalikumaid vastuseid, seisnevadki justnimelt interaktsioonis: informandid suhtlevad omavahel, stimuleerivad üksteist ning tulemusi on parem analüüsida, kuna suur hulk infot on kontsentreeritud ühte väljundisse. Antud meetodi puhul on oluline ka see, et uurija on aktiivses rollis – uurija õpib nähtust tundma läbi osaluse ja sulandumise uuritavasse olukorda (Vihalemm, 2011).

Nagu igal uuringumeetodil, esineb ka fookusgrüpi puhul selliseid aspekte, mis võivad ebasoodsalt mõjutada uuringu läbiviimist ja selle tulemuslikkust. Kui ühelt poolt on osalejatevaheline interaktsioon üks peamisi fookusgrüpi tugevusi, siis võib just interaktsiooni iseärasusest ka tulemust negatiivselt mõjutada kas siis osalejate vestlusteema fookusest kõrvalekaldumise, liigse aktiivsuse või pealiskaudsuse või intervjuerija puuduliku võimekuse tõttu vestlust etteantud raamistikus hoida (Mann ja Stewart, 2000).

Kui tavapäraselt on nii teaduslikes kui turunduslikes uuringutes fookusgruppe läbi viidud silmast silma meetodil, kus informandid viibivad intervjuerimise ajal üheskoos ühes ruumis, siis mina viisin käesoleva magistritöö raames ühe intervjuudest läbi *online*-keskkonnas virtuaalses jututoas.

Interneti kaudu läbiviivate fookusgruppide puhul on teaduskirjanduses märgitud mitmeid erisusi võrreldes tavapärase silmast silma fookusgrupi intervjuuga. Üheks ebasoodsaks aspektiks on kahtlemata asjaolu, et virtuaalse (või ka nt telefoni teel) läbiviidava (grupi)intervjuu puhul läheb kaduma vastastikusel suhtluses teineteisemõistmisel sageli väga oluline ja kõnekas mitteverbaalne suhtlus – kehakeel, näoilmed jm (Mann ja Stewart, 2000).

Reaalajas toimuva virtuaalse fookusgrupi puhul seisneb oht ka selles, et see võib osutuda liialt kiireks, intensiivseks ja nn „üliinteraktiivseks“, kus kõik osalejad saavad „rääkida“ üheaegselt ning erinevad osalejad võivad olla samaaegselt vaheldumisi dialoogis. Selle tulemusel võib kõige suurema panuse andjaks osutada informant, kellel on võimekus „öelda“ kõige rohkem (trüüb teksti kõige kiiremini). Piisavalt aktiivsete osalejate puhul kerkib üles küsimus, kes reageerib parajasti millisele küsimusele ning kas kõik osalejad üldse leiavad võimaluse sõna sekka öelda või piirduvad tagasihoidlikumad vaid tekstivoo. Seetõttu on reaalajas toimuva virtuaalse fookusgrupi läbiviimise õnnestumise üheks oluliseks kriteeriumiks esmalt osalejate arv – osalejaid peab olema piisavalt vähe, et kõigile jaguks „ruumi“ vestluses osaleda (Mann ja Stewart, 2000).

Kõik ülalnimetatud aspektid seavad intervjuu läbiviijale võrdlemisi suure väljakutse, kelle ülesandeks on eelkõige saada piisavalt laiapõhjalist sisendit uurimuse eesmärgi täitmiseks. Seega tuleb olla osav kontrollimaks kõiki osalejaid ja käimasolevat dialoogi, et püsida etteantud raamistikus ja ajalimiidis. Lõpetuseks olgu öeldud, et virtuaalsel reaalajas toimival grupiintervjuul on ka positiivseid külgi – esiteks võimaldab see viia intervjuu läbi inimestega, kellel ei ole võimalik uuringu läbiviimiseks kohtuda näiteks kaugete vahemaade tõttu. Teiseks on uurijad kogemusele tuginedes märkinud, et virtuaalsed fookusgrupid loovad võimaluse käsitleda selliseid delikaatseid teemasid, mida näost-näku intervjuude puhul sageli ei ole võimalik teha (viidates sellele, et küberruumis on informandil võimalik jääda anonüümseks ning ei ole põhjust avaldada oma nime, sugu, vanust, usulist või kultuurilist tausta, mis muidu

võiks teatud teemade käsitlemisel suhtlussituatsioonis takistuseks osutada) (Mann ja Stewart, 2000).

2.2 Valim

Valimi koostamisel kasutasin eesmärgipärast valikut, mis võimaldab täpselt uurida konkreetset sihtrühma (Vihalemm, 2011). Valiku strateegia põhines tüpoloogiatel, struktuuridel (9-12-aastaste laste vanemad, laps kasutab interneti)(Patton 2002, Vihalemm 2011 kaudu). Intervjueeritavad lapsevanemad valisin nõ mugavusvalimi põhimõttel - värbasin nad oma tutvusringkonnast. Edastasin meili teel üleskutse, kus kirjeldasin magistritöö laiemat eesmärki, täpsemalt ka uurimisküsimusi, fookusgrupi läbiviimise keskkonda (palusin osalejad endale koju külla) ning pakkusin välja orienteeruva ajavahemiku. Siinkohal tuleb mainida, et uurimuse sisukuse huvides oleksin väga soovinud koondada kahte intervjueeritavasse gruppi erineva taustaga lapsevanemaid. Soovitud erinevate tunnustena püstitasin eesmärgiks leida gruppidesse nii emasid kui isasid, kes oleks erineva haridustasemega, võimalikult erinevate erialade esindajad ning erinevad ka oma arvutikasutamisoskuste ning – harjumuste poolest. Paraku ei õnnestunud selliste gruppide värbamine. Otsisin kontakti ühe suure jaeketi kaupluse töötajatega ning ühe tootmisettevõtte peamiselt vene keelt kõnelevate töötajatega, mõlemalt poolt jäi huvi väga leigeks. Konsulteerisin ka Töötukassa esindajaga lootuses leida võimalus nende klientide seast grupi värbamiseks. Siiski ei õnnestunud leida piisavat hulka inimesi, kes oleks olnud valmis panustama oma vaba aega ning osalema intervjuu läbiviimisel. Seega värbasin osalejad kõik oma tutvusringkonnast. Mõlemas grupiintervjuus osalesid ainult emad, kelle kohta ma tean, et nad on igapäevased arvutikasutajad, kasutades arvutit ja internetti nii igapäevases töös kui ka vabal ajal suhtlemiseks, info hankimiseks ning meelelahutuseks.

2.3 Osalejate üldine kirjeldus

Valimisse kuulus 15 ema, kellel oli vähemalt üks laps vanuses 9-12 eluaastat. Ligi pooltes peredes on kaks või kolm last, enamikul ei kuulunud teine laps magistritöö raames uuritavasse vanusevahemikku. Viisin läbi 2 grupiintervjuud, sealjuures kuulus ühte gruppi 9 ning teise 6 ema. Esimene intervjuu viidi läbi silmast silma - intervjueeritavad viibisid kõik samas ruumis

ning arutlesid etteantud teemal. Teise intervjuu viisin läbi virtuaalses *online*-jututoas kuue osalejaga.

Silmast silma läbiviidud grüpiintervjuus osalenud emad on tabelis 2 ning ka tulemuste esitamisel märgitud tähe- ja numbrikombinatsiooniga „*I-number*“, virtuaalses jututoas osalenud emad on märgitud tähe- ja numbrikombinatsiooniga „*JT-number*“.

Tabel 2. Intervjuudes osalenute koodnimetused ning laste vanused.

Osaleja	Lapsed
I-1	Tütar 10a, poeg 1a
I-2	Tütar 11a, poeg 9a
I-3	Poeg 9a, tütar 7a
I-4	Poeg 12a, poeg 8a
I-5	Poeg 10a
I-6	Tütar 12a
I-7	Tütar 12a, tütar 11a
I-8	Poeg 9a, tütar 18a, poeg 5a
I-9	Tütar 10a
JT-1	Poeg 12a, poeg 10a
JT-2	Poeg 10a
JT-3	Poeg 12a, tütar 8a, poeg 5a
JT-4	Poeg 12a, tütar 8a, poeg 2a
JT-5	Poeg 12a, tütar 8a
JT-6	Poeg 12a

Mõlemas grupis osalejad olid kõik omavahel tuttavad, seepärast ei olnud vajalik silmast silma intervjuu puhul kasutada näiteks nimesilte või siis teha põhjalikumalt tutvustusringi. Samuti aitasid osalejate omavahelised sõprussuhted kaasa aktiivsele osalemisele ning pingevaba õhkkonna tekkimisele.

Tulemuste peatükis esitan uurimuse empiirilised tulemused uurimisküsimuste kaupa, sh annan ülevaate ka esimesest sissejuhatavast küsimusteblokist, kus vanemad kirjeldasid oma laste arvutikasutust ning peamisi tegevusi internetis.

Fookusgrupi kava oli jagatud viide erinevasse teemablokki (sh. esimene sissejuhatav blokk). Uurimisküsimustest lähtuvalt järjestasin vestlusteemad:

- Osalejatega tutvumine, üldiste arvutikasutusharjumuste uurimine.
- Erinevad praktikad lapse suunamisel.
- Vanemate kogemus laste internetiriskidega.
- Internetiturvalisust puudutav info ja abi.
- Vanemate ootused turvalise internetikasutuse teadlikkuse osas.

Vestluse hõlbustamiseks olin ette valmistanud ka mõned elust võetud juhtumid ja näited, mida kavatsesin vajadusel kirjeldada, kuid intervjuueeritavate võrdlemisi hea teadlikkuse ning aktiivsuse tõttu ei tekkinud vajadust näidete kasutamiseks.

Intervjuud viisin läbi võrdlemisi suure ajavahega – 1. grupiintervjuu, milles osales 9 ema, viisin läbi 2012. aasta detsembris, 2. grupiintervjuu viisin läbi 2014. aasta märtsis.

2.4 Intervjuude strateegia

Kuivõrd minu magistritöö raames läbiviidud uuring erineb mõnevõrra tavapärasest – esiteks olid kõik mõlemas fookusgrupis osalenud emad minu isiklikud tuttavad, lisaks ka omavahel tuttavad, ning teiseks viisin intervjuud läbi erinevates keskkondades – ühe traditsiooniliselt silmast silma meetodil ning teise virtuaalses jututoas, siis pean asjakohaseks anda ülevaade mõlema intervjuu läbiviimisest.

Esimese fookusgrupi viisin läbi ühel talvisel õhtupoolikul oma kodus. Planeerides fookusgruppi kaalusin esialgu kohtumiseks ka teisi võimalikke „ametlikumaid“ kohti. Kuna fookusgrupis osalejad olid kõik suuremal või vähemal määral ühe sõpruskonna liikmed, siis mul oli suur kahtlus, et kodus nõ külalisi vastu võttes kujuneks sellest lihtsalt üks lõbus õhtupoolik vanade sõprade seltsis ja ma ei suudaks hoida seltskonda ühe konkreetse teema juures. Jõulueelsel ajal nappis aga kõigil vaba aega, samuti selgus kuupäevi arutades, et argipäevad ning ka argipäevade õhtud ei tulnud üldse kõne alla. Lisaks olid grupis osalejad kas pealinna eri nurkadest või mõni lausa väljastpoolt Tallinna ning ei olnud vaimustuses mõttest koguneda kuskil kesklinnas mõnes koosolekuruumis. Seega julgustatuna teoreetilisest kirjandusest loetust („*Fookusgrupi kodus läbiviimine võib aidata kaasa mitteformaalse*

mugava õhkkonna tekkimisele“ – Krueger ja Kasey, 2009) otsustasin osalejate jaoks selle sündmuse võimalikult stressivabaks ja meeldivaks teha ning kutsusin nad omale külla. Etteruttavalt võin öelda, et hirm teemast möödarääkimise ees oli asjatu – kõik osalised vestlesid väga meelsasti ja aktiivselt etteantud teemal. Kokku osales grupis 9 ema, kellel kõigil oli vähemalt üks või kaks last vanusevahemikus 9-12 eluaastat.

Vestlusringi ajaks planeerisin orienteeruvalt poolteist tundi ning informeerisin sellest eelnevalt ka vestlusringis osalejaid. Siinkohal tahan veelkord pisut etterütates mainida, et vestluse lõpp läks olude sunnil veidi kiirustades. Nimelt ei saanud kõik osalejad samaaegselt, paar inimest tulid mõningase hilinemisega ning teised „külalised“ soovisid nad viisakalt ära oodata. Vestlusringile eelnes veel mõnda aega nõ ter vituste ja eluolu ülevaate andmise osa, seega alustasime fookusgrupi vestlusega oluliselt hiljem kui oli planeeritud. Selle tagajärjel märkas in peale tunniajast vestlust, et osalejad muutusid pisut kärsituks – kes oleks vahepeal soovinud tassi kohvi (mida ma grupi moderaatorina ei saanud minna valmistama, sest see oleks vestluse kindlasti katkestanud), kellel ootasid lapsed neid kindlaks kellaajaks koju jne. Kõik teemad said siiski läbi räägitud ja vestlus kestis kokku 1h19min.

Teise fookusgrupi viisin läbi 2014. aasta märtsikuus ning kuna mul ei olnud võimalik koondada kõiki intervjuus osalemiseks nõusoleku andnud emasid ühte ruumi (üks elab Lätis, teised Harjumaa eri paigus), tegin ettepaneku viia intervjuu läbi internetis. Kuivõrd kõik emad on aktiivsed interneti, sh. ka jututubade kasutajad, olid nad sellise formaadiga meelsasti nõus. Kokku lepitud ajal „kohtusin“ koos kõigi grupiliikmetega virtuaalses jututoas. Intervjuus osales 6 ema ning vestlus kestis orienteeruvalt 50 minutit. Nii silmast silma intervjuu kui ka *online*-intervjuu positiivsetest ning negatiivsetest kogemustest esitan meetodi kriitika alapeatükis.

2.5 Uurimisküsimused

Laste internetikasutuse sotsiaalse vahendamise praktikate ning vanemate kogemuse ja hoiakute selgitamiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Milliseid praktikaid kasutavad vanemad laste arvutikasutuse suunamisel?
2. Millised on vanemate kogemused laste internetiriskidega kokkupuutel?

3. Kuidas käitatakse potentsiaalse riski või juba saadud negatiivse kogemuse ilmnemisel?
4. Kui heaks hindavad vanemad oma teadlikkust internetiohtude valdkonnas?
5. Kust saavad lapsevanemad internetiturvalisust puudutavat infot ja abi?
6. Millised on vanemate ootused turvalise internetikasutuse teadlikkuse suurendamise osas?

3. TULEMUSED

3.1 Vanemate hinnangud laste arvutikasutusele

Intervjuus osalenud emade kirjeldustele toetudes võib öelda, et valdav osa 9-12-aastastest lastest kasutab arvutit iga päev, sealjuures varieerub kasutatav aeg 1 tunnist kuni piiramatult kasutuseni – näiteks väljendasid vanemad, et vahel kasutab laps arvutit koolitöödest vabal päeval ning juhul kui midagi põnevamat teha ei ole mitmeid tunde järjest (ka kuni 10h).

I-9: täitsa kuidas jumal juhatab, meil ei ole midagi piiratud. Minumeelest kui ta on haige olnud või kui on mingisugune kodusolemise päev....ma ei kujuta ette....no võibolla ta on seal siis kümme tundi järjest....

Võib öelda, et valdavalt suhtuvad emad lastele arvutiaja lubamisse võrdlemisi heldelt. Mitme pere puhul olid varasemalt küll sõlmitud kokkulepped arvutikasutamise aja osas, kuid sageli muutus see igapäevaste läbirääkimiste või nn „kauplemise“ käigus. Ka need, kelle peredes olid hetkel kehtivad ajalised piirangud kasutusel, tunnistasid, et piirang kehtib vaid juhul kui vanem on ise samal ajal kodus, kui laps arvutit kasutab. Samas kui laps jõuab koolist koju vanemate äraolekul, siis vanemate järelevalve puudub ning laps saab kasutada arvutit oma äranägemise järgi.

I-8: Meil on ka tõsine valve, üks tund päevas tohib olla ja ikka mina käin piitsaga järel kui aeg on läbi, siis läheb arvuti kinni ja kui ta koolist tuleb nii et kedagi ei ole kodus, siis ta saab ikka käia rohkem. Olen ammu mõelnud, et tuleb mingisugune lapsekontroll või midagi sinna peale panna...

Samuti nentisid emad, et ei ole märkimisväärset kasu ühele kodusele lauaarvutile piirava tarkvara abil ajalimiidi seadmisest, sest praktiliselt kõigis peredes olid interneti kasutamiseks olemas ka teised kanalid, mida piirata ei ole võimalik (lapse nutitelefon, kodune ühiskasutuses olev tahvelarvuti, ka teleri külge ühendatav *play station*, mis võimaldab võrgus mängimist ja suhtlemist). Siinkohal tuleb märkida, et teiste nn digitaalsete ekraanimeediumite rohkust ja sellest tulenevat ajalise limiidi seadmise keerukust tõid eelkõige välja teises intervjuus osalenud vanemad. Kui esimeses intervjuus mainis paar ema vaid põgusalt seda, et lapsel on võimalus oma telefonis internetti logida, siis teise intervjuu põhjal võiks järeldada, et laste kasutuses on rohkelt erinevaid interneti püsiühendusega digitaalseid ekraanimeediumeid.

Kuivõrd kahe intervjuu läbiviimise ajaline vahe on ligikaudu poolteist aastat, siis võiks intervjuude põhjal püstitada hüpoteesi, et viimase pooleteise aasta jooksul on erinevate internetiühendusega digitaalseadmete rohkus ning sellest tulenevalt ka kasutusvõimalused 9-12-aastaste laste igapäevaelus veelgi suurenenud ning vanemate jaoks muutunud ajaliste piirangute seadmine oma laste internetikasutusele keerulisemaks.

<JT-5> no minu omad on selgelt liiga palju, kunagi olid justkui ka mingid piirangud kehtestatud aga arvestades erinevate kanalite hulka, ei ole lihtsalt reaalne jälgida, et KUI PALJU nad päeva jooksul siis mingi ekraani ees viibivad

<JT-4> piiranguid pole, sest ma ei saa kuidagi kontrollida läbi telefoni surfamist

Mõlemas intervjuus osalenud emad tunnistasid, et olemasolevate tehnoloogiliste võimaluste puhul on laste internetikasutuse ajaline piiramine võrdlemisi problemaatiline, samas pidas enamik emadest oluliseks, et neil säiliks kontroll ajalise kasutuse üle ning nad väljendasid muret selle üle, et laps võiks internetti liigselt kasutada või siis hakata seda tegema edaspidi, juhul kui vanemlik järelevalve ei ole piisav.

Tegevuste osas on enamiku emade sõnul laste põhitegevuseks arvutis sotsiaalmeediakanali *Facebook* kasutamine. *Facebookis* kasutatakse erinevaid võimalusi – otsesuhtlus sõpradega, fotode ja oma mõtete jagamine, teiste postituste jagamine, mängimine.

Päris palju kasutatakse arvutit ka internetis muusika kuulamiseks ja last huvitavatel teemadel nn õppevideote vaatamiseks (*Youtube*) ning erinevateks mängudeks. Mängude puhul on tegemist nii koduarvutisse installeeritava mänguga kui ka erinevatel veebikülgedel pakutavatega. Mitmed lapsed on juba kokku puutunud ka avalikus võrgus mängitavate mängudega.

Arutluses internetis asjalike tegevuste ja mängimise vahekorra üle nenditi, et peamiselt tähistab arvuti lapse jaoks meelelahutust ja sihipäraselt mingi kasuliku asja (õppimine) tarbeks interneti kasutamise oskus on vähene.

I-5: Aga üldiselt midagi asjalikku ta teeb seal väga vähe, näiteks ka oma maili vaatab ainult sellepärast, et ma õiendan temaga, et kui sul see mail on, siis sa pead seda vaatama aegajalt. E-kooli ta ei tahtnud omale spetsiaalselt, sest muidu ta peab ise hakkama sealt vaatama.

Emad kirjeldasid, kuidas nad on ise püüdnud oma lapsi suunata tegema arvutis rohkem arendavaid ja harivaid tegevusi, samuti arvati, et kool võiks rohkem panustada lapse „mõistlikku“ arvutikasutamisse ning interneti kui teadmiste ammutamise allika võimaluste tutvustamisse.

Siiski toodi arvutikasutamise kasulike aspektidena välja see, et lapsed vaatavad sealt e-kooli, otsivad otsingumootoritest koolitöödeks vajalikku infot ning suhtlevad omavahel koolitööde teemal, väga põgusalt mainiti ka e-posti kasutamist (ema õhutusel) ning Skype'i.

3.2 Internetikasutuse vanemliku vahendamise praktikad

Esimese uurimisküsimuse tulemused on alljärgnevalt esitatud kasutades vanemliku vahendamise liigitusi.

Piiravad tehnoloogilised strateegiad ning monitooring

Arvutikasutuse ajalise piiramise eesmärgil kasutatakse nn tehnoloogilist piiravat vahendamist vähe, vaid väga üksikutes peredes on kasutusel vastav arvutitarkvara – see oli kasutusel 3 peres 15-st ning nagu juba eelnevalt märgitud, tunnistasid ka nende perede emad, et tegelikult ei ole selline piiramine efektiivne, kuivõrd laps saab internetti kasutada ka oma nutitelefonis või teistes kodus olevates internetiühendusega seadmetes aga ka näiteks sõbral külas olles.

(Küsimus ajalisest piiramisest):

<JT-5> no meil on KAKS tundi aga kui võtta, et lisaks lauaarvutile kuhu on see limiit seatud, on käeulatuses kogu aeg ka tahvelarvuti, läptop, playstation ja telefon, siis on see aeg täiesti teadmata.

Vähesel määral kasutatakse piiravaid tehnoloogilisi vahendamisviise veel ebasoovitatavate internetilehekülgede blokeerimisel ning paar vanemat kasutas ka otsest nn sisujälgimistarkvara, mille puhul vanemale saadetakse teatud perioodilisusega meiliraport,

kust nähtub lapse arvutikasutuse aeg, kasutatavad programmid ning külastatud internetileheküljed. Viimasest kontrollimeetodist on ka lapsed teadlikud ning emad ütlesid, et nad aegajalt vestlevad raportist ka oma lastega (peamiselt leiab kommenteerimist arvutikasutuse aeg).

Valdav osa emadest ei pidanud sellist otsust järelevalvet vajalikuks. Põhjusena nimetasid nad, et nad ei usu, et nende laps on võimeline internetis väga kavalalt tegutsema ja mittesoovitavaid tegevusi tegema ning teisalt olid nad kindlad, et laps pöörduks nende poole, kui internetist midagi häirivat leiaks.

(Küsimus, kas kasutate tagantjärele veebilehitseja kontrollimist):

I-7: ...mina ka ei ole, sellepärast, et ma olen absoluutselt kindel, et nad on sama rumalad arvutikasutamises kui mina, selles mõttes, et mina kasutan ainult teatud saite aga nemad ilmselt ka.

I-5: no mina ei tea, ma vist mõtlen ka, et no kas ta on just tuhm aga ma lihtsalt usaldan, teiselt poolt, et kui ta kasutab, et no mida ma siis teen? Et minu asi on siis võibolla ainult kommenteerida kui ma seda teada saan ja kui tal tekib mingeid küsimusi, ju ta siis küsib ise.

Seepärast ei peeta sellist järelevalvemeetodit üldiselt põhjendatuks, sealjuures oli suuremate laste emade üheks argumendiks ka see, et lapsele võiks võimaldada mingil määral privaatsust ning aidata seeläbi kaasa usaldusliku vanem-laps suhte säilimisele. Samuti tõi üks ema välja, et ta ei ole tehnoloogiliste piirangute kehtestamist kunagi kaalunud, sest ta ei näe nende puudumisest tulenevat ühtegi probleemi.

I-2: no üldiselt jah, et seda meil küll ei ole, et ligipääs kuskile oleks keelatud või tõkestatud.

<JT-5> mu omal on mobiilil kood peal aga see vist on pigem klassikaaslaste peletamiseks, kui lapsevanemate eemalhoidmiseks

<JT-5> samas ma ei tea, mida ma sealt telefonist peaksin otsima.. et ma arvan, et mingi privaatsusetootlus on ka lapse puhul õigustatud ja talle peaks seda võimaldama

Nagu juba varem öeldud, viitasid emad sisujälgimistarkvara puhul ka selle ebaefektiivsusele ning leidsid, et isegi kui nende laps külastaks mingeid ebasoovitavaid internetilehti, siis on see nagunii väljaspool nende kontrolli tulenevalt laialdastest interneti kasutamise võimalustest (nutitelefonid, sõbrad jm) – laps ei pruugi ebasoovitavaid tegevusi teha üldse selles arvutis, milles on kontrolliv tarkvara. Internetist erinevate kogemuste saamine on emade sõnul

igapäevaelu tavaline osa, sh on paratamatu ka mõningane kokkupuude ebasoovitava sisuga. Seega eelistavad vanemad pigem, et lapsele oleks nn turvaline „katsetamine“ tagatud koduarvutis, mille puhul vanem tunneb, et tal on piisav võimalus märgata toimuvat ja õigel hetkel sekkuda ning selgitada võimalikke ebasoovitavaid tagajärgi.

I-6: no sellest me oleme igatahes rääkinud küll. Ja no mõõdukas koguses pornot, ma kardan, et see on paratamatu

I-6: No ma võin selle peale mürki võtta, et kui ta tahab, siis ta õpib sul nii perfektselt peitma et...history kustutamine on täiesti äraõpitav.

I-5: justjah, ta teeb oma telefonis nii palju asju, et sellest lauaarvuti history lehitsemisest ei pruugigi mingid kasu olla. Et ma saan ligi kui ma tahan eksle aga kui ta tahab midagi ikka väga teha, siis ta ei tee seda seal eks.

Üks lapse turvalisuse tagamise eesmärgil rakendatav tehnoloogiline piirang on *Facebooki* konto seadistamine selliselt, et postitusi näevad vaid valitud kasutajad ning et nn „sõbrakutseid“ saavad kasutajale saata vaid sõprade sõbrad ning privaatsed vestlusi saavad kasutajaga algetada vaid need, kes juba on sõbranimekirjas. Sellist ennetavat internetiriskidega kokkupuutumise vältimise strateegiat nimetas kaks ema – üks neist seadistas ise oma lapse konto vastavalt, teine tuletas lapsele aegajalt meelde, et ta seda reeglit jälgiks.

Reeglite ja piirangute kehtestamine

Siiski kinnitasid kõik emad, et nii ajalise kasutuse kokkulepete puudumine kui ka otsese tehnoloogilise piirava tarkvara mitte kasutamine ei tähenda seda, et lapsele on tagatud piiramatu arvutikasutus. Kuivõrd pere igapäevaelus on vanemal siiski võrdlemisi hea ülevaade sellest, millega laps mingil ajahetkel tegeleb (kool, huvitegevused, õppimine, vaba aeg), jälgivad nad ka nõ tunnetuslikult lapse arvutikasutuse osakaalu kõigi tegevuste suhtes. Näiteks keelavad ka need vanemad, kes ei kasuta kokkulepitud ajalisi piiranguid, teatud situatsioonides lapsele arvutikasutuse. Peamiselt on põhjuseks ajaline liigkasutus – vanema hinnangul on laps juba liiga pikalt aega arvutis veetnud ja võiks puhata silmi või pühendada mõnele muule tegevusele, samuti piiratakse arvutikasutust siis, kui on näha, et see ei mõju lapsele emotsionaalselt hästi ja põhjustab käitumisprobleeme.

I-1: no ei ole mingit kellaaega vaid on minu sisetunde järgi, et sa pead tegema nüüd pausi, sest eksole sul on silmad haiged. Kui see klõbin ja mäng läheb liiga intensiivseks ja vandumist hakkab kõrvaltoast kostma, vat siis on ka lõpp eksole.

<JT-4> vahest peksan arvutist minema, kui see mulle närvidele käima hakab, et tehku midagi normaalset ka.

Mitmel puhul toodi välja, et varasemalt kehtestatud reeglid ja piirangud kipuvad laste kasvades leebemaks muutuma ja emad väljendasid rahulolematust, et nad ei suuda piisavalt rangelt lapse arvutikasutust jälgida.

<JT-1_> kunagi oli kokku tund aega :(

<JT-1_> aga meil ei ole kahe arvuti peale yhst programmi

<JT-1_> nii et võib öelda, et oleme alla andnud

I-7: no meil on ka, peaks nagu olema tunniajane piirang aga mittekeegi mittekunagi ei vaata kella, kui ta sinna arvutisse läheb eksole. Mis tähendab seda, et keegi ei tea kaua nad arvutis on. Ja kui ma ütlen, et nüüd on tund aega täis, siis öeldakse, et aaaga ma alles läksin! Ma ei suuda seda asja hallata aga noh päris päevade viisi nad ikka ei ole, mingi tund paar tuleb ära ja siis tänitamine otsa ja siis tullakse ära.

<JT-6> ma aeg- ajalt üritan kobiseda, et southpark pole väga sobilik, a no seda ei kuulata

Internetikasutuse ja internetiturvalisuse aktiivne vahendamine

Vastates küsimusele, millistel arvutit ja internetti puudutavatel teemadel vanemad oma lastega suhtlevad või kas esineb ka ühiselt arvuti kasutamist, selgus, et eranditult kõigis peredes tuleb arvuti jutuks seoses erinevate riskidega, mis internetis leiduvad. Erinevaid riske ja nende tagajärgi tutvustavad emad oma lastele nii omal initsiatiivil ja vastavalt sellele, mida laps arvutis kasutab, s.t. millise riskiga on potentsiaali kokku puutuda, kui ka reageerides otseselt mõnele lapse tegevusele või avalikkuses päevakajalisele teemale.

<JT-3> kui jälle mingi enesetapujuhtum on meedias ilmunud, siis oleme rääkinud

<JT-4> kui meedias miskit rohkem räägitakse ja see endale tundub teemana, mida peaks lapsele ka rääkima

Peamiselt nägid vanemad riskidena arvuti liigkasutust (liigset „kiindumist“ arvutiga seonduvasse), identiteedivarguse ja isikuandmete levitamise seotud riske ning võimalikke kiusamisolukordi ja ebasoovitavate tutvuste sõlmimist suhtluskeskkondades. Kuna peaaegu kõik lapsed on agarad *Facebook*'i kasutajad, siis olid emad päris palju juhendanud lapsi selles osas, mida sobib interneti nõ avalikus ruumis teha ja mida mitte, kellega sõbrustada jne. Intervjuude põhjal võib järeldada, et aktiivne vahendamine leiab eelkõige kasutust tagantjärele – s.t. vanem võtab mingi ebasoovitava tegevuse või juhtumi jutuks siis, kui see juba on toimunud ning juhib sellele lapse tähelepanu.

I-1: ma katsun talle selgeks teha et... näiteks eelmisel nädalal oli teema, ta postitas Facebooki või jagas ühte pilti, et vot see inimene on pätt, see petab internetis. Ma ütlesin talle, et ole nüüd kena ja kustuta see ära. Et kas sa tead seda inimest? Kas sa oled kindel, et ta on pätt? Et kas sa võid öelda võõra inimese kohta Facebookis, et ta on pätt, kui sa seda tegelikult ei tea.

<JT-5> no mina olen oma lapse „sõber“ FB-s ja seda ta teab küll, et ma jälgin seal toimuvat, sest ma pidevalt juhin ta tähelepanu erinevatele nõmedustele

Ühiselt arvuti kasutamist esineb väga vähe, vaid üks ema märkis, et laps ja isa mängivad sageli võrgus erinevaid strateegiamänge. Selles peres oli poja ja isa ühine arvutikasutus ilmselt pikaajaline traditsioon, sest ema viitas sellele, et aegajalt muutuvad mängud, mida mängitakse. Samas tunnistas ema, et temal endal puudub täielikult ülevaade, mida täpselt mängitakse. Märgiti ka seda, et aegajalt suunab vanem last mõne veebileheni, mis võiks lapsele huvipakkuv ja ühtlasi arendav olla (nt saadab meili teel linke huvitavale materjalile, juhatab koolitööde tegemisel vajaliku materjalini) aga ühiselt arvutit ei kasutata. Peamiselt seisneb vanema roll nõ kaudses suunamises ja järelevalves.

Oluline on aga märkida, et vesteldes grupis erinevate suunamispraktikate üle ning selle üle, milliseid ohte vanemad oma lastele internetis näevad, leidis mitu ema, et tõenäoliselt peaksid nad rohkem süvenema sellesse, millega nende laps internetis tegeleb. Nad tunnistasid, et grupivestluse käigus on teiste emade kogemused ja praktikad muutnud neid mõnevõrra murelikuks ning pannud kahtlema selles, kas nad on piisavalt teadlikud ja oskavad oma last kaitsta.

<JT-2> järsku ma peaks vaatama historyt igaks juhuks ikka?

<JT-3> te ajate mu närvi, peab jupile ka kontroll-programmid peale panema

<JT-3> mu mees küsib praegu, kas see jälgimisprogramm on tasuta

<JT-3> jupi privaatsus saab kohe otsa :D

<JT-3> no mulle hakkab tunduma, et ma peaks oma lapse internetikasutamisest rohkem teadlik olema

Emad otsustasid intervjuu järgselt oma lapsega internetikasutuse osas vestelda ning arutleti ka selle üle, kas oleks võimalik juba üsna suure lapse puhul rakendada sisujälgimistarkvara installeerimist (12a) või võiks see sellises vanuses ning olukorras, kus pere seda varasemalt kasutanud ei ole, tunduda selline järsk muutus lapsele vanematepoolse usaldamatuse signaalina.

Samas selgus huvitavana ka asjaolu, et teatud juhtudel näis lapsele tunduvat, et vanemapoolne aktiivne vahendamine on olnud juba liialt pealetükkiv ning et vanemad räägivad erinevatest ohtudest liiga palju.

<JT-3> ja aeg-ajalt tüütame teda selle jutu kordamisega

<JT-3> millepeale jupp solvunult ja tüdinult jajaaaaaaaa, ma teaaaaaaaaan venitab

....

<JT-3> kui jälle mingi enesetapujuhtum on meedias ilmunud, siis oleme rääkinud

<JT-3> mis muidugi tekitab jälle selle "jajaaaa, ma teaaaaaaaa"-efekti

I-7:....pervertidest oleme KINDLASTI rääkinud, mitmeid kordi ja seda nad ei viitsi üldse kuulata.

Kokkuvõttes võib öelda, et vanemad ei pea otstarbekaks väga otsest ja ranget laste kontrollimist, põhjendades seda usaldusliku suhtega ja lapsepoolse võimekuse puudumisega (midagi keelatud korda saata), teisalt arvavad emad, et nende panus ja mõju sellesse, mida laps internetis teeb, on väga vähene.

I-9: jah, ma ka enamasti näen. Ja mul ei ole alust arvata, et ta sooviks või oskaks seda kõike peita, kui ta muidu on selline...(autor: usaldav ja hea laps)

I-1: jah, et ta räägiks ikkagi seda kui midagi häiriks.

<JT-5> minu panus sellesse, mida ta arvutis teeb, on ütleme otse välja, null

Seega ei esine ka aktiivset vanemapoolset initsiatiivi kooskasutuseks vaid valdavalt reageerivad vanemad lapse tegevusele või pöördumisele. Emade sõnul tegelevad lapsed internetis peamiselt meelelahutusega, saades selleks sisendi eakaaslastelt või avastades

iseseisvalt internetti ning emadel puudub võimekus sellega konkureerimiseks (teadmised hetkel põnevatest mängudest, *Youtube* 'i populaarsetest videotest jm).

<JT-5> ojaa, ma ei suuda juba ammu lapsi juhendada neid huvipakkuvatel arvutiteemadel....ainult suunata inglise keele sõnaraamatu või eesti keele instituudi kodulehele:D

3.3 Vanemate kogemused laste internetiriskidega

kokkupuutel

Kuivõrd vanemad kirjeldasid oma kokkupuuteid internetiriskidega eelkõige läbi iseenda kogemuse ja tegevuse – s.t. riskide selgitamisel kirjeldasid emad samaaegselt ka enda reaktsiooni ja tegevusi, siis on alljärgnevalt toodud tulemused kahe uurimisküsimuse osas koos.

Riskidest rääkides kerkis vanemate jaoks olulise murena esile isikuandmete levitamine ja hirm selle ees, et laps võiks internetisuhtluse kaudu kokku puutuda halbade kavatsustega inimestega – olgu neil siis seksuaalsed kavatsused või muul moel perekonna privaatsust ja elu kahjustav eesmärk. Seepärast oli aktiivse piirava vahendamise strateegia kasutusel üsna sageli ning lastega oldi palju räägitud internetiriskidest ja sellega kaasnevast.

I-7: no meil on sama, et ei avalda oma isiklike andmeid ja siis et kui midagi öelda ei ole, siis ei ole mõtet seda Facebooki paisata. Ma ei mäleta piltide kohapealt....

<JT-5> isiklike andmete avaldamist ja netiperverte ja muid potentsiaalselt ohtlike asju oleme ikka omal initsiatiivil peres rääkinud nii et suu vahtus

I-6: Et mis on nagu reegel on see, et ta ei tohi avaldada isiklike asju – kuskile ei tohi kirjutada oma kodust aadressi, telefoninumbrit ja pead vaatama, kas need pildid, mis teist sinna arvutisse jäävad on nagu sellised sündsad.

Emad olid juhendanud lapsi, mida tohib avalikustada ja mida mitte, põhjendanud, miks ei tohiks mingeid asju teha, samuti toonud näiteid erinevatest juhtumitest. Samas kerkis päevakorda teema, et isikuandmete kaitsega seotud turvalisuse õpetamine lapsele on oluliselt laiem, kui lihtsalt internet ning et tegelikult ei saa paljusid probleeme käsitleda vaid

„interneti-kesksena“. Üks ema tõi näitena lapse koolikoti sisu, kus lisaks koduvõtmetele on ka näiteks lapse õpilaspilet, kuhu on kirjutatud lapse kodune aadress. Halbade kavatsustega inimese kätte sattudes on selline koolikott heaks infoallikaks, sisaldades ühtlasi ka koduvõtmeid.

I-9: minu jaoks on väga õõvastav vaadata pilte (sotsiaalmeedias – autor), kust on üheselt seostatavad inimesed – sinu perekonnad, sinu sugulased, sinu kodu, sinu koduümbrus, sinu kodusisemus, sinu reisirõivad... sisuliselt no kõik-kõik-kõik. Töökohad ja ametid.. Meil on kodus hästi karmilt see keelatud, et mitteühetege vihjet nagu ei tohi olla, kes su vanemad on, mitteühetege pilti kodust, kus pildilt on näha koduaken kust on näha olümpia hotell eksole. Ja siis teistpidi ta kuramus tuleb koolist koju õpilaspiletiga eksole kuhu on koduaadress pastakaga peale kirjutatud.

Näiteid kokkupuutest võõrastega, kes soovisid nende lastega interneti teel tutvust sobitada, oskasid tuua mitu ema. Kui mitmes peres oli võõrastega suhtluskeskkonnas sõpruse loomine otseselt keelatud, siis teisalt mitu ema ei näinud *online*-keskkonnas tutvuste sobitamises iseenesest probleemi. Toodi välja, et lapsevanematel tuleks leppida sellega, et tänapäeva internetiajastul loovadki lapsed teisel viisil suhteid kui seda tegid nende vanemad omal ajal ning et see on nende jaoks normaalne, kui võrd suur osa nende suhtlusest toimub *online*-keskkonnas. Seepärast ei pidanud need emad keelamist asjakohaseks, vaid oluliseks peeti seda, et laps konsulteeriks vanemaga selliste juhtumite tekkimisel ning et ta oleks piisavalt teadlik võimalikest ohtudest, mis selliste tutvustega kaasneda võivad.

Emad leidsid, et põhimõtteliselt ei erine internetis võõraga tutvumine päriselus suhete loomisest – mõlema puhul tuleks lapsele rääkida võimalikest ohukohtadest. Oma seisukohtadest oldi ka lastele teada antud ning rõhutatud, et vanemaga kokkuleppel ja juhul, kui laps ise ja ka vanem on veendunud sellise tegevuse turvalisuses, on see lubatud.

I-6: no meie oleme rääkinud seda, et kui sa tahad kellegagi kokku saada... no siis ma seletan, et kus on ohutud kohad. Ohutud kohad on näiteks Viru keskus ja ohutu koht ei ole kellegi suvila. Jälgi, et avalikud kohad on ohutud.

Vanemate sõnul on lapsed suhtunud sellistesse tingimustesse mõistvalt – näiteks oli ühe pere tütreks olnud päevakorras internetimängus tutvutud noormehega kohtumine ning tütar avaldas

valmisolekut ema kaasatulekuks juhul, kui ema jälgib kohtumist eemalt ning ei sekku otseselt vestlusesse.

I-7: no ta ütles mulle, et ta tahab minna ja kas ma luban. Mina seal muidugi, käed värisesid ja... samas nagu ei oska midagi, ta on juba nagu nii vana ja poiss ju ka temavanune ja..õnneks see langes ära, nad ei saanud kokku. Aga igatahes Mia ütles mulle niimoodi, et kui sa tahad kaasa tulla, siis sa pead eemalt vaatama.

Valdavalt tekkisid pere ühisesse arutlusringi just need riskidega seotud teemad, mille osas vanem oli tähele pannud lapse ebasoovitavat käitumist või mille osas laps ise nõu küsis. Näiteks töid emad mitmel puhul välja *Youtube*'i videote vaatamise, kus laps oli jälginud mõnda konkreetset kanalit või teatud tüüpi videoid, mida vanem pidas potentsiaalseks ohuks kas siis lapse käitumisele või ka emotsionaalsele seisundile. Need olid seejärel lapsele otseselt (suusõnaliselt) ära keelatud ning sinnajuurde selgitatud, miks antud sisu on ebasobiv.

<JT-4> ohtu ma nägin siis, kui ta youtubes hakkas väga palju istuma ja mingeid teatud tegelasi seal jälgima... need muutusid mingiteks iidoliteks

<JT-4> ja mingi youtube tegelane hakkas annetusi nuiama, see käis meediast ka läbi, siis rääkisime üle, et ei mingeid tasulisi sõnumeid ega annetusi

<JT-5> ma peamiselt näen ohtu selles, et aju taandareneb... et no kui 4 tundi järjest kuskil mängus mööda võsa joosta vietkongi sõdurina ja ameeriklasi tappa, et kui normaalne see inimene pärast seda siis olla saab..või siis neid youtube arulagedaid klippe vaadata tundide kaupa

Samuti olid emad väga mitmel puhul juhtinud tähelepanu lapse *Facebooki* kontol toimuvale ning käskinud ebasobivaid asju kustutada (ebaviisakad või solvavad kommentaarid, teiste inimeste fotode postitamine jm). Huvi tunti ka lapse *Facebooki* sõprade vastu ning soovitati mitte märkida sõbraks neid, keda päriselus ei tunne, või siis kästi sõprade nimekirjast eemaldada need, kelle kohta laps tunnistas, et ta seda inimest tegelikult ei tea mujal kui vaid suhtlusvõrgustikus.

I-4: nojah, mina näen praegusel hetkel oluliselt vähem, sest ma näen neid postitusi läbi oma noorema poja konto. Siis ma näen, mida tema suurem vend postitab. Et siin eelmisel nädalal ükspäev ma ajasin ta varavalges voodist üles ja ütlesin, et logi nüüd palun Facebooki ja mine kustuta see postitus ära, mida ma eile õhtul nägin. Siis ta oli seal klassivenna poolt postitatud fotole mingi hea teksti juurde pannud, mis ei olnud päris okei.

Internetiriskide võimalike maandamismeetmetena nägid emad peamiselt esmalt lapsega usaldusliku suhte hoidmist, et tagada tema pöördumine vanema poole mure või probleemi ilmnemisel ning vanemapoolset piisavat tähelepanu sellele, millega laps internetis tegeleb. Oluliseks peeti internetiriskide teemal lapsega vestlemist ja tema suunamist.

I-9: ...oli konkreetselt kriminaalmenetlus sellest, kuidas teismelised tüdrukud olid teinud sõbranna libakonto ja igal solvaval viisil siis temaga esinenud. See oli nii konkreetne eluline juhus, et siis me rääkisime sellest.

K.R.: sina ise võtsid teema üles?

I-9: jah, mina ise. Et ma hoiatan ja selgitan sulle. Et võib küll mingil hetkel tunduda naljakas ja lõbus ja võibolla alguses see sõbranna on kasvõi ise kambas eksole, teeme jah minust. Aga te iial ei tea, kuidas suhted lähevad ja millal see asi oma elu elama hakkab.

Üldiselt leidsid emad, et selles vanuses lapsed tunduvad olevat oma vanematega (veel) üsna avameelsed, samuti kasutavad nad sageli arvutit siis, kui lapsevanem viibib läheduses ja tal on võimalus jälgida, mida laps seal teeb.

Seetõttu hindasid nad üsna heaks oma võimalusi sekkuda ebasoovitavatesse olukordadesse, millesse nende lapsed internetis sattuda võivad. Samas mõõnsid nad, et lapse kasvades suureneb aina enam tõenäosus, et neile võivad jääda teadmata olukorrad, kus laps peab mõnda internetitegevust põnevaks ja toredaks, hinnates seda samal ajal ka ohutuks, kuid mis ei pruugi seda siiski olla (nt poiste puhul armumine tundmatusse ilusasse tüdrukusse internetis).

3.4 Vanemate hinnangud teadlikkuse osas

Üldiselt leidsid emad selle küsimuse üle arutledes, et isegi kui lapsevanem hindab enda teadmisi riskide osas väga heaks, ei pruugi see aidata tegelikult lapsel neid riske vältida.

Näiteks toodi võimalus, et tekib olukord, mida vanem võiks käsitleda kui potentsiaalset riski aga mida laps näeb kui toredat suhtlemisvõimalust. Sellisel juhul ta ei pruugigi vanema poole pöörduda ning kahju võib tekkida enne, kui vanem sekkuda saab. Teisalt võib aga ka olla tegemist täiesti turvalise noortevahelise suhtlusega, mida vanem oma elukogemusest ja vanemlikust murest tõlgendab valesti ning last keelates piiraks vanem liigselt lapse

suhtlemisvabadust. Leiti, et teatud koguses ebasoovitava sisu kogemine on paratamatu ning ka need kogemused on kasvamisel ja kogemuste omandamisel vajalikud.

I-7: ei võibki ju olla, et ta seal neid mängu toimetab ja ma oskan nõu anda aga et nüüd tal tekib sõber, kes teda välja kutsub ja palunväga eksle. Aga samas on nad noored inimesed ja lõppude lõpuks ongi tene maailm nüüd juba ja saavadki seal tuttavaks. See teine ei pruugi seal otsas pervert olla, võibolla ongi poiss teisest koolist. Vot see ongi see probleem. (vanem räägib raskustest potentsiaalse ohuolukorra hindamisel – autor)

Samas leidsid emad, et ka nende lapsed on praeguses vanuses veel võrdlemisi naiivsed ning ei ole kõigest ohtudest teadlikud. Seda aga ei peetud probleemiks, sest leiti, et potentsiaalselt ohtlike internetiriskidega seotud teemad (armumine või suhete loomine *online*-tuttavatega) ei ole laste praeguses vanuses veel niivõrd põnevad, et laps võiks otsustada neid vanema eest varjata, seega ei kujuta nad ka märkimisväärset riski. Juhtumi puhul, mille üks emadest konkreetselt näiteks tõi, oli laps pöördunud vanema poole kohtumiseks loa küsimiseks ning ema ja laps arutasid võimalused ja riskikohad põhjalikult läbi.

Lapse arvuti- ja internetikasutuse oskused olid intervjuus läbivalt jutuks ning siinkohal on oluline märkida, et mitu ema tunnistasid, et nad on oma lapsega arvutikäsitlemisoskustelt võrdsed või siis on laps omale huvipakkuvates asjades (mängud, *Youtube* jm) osavamad kui nende vanemad.

I-6: no see laps oli muidugi juba arvutis siis, kui ta midagi muudki teha ei osanud, ta on niiõelda seal sees kasvanud. Koolis nad ka regulaarselt on arvutis õpetajate juhendamise all....ei, ma arvan, et mul ei ole talle midagi enam õpetada, tema õpetab mulle.

I-9: no aga üldiselt nende igasuguste nutitelefonide ja tahvelarvutite ja kõikide muude nende asjade valguses tundub üldse, et meie oleme kiviajas nagunii

3.5 Internetiturvalisust puudutava info hankimine ning ootused infokanalite osas

Ka neid kahte uurimisküsimust käsitlesid emad koos, seega on ka tulemused ühiselt esitatud. Peamise info saamise kohana, kust saada internetiturvalisust puudutavat infot saavad või kuhu

pöörduda, kui neil mingi lapse internetikasutusega seonduv mure tekib, rõhutati eelkõige isiklikke suhteid ja lähemat sõpruskonda.

I-9: no kui ei taha öelda, et meie hulgast, siis võib öelda, et lähedasest kogukonnast. Et kui mul on mingi spetsiifiline mure, siis ma otsin oma lähemast sõpruskonnast selle inimese, kellest ma arvan, et tal võiks olla sarnaseid kogemusi ja suhtlen temaga.

I-5: jah, isiklikud sotsiaalsed sidemed on see esimene koht ikkagi.

Ka meedia rolli peeti võrdlemisi oluliseks – valdav osa emadest oli meedia vahendusel kuulnud mõnest internetiturvalisusega seotud juhtumist. Uudistesaadetes selliste teemade kajastamisel ütlesid emad, et juhivad alati ka oma laste tähelepanu vastavale telesaatele ning hoiatavad ja selgitavad ka ise.

Internetiturvalisuse kodulehti või abitelefoni ei olnud keegi kordagi kasutanud ning selliste ametlike keskkondade või võimaluste järele ei nähtud ka vajadust.

I-5: ei ma näiteks ei ole küll kordagi ühtegi veebilehte lahti teinud (internetiturvalisuse teemalist – autor)

Samas peeti oluliseks seda, et lapsed saaksid rohkem infot selle kohta, kuidas käituda turvaliselt internetis. Emade arvates ei tuleks selliseid teadmisi lastele üritada pakkuda tavapärase õppeprotsessi raames vaid teadmiste omandamine tuleks siduda laste jaoks atraktiivse tegevusega – mängud ja meelelahutus või siis ka grupiarutelud. Märgiti ka, et koolitööde tegemisel ning ka kogu õppetöös võiks olla suurem rõhk just interneti positiivsete väljundite tutvustamisel. Kuigi intervjueeritavad oskasid välja tuua olukordi, kus lapsel oli koolitöö tegemisel olnud vajadus otsida internetist abimaterjali, leiti, et seda võiks olla rohkem ja põhjalikumalt.

I-4: kui neil oli algklassides mingit referaati vaja teha, siis klassijuhataja ütles, et vaadake Wikipediast ja nüüd poisi jaoks see tähendabki seda, et kui ta peab mingi referaadi või midagi tegema, siis temameelest see tähendab, et vaatad wikipediast ja siis kirjutad referaati selle, mis seal wikipedias on. Mitte nüimoodi, et vaatad nagu mitut materjali.

I-4: aga no õpetajad räägivad teist juttu – vaata Wikipediat. Et keegi võiks neile õpetada..

Emad arvasid ka, et hea idee oleks teadmisi lastele edastada nõ varjatult läbi telesaadete, kirjutades seriaalide või saadete stsenaariumitesse sisse õpetlikke juhtumeid päriselust.

I-5: aga peaks siiski midagi olema ka nendele lastele, kes heameelega ei loe, midagi neti baasil. Sellised mis neid kuidagi haaravad.

I-1: jajah, näiteks mingid telesarjad, mis on täiskasvanutele mõeldud aga et seal on otseselt vihjed sees, et nii-nii nüüd läks jamaks. Sest nad ju kõik vaatavad ja imevad seda endasse nagu päriselu

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

On selge, et laste arvutikasutuse reguleerimine ning kontrolli säilitamine on vanematele aina suuremaks väljakutseks tulenevalt tehnoloogiate aina kasvavast hulgast meie laste igapäevaelus. Riskiühiskonnas eksisteerivad silmale nähtamatud kaasaegse tsivilisatsiooni ohud on lapsevanemate igapäevaelu lahutamatuks osaks. Becki (2005) käsitluse kohaselt sõltub selliste riskidega toimetulek eelkõige teadlikkusest, seega on internetiriskide puhul võrdselt oluline nii laste kui ka kõigi teiste oluliste osapoolte informeeritus. Riskidega toimetulekuks ning internetiavarustest saadava kasu maksimeerimiseks on laste meediapädevuse ja digitaalse kirjaoskuse arendamine sama olulised kui funktsionaalne lugemisoskus või aritmeetika. Oluline on tähelepanu pöörata ka sellele, milliseid praktikaid vanemad kasutavad oma laste arvutikasutuse suunamisel ning teadvustada ja julgustada neid enam kasutama eelkõige efektiivseid praktikaid laste internetiriskidega toimetulekul.

Laste arvutikasutus ning vanemliku vahendamise strateegiad

Magistritöö raames läbiviidud kvalitatiivne uuring 9-12aastaste lapsevanemate seas näitas, et nii lapsele arvutikasutuse ajalimiidi kehtestamises kui ka tegevuste osas on vanemad üsna liberaalsed. Peredes, kus oli kehtestatud mingi ajaline piirang, ei jälgitud seda reeglina rangelt ning üldiselt on lastel võimalik oma kasutusaega läbirääkimiste tulemusel suurendada. Tegevuste osas arvasid vanemad küll üsna hästi teadvat, mis nende last internetiavarustes huvitab ning millised on peamised meelelahutuslikud väljundid, kuid ühiselt tunnustati ka kartust, et järelevalve arvutikasutuse aja osas ning vanemate oskus toime tulla potentsiaalsete riskidega ei pruugi olla piisavad selleks, et kaitsta lapsi võimaliku kahju eest. Seda esmalt seetõttu, et lapsi peeti kas juba praegu või arvati neid lähitulevikus saavat piisavalt osavateks internetikasutajateks, mis võimaldab neil soovi korral vanemate keeldudest lihtsalt mööda minna, või siis ka iseenda suutmatuses potentsiaalseid riskimomente ära tunda. Siinkohal võivad põhjuseks olla Eesti erinevate põlvkondade internetikasutuse harjumused – uuringute kohaselt kuulub Eesti Euroopa maade hulgas nende riikide gruppi, kus lapsed on aktiivsemad arvutikasutajad kui nende vanemad. EUKO uuringute põhjal on Eesti lapsed 25 osaleva

Euroopa riigi seas internetikasutuselt kolmandal kohal (Kalmus, 2013). Seega on mõistetav vanemate ebakindlus ning kõhkclus selles osas, kas nad suudavad oma lapsi piisavalt kaitsta – vanemad näivad olevat omaks võtnud digitaalse pärismaalase kontseptsiooni ning usuvad, et lapsed on neist internetis osavamad.

Ka need, kes kasutasid lapse internetikasutuse vahendamisel piiravaid praktikaid, nentisid, et kasutatavad meetmed ei ole väga efektiivsed. Vestluste käigus selgus, et kasutatavad piirangud ei aidanud sageli soovitud tulemust saavutada. Näiteks oli ajalist kasutust piirav programm kasutusel vaid pere ühes arvutis, samas kui lapsel oli kasutada mitmeid erinevaid ekraanimeedime või kasutas vanem küll lapse arvuti veebilehitseja tagantjärele kontrollimist, tunnistades samas, et tal puudub ülevaade sellest, milliseid veebilehti külastab tema laps oma nutitelefone kaudu. Monitooring on üks vahendamise strateegia, mille poolest Eesti lapsevanemad on EUKO uuringus osalevate riikide seas esirinnas, samas võib eelnevast järeldada, et Eesti lapsevanemad ei kasuta seda piiramisstrateegiat sihipäraselt. Võib oletada, et kasutatavad tehnoloogilised piirangud aitavad vanemal kasvõi näiliselt tunda, et tal on kontroll toimuva üle ning tagavad seega teatava turva- ja kindlusetunde lapsevanema rolli täitmise osas. Vanemliku positsiooni ja kontrolli säilitamise püüdu võis aimata ka emade kirjeldustest olukordade osas, kus nad tundsid, et lapse tegevused internetis vajavad kohest sekkumist ja vanemapoolset enesekehtestamist – näiteks oli laps ema arvates arvutit kasutanud sel päeval juba liiga kaua vmt. (*„Kui mulle tundub, et aitab teile küll, siis aitabki. Mina olen boss ja nii ongi“*).

Murettekitav on siinkohal see, et selline näiline kontroll ja turvatunne võivad tõenäoliselt põhjustada vanemapoolse valvsuse kadumise ja võimaliku riskide kogemise mittemärkamise ning jätta lapse märkamatuks ilma vajalikust täiskasvanu toetusest ja suunamisest.

Teisalt tõid vanemad välja, et kui nad ise viibivad kodus samal ajal kui laps arvutit kasutab, on kontrolli all nii arvutikasutamise aeg kui ka tegevused, samas viibivad lapsed tulenevalt vanemate kiirest elutempost ka võrdlemisi palju üksinda kodus ning vanemad tunnistasid, et neil puudub ülevaade, mida laps sel ajal arvutis teeb. See asjaolu toetab varasemate uuringute tulemusi, mille kohaselt mõjutavad ühiskondlikud traditsioonid ning tööhõive lapsekasvatuse viise, sh internetikasutuse vahendamise praktikaid (Kalmus jt, 2013). Kuivõrd

uuringus osalenud emad käivad täiskohaga tööl ning nii isa kui ema jõuavad argipäeviti koju märkimisväärselt hiljem kui laps, siis on laps suure osa ajast vanemliku järelevalveta.

Varasemad vanemliku vahendamise uurimused on näidanud, et vanemad eelistavad lapse internetikasutuse sotsiaalset vahendamist süsteemipõhisele vahendamisele (Kirwil jt, 2009). Nagu juba ülal kirjeldatud, leidsid varasemate uuringute tulemused üldiselt kinnitust ka käesoleva uurimuse puhul. Turvalise internetikasutuse tagamisel panid vanemad oma lootused eelkõige lapsega usaldusliku suhte säilitamisele ning endapoolsele aktiivsele suhtlusele. Tehnoloogilist piiramist ei pidanud emad efektiivseks ning lisaks ülaltoodud põhjustele arvati, et lapsele peaks olema teatud piirides tagatud vabadus turvalises keskkonnas katsetada ja avastada. Tuleb nentida, et tõepoolest võib koduseinte vahel maailma avastamine olla mitmeski mõttes turvalisem, kui linnatänavatel. Seda seisukohta toetab ameerika sotsioloog David Finkelhor (2014) oma värskest avaldatud artiklis, kus ta tõdeb, et uued tehnoloogilised suhtlemisvõimalused on pigem soodustanud seda, et lapsed püsivad rohkem kodus oma vanemate järelevalve all. Koduarvutis maailma avastamine on turvalisem ning isegi juhul, kui avastamise käigus tekib ebameeldivusi (kiusamine, häiritud olek ebameeldivast sisust vmt) võib see innustada last vanemaga rohkem suhtlema ning võimaldab vanemale efektiivsemat kasvatustööd oluliste väärtuste, hoiakute ja harjumuste kujundamisel, samuti emotsionaalse stressi leevendamisel.

Ülaltoodud seisukohast tulenevalt on julgustav intervjuus osalenud emade hinnang, mille kohaselt nad pidasid ennast oma laste praeguses vanuses ja nende internetikasutust arvestades veel piisavalt pädevaks märkama kui midagi potentsiaalselt ohtlikku päevakorda tekib, ning oma lapsi ka veel piisavalt naiivseteks ja usaldavateks, mis välistab selle, et nad võiksid osavalt varjamise või millegi keelatud tegeleda. Nad ütlesid, et neil on võrdlemisi hea ülevaade sellest, millega laps tegeleb oma vabal ajal ning uskusid, et neil on ka üsna hea ülevaade lapse arvutialasest võimekusest ning huvidest seoses internetiga. Samuti vestlevad nad sageli oma lastega nende internetikasutuse üle.

Teaduskirjanduses on vanematepoolse sotsiaalse vahendamise eelistamise põhjustena märgitud, et selline vahendamine võimaldab saada paremat ülevaadet lapse harjumustest, oskustest ning huvidest, samuti võimaldab see paremini kontrollida lapse internetikasutust. Kui varasemate uuringute puhul on selgunud, et vanemad eelistavad piiravat vahendamist

(konkreetsed keelud) juhendavale vahendamisele, sest kokku lepitud reeglid on lihtsamini järgitavad nii lapsele kui vanemale (Kirwil jt, 2009), siis käesoleva töö raames läbiviidud uuringus jäi pigem domineerima vanemate soosiv hoiak juhendavasse ja toetavasse (*promoting i.k.*) vahendamisse ning usk selle efektiivsusesse. Intervjuudest selgus, et valdavalt kasutavad vanemad innustavaid ja juhendavaid praktikaid ning vähem konkreetseid piiravaid strateegiaid. Seda järeldust toetavad ka EUKO uuringute tulemused, mille kohaselt on Eesti lapsevanemad 25 Euroopa riigi seas piiravate vahendavate strateegiate kasutamise poolest eelviimasel kohal, jättes meist tahapoole vaid Leedu (Livingstone jt, 2011).

Piirangud, mida kasutati, näisid pigem juhuslikud ning sõltuvad lapsevanema hetkeemotsioonist. Mitu intervjuus osalenud lapsevanemat nentis, et nende peres ei ole kasutusel üksi konkreetne reegel või piirang, sest nad ei näe selleks vajadust. Arvati, et laps on piisavalt „mõistlik“ ning suhe vanemaga on usalduslik. Selline võrdlemisi muretu ja optimistlik suhtumine ei pruugi ennast õigustada. Varasemad uuringud on näidanud, et piirav vahendamine, mis sisaldab endas lapse jaoks konkreetseid reegleid ja keelde teatud veebilehtede külastamisele või tegevustele, aitab muuhulgas vähendada interneti liigkasutuse riski ning interneti negatiivsete väljundite kogemist (Kalmus jt 2013, Duerager jt 2012). Samuti on EUKO uuringutest selgunud, et lastest, kes olid internetis kogenud midagi häirivat, rääkis sellest oma vanemale vaid 45%, sh alla 30% lastest rääkis saadud ebameeldivatest seksuaalsetest sõnumitest ning vaid veerand lastest mainis vanemale, et oli internetis näinud ebamugavust tekitanud seksuaalset sisu (Livingstone jt, 2011). Seega on vanematepoolne lootus tagada lapsele turvaline internetikasutus vaid läbi usaldusliku suhte riskantne ning tõenäoliselt petlik. Käesoleva uuringu kontekstis on oluline märkida ka seda, et 11-14 aastased on internetis kõige riskialtimate, samas ei ole nad veel nii kogenud ja targad kui hilisteismelised (Livingstone jt, 2011).

Piirangute kehtestamise osas on teada, et suhteliselt liberaalsemad on need vanemad, kes ise on igapäevased arvutikasutajad. Nemed kasutavad vähem piiravat vahendamist kui harvad arvutikasutajad ning kõige sagedamini on kasutusel vaid aktiivne juhendav sotsiaalne vahendamine – lapsega vestlemine ning interneti positiivsete väljundite tutvustamine (Kirwil jt, 2009). Käesoleva uuringu tulemuste põhjal järelduste tegemisel on oluline arvestada, et kõik uuringus osalenud lapsevanemad on igapäevased internetikasutajad, kelle jaoks arvuti ja internet on nii igapäevaseks töövahendiks kui ka suhtlus- ja meelelahutuskanaliks. Seega

ühtivad uuringus osalenud vanemate suhteliselt piirangutevabad vanemliku vahendamise praktikad varasemate uuringute tulemustega.

Kokkupuude internetiriskidega ja vanemate kogemused nendega toimetulekul

Võimalik, et just vanemate endi rohkest arvutikasutusest tulenevalt ei näe nad laste kokkupuutes internetiriskidega vaid negatiivset, vaid on teadlikult võtnud hoiaku, et teatud hulgal riskide kogemine aitab lastel omandada kogemusi ja vilumust internetiavarustes riskide märkamiseks ning nende vältimiseks. Selliste oskuste arendamist on teaduskirjanduses nimetatud „säilenõtkuseks“ (*resilience i.k.*). Uurijad on märkinud, et internetiriskidega kokkupuude ei tähenda tingimata kahju tekkimist, vaid tulemus võib olla ka positiivne – laps omandab kas siis iseseisvalt või vanemliku vahendamise toel oskuse riske märgata ning nendega edukalt toime tulla, ilma et ta kogeks ebameeldivaid tagajärgi, ängistust või hirmu. Sellisel seisukohal olid ka uuringus osalenud vanemad, kes märkisid, et kuivõrd internet on tänapäeva laste elu lahutamatuks osaks, siis on ka sealt saadavad kogemused – nii positiivsed kui negatiivsed – lapse arengus olulised ning võimaldavad neil arendada oma sotsiaalseid oskusi, võimet tulla toime stressi ja ebameeldivate situatsioonidega jm. Vanemad nentisid, et kokkupuude interneti pornograafilise sisuga või suhtluskanalites aegajalt potentsiaalselt riskantsete tutvuste sõlmimine on tänapäeval tõenäoliselt paratamatu. Nad pidasid sealjuures oluliseks, et lapsele oleks sellisel hetkel tagatud vanemapoolne tugi ning juhendamine. Siinkohal on veelkord põhjus rõhutada vanemapoolse aktiivse sotsiaalse vahendamise ning teadlikkuse olulisust, mis võimaldab selliseid situatsioone märgata ning vajalikul hetkel sekkuda. Lisaks tuleb märkida, et vanemate selline seisukoht näib olevat põhjendatud – ei ole tegelikult alust eeldada, et tänapäeval internetis eksisteerivad riskid on unikaalsed. Pigem on tegemist üleüldiste universaalsete sotsiaalses interaktsioonis tekkivate ebakõladega, mis on varasematel aegadel eksisteerinud laste ja noorte igapäevaelus ning on nüüd lihtsalt saanud digitaalse lisaväljundi (Finkelhor, 2014). Kiusamises, ebasoovitavate tutvuste sõlmimises või seksuaalkurjategijate poolt ohustatuses ei ole midagi uut ning võimalik, et pigem tuleks tõepoolest rõhku pöörata mitte kitsalt laste internetiturvalisust puudutava teadlikkuse tõstmisele vaid üleüldiste toimetulekuoskuste, sh sotsiaalse võimekuse, emotsionaalse intelligentsuse ning meediapädevuse arendamisele laiemalt.

Internetiturvalisusest ja -riskidest rääkisid emad lastega oma hinnangul võrdlemisi aktiivselt. Huvitav on märkida, et lapsega riskidest rääkimine leidis aset valdavalt retroaktiivsena – erinevad teemad kerkisid lapse ja vanema vahelises suhtluses päevakorda siis, kui vanem oli saanud teada lapse negatiivsest kogemusest või ebasoovitavast käitumisest. Näitlikustamiseks sobivad siinkohal eelkõige vanemate näited laste sotsiaalmeediakasutusest, kus vanem pööras lapse tähelepanu ebasobivale käitumisele või ohule siis, kui ta seda märkas. Juba saadud negatiivsed kogemused arutati põhjalikult läbi tagantjärele ning laps ja vanem püüdsid koostöös leida sobivaid võimalusi selliste kogemuste edaspidiseks vältimiseks. Võib arvata, et retroaktiivne vahendamine on kasutusel kahel põhjusel. Esmalt tooksin välja juba varasemalt kirjeldatud vanematepoolset suhtelist muretust ning ka riskidest teadmatust. Vanem suhtub oma lapse võimekusse ning internetiturvalisusse optimistlikult ning ei näe põhjust ennetavalt erinevate riskide osas põhjaliku teavitustöö tegemist, samuti ei pruugi vanem endale teadvustada, et mingi konkreetne tegevus peidab endas varjatud riske. Teisalt on kindlasti lihtsam jagada lapsele vanemlike õpetussõnu olukorras, kus vanemal on võimalik tuua konkreetseid näiteid situatsioonist, mida laps on vahetult kogenud. Kahtlemata on selline vahendamine eluliste näidete seisukohast mõjuv, kuivõrd laps saab vanemapoolse aktiivse vahendamise seostada oma isiklike kogemustega, teisalt on kahetsusväärne see, et retroaktiivse vahendamise eelduseks on juba tekkinud negatiivne kogemus, millest tõenäoliselt oleks olnud võimalik last säästa piisava ennetava tegevusega.

Samas selgus mitmel juhul, et vanemapoolne nn ennetav aktiivne (vs retroaktiivne) vahendamine oli muutunud juba liialt pealtükkivaks, räägiti alati samal teemal ning lapsed olid neil teemadel juba nõ ülejuhendatud. Huvitav on märkida, et see puudutas eelkõige riske, millega lapsed ei olnud ise kokku puutunud, kuid mille kohta vanemad olid saanud teavet meediast ning mis tundusid tõenäoliselt vanematele endile internetiriskidest kõige hirmutavamad. See tendents näitab, et meedia roll vanemate teadlikkuse ning hoiakute kujundamisel on ülioluline ning vanemad on meedia vahendusel saadava info suhtes vastuvõtlikud. Vanemate kirjeldused laste reaktsioonidest sellisele vanemlikele juhendamisele näitasid, et lapsed olid neist riskidest juba väga teadlikud ning ei pea vanemapoolseid manitsusi vajalikuks. Ka siin võib märgata vanematepoolset soovi säilitada kontroll ja tagada nii lapsele kui ka vanemale endale turvatunne, et laps on internetiavarustes peituvate riskide eest kaitstud ning et vanem on piisavalt tähelepanu pööranud võimalikele ohtudele. Samas on selline juhendamine ning meediast saadud info põhjal kehtestatud piirangud pigem ajendatud

nn „moraalsest paanikast“ ja majanduslikest põhjustest, kui vanemate teadlikkusest selle kohta, millised tegevused internetis kätkevad endas potentsiaalseid ohte (Kirwil jt, 2009).

Juba tekkinud ebasoovitava käitumise puhul kasutati juhendavat ning piiravat vahendamist, s.t. juhiti lapse käitumisele tähelepanu ja selgitati tagajärgi ning sobivat käitumisviisi. Ka kehtestasid vanemad ebasoovitava käitumise tagajärjel konkreetsed keelud, mis tundusid siiski kehtivat vaid konkreetsel ajahetkel või lühiajaliselt (nt väitlus ema ja lapse vahel, mille põhjuseks oli ajalimiitidest mittekinnipidamine ning mis kordus päevast päeva). Piirava vahendamise puhul ühtis vanemate räägitu valdavalt sellega, mis on nähtunud ka kvantitatiivsetest uuringutest – otsesed keelud olid lastele seatud eelkõige isikuandmete avaldamise ning fotode üleslaadimise osas.

Vanemate teadlikkus ning ootused turvalise internetikasutuse suurendamise osas

Vanemate ebakindlus oma teadlikkuse osas selgus ka intervjuude läbiviimise käigus – grupivestluses esile kerkinud (võõrad inimesed lapse *Facebooki* konto sõbralistis, lapse külastatavad internetileheküljed jm tegevused) teemade puhul väljendasid emad mitmel puhul ärevust, sest nad ise ei olnud konkreetseid riske endile varem teadvustanud ning ei olnud nendest rääkinud ka oma lastega. Vanemad tunnistasid, et tegelikult oleks tarvis lapse internetikasutuse praktikatesse rohkem süveneda ja tegevustele tähelepanu pöörata. Fookusgrupi intervjuudes emade jagatud kogemus tõi välja ka selliste vestlusringide kasulikkuse – teiste kogemuste kuulamine aitas emadel teadvustada mitmeid riske ning ärgitas nende ohu- ja vastutustunnet.

Samas ei uskunud vanemad, et nende endi teadlikkus internetiriskide osas aitaks oluliselt kaasa lapse turvalisuse tagamisele. Tegemist on omapärase dilemmaga – vanemad peavad oluliseks, et neil säiliks kontroll lapse internetikasutuse üle ning nad püüavad ka aktiivse sotsiaalse vahendamise kaudu lapsi pidevalt harida potentsiaalsete ohtude teemal, ühtlasi üritades usaldusliku suhte kaudu tagada, et nad õigel ajal potentsiaalset ohtu märkavad – samas on nad üsna ebakindlad selles osas, kuivõrd nende endi teadlikkus ja tegevus seda turvalisust ka aitab tagada. Emad arvasid, et kui laps tahab oma tegevust varjata, siis leiab ta selleks võimalused. Samuti kartsid emad, et laps ei pruugi ohtlikku olukorda ära tunda ning ei pöördu vanema poole abi saamiseks. Nad tunnistasid, et nad ei pruugi ka ise adekvaatselt

hinnata, milline olukord on potentsiaalselt ohtlik ja milline mitte, s.t. nad kartsid üle reageerida ja seeläbi kahjustada oma usalduslikku suhet lapsega. Peeti ka loomulikuks, et lapsed on praeguses eas internetikasutuse osavuselt kas juba oma vanematest nõ möödunud või kohe-kohe seda tegemas – et seega vanemal justkui ei olegi enam midagi võimalik takistada.

Iseenda edasise harimise osas peeti erinevaid internetiturvalisuse kodulehti või abitelefoni ebaoluliseks – neid ei oldud kasutatud ega nähtud nende järele ka vajadust. Sellest võib järeldada, et sihipäraselt vanemad internetiturvalisuse alast infot otsima ei läheks, nad saavad vajaliku info kätte isiklikust tutvusringkonnast või massimeediast ning peavad ohtlikeks eelkõige selliseid interneti valdkondi, millega seonduvad juhtumid meedia uudisekännise ületavad ning mis pakuvad enam avalikku kõneainet.

Samas peeti väga oluliseks, et lapsi peab harima turvalise internetikasutuse teemal. Ühe võimalusena arvati, et koolis peaks rohkem tähelepanu pöörama eelkõige interneti positiivsetele väljunditele – nt innustada lapsi internetti kasutama koolitöödeks, korraldama grupivestlusi turvalise internetikasutuse teemal, kasutades näitlikustamiseks konkreetseid juhtumeid ning toodi välja ka, et telesaadete stsenaariumites võiks olla õpetlikke juhtumeid seoses internetiturvalisusega. On huvitav märkida, et kuigi intervjuu käigus tunnistasid vanemad, et nad peaksid tegelikult rohkem pöörama tähelepanu sellele, mida laps internetis teeb, tuli laste teadlikkuse suurendamisest rääkides jutuks vaid kooli ja õpetlike telesaadete roll. Siinkohal võib taas leida seoseid ühiskondlike traditsioonide ning sotsiaalsüsteemiga – kollektivistlike lapsekasvatuseviisidega postsotsialistlikes riikides, kus on suur naiste tööhõive ning heal tasemel tugisüsteemid lastekasvatuseks, eeldavad vanemad laste harimisel ja turvalisuse tagamisel suuremat tuge ja panust ka teistelt olulistelt perekonnavälistelt osapooltelt (haridussüsteem).

Lõpetuseks võib järeldada, et kõnealuses uuringus osalenud lapsevanemad olid oma kasvatustiililt valdavalt Baumrindi liigituse kohaselt „lubavad“. Lubav ehk mittejuhendav kasvatustiil väljendus küll märkimisväärses hoolivuses ja hirmudes oma lapse pärast, kuid samas oli see kohati liigselt leebe ning ei sisaldanud endas oluliselt vastutustundliku käitumise nõudmisi. Sellised vanemad panevad Baumrindi kohaselt kasvatuses peamise rõhu lapse eneseregulatsioonile ning on leebed vältimaks konflikte ja vastandumist. Kõige

vähesema riskikäitumisega seostatakse autoriteetsete vanemate lapsi (Kalmus jt, 2013), kes avaldavad vähem isiklikku informatsiooni ning ei ole alid võõrastega kohtuma ning kelle vanemad on nii hoolivad kui piire seadvad. Kõnealuse grupi puhul jäi aga autoriteetsuse tingimustele vastamisel vajaka vanemapoolsest nõudlikkusest ja reeglite kehtestamisest.

Julgustust internetikasutuse aktiivsemaks vahendamiseks, mõistlike ja mõjusate piirangute kehtestamiseks ning oma lapse turvatunde suurendamiseks võiks vanemad saada uuringute põhjal selgunud laste seisukohast, mille kohaselt enam kui kaks kolmandikku neist usub, et vanematepoolne internetikasutuse vahendamine aitab kaasa turvalisele arvutikasutusele. Teistest positiivsemaid hinnanguid annavad just 9-12aastased lapsed (Livingstone jt, 2011).

4.1 Meetodi kriitika

Oma magistritöö uurimusliku osa läbiviimiseks kasutasin fookusgrupi intervjuud, sealjuures viisin ühe fookusgrupi läbi intervjuueeritavatega samas ruumis viibides ja nõ silmast silma, teise intervjuu viisin läbi virtuaalses interneti jututoas. Tulenevalt kahest olulisest nüansist analüüsin alljärgnevalt intervjuude läbiviimist ning mõlema intervjuu negatiivseid ja positiivseid aspekte. Esimene märkimistvääriv asjaolu läbiviidud intervjuude puhul on see, et kõik intervjuueeritavad olid minu isiklikud tuttavad, mis enne uurimise läbiviimist tekitas minus olulisi kõhklusid. Teisena analüüsin tavapärasest pisut erinevas keskkonnas – virtuaalses jututoas – läbiviidud intervjuu nüansse.

Hoiakute ning nende põhjuste selgitamiseks sobib vabas õhkkonnas läbiviidav grüpiintervjuu väga hästi. Fookusgrupi läbiviimisel oma sõpruskonnas ning turvalisel kodusel pinnal on nii positiivsed kui ka mõned negatiivsed momendid. Üldiselt on minu hinnang esimese grupi õnnestumisele hea. Kuna osalejad olid omavahel tuttavad ning samuti tunnevad kõik enamvähem ka üksteise lapsi, kujunes fookusgrupist sundimatu ja avameelne vestlusring, kus toetati ja täiendati üksteise mõtteid, esitati aktiivselt ka oma mõtteid ja seisukohti ning olen üsna veendunud, et keegi osalejatest ei püüdnud midagi ilustada, varjata või vastata „nii nagu peab“. Kokkuvõttes andis see kõik mulle uurijana väga hea analüüsimaterjali.

Salvestatud vestlust transkribeerides panin tähele, et suure osa ajast jäi minu rolliks vaid suunata vestlejaid – nimetasin järjest nimesid, kes võiks parasjagu rääkida, ja jälgisin, et kõik

saaksid sõna. Peale nime nimetamist sain aga jälle tükk aega vaikida, sest vestlus kulges omasoodu. Sageli alustasid grupiliikmed vastamist minu küsimusele, kuid vastamise käigus arenes teema edasi, toodi juurde uued mõtted ja teema edasiarendused ning osalised arutasid aktiivselt ja huviga ka juba uuel teemal. Kuna vestlus kulges siiski ainult laste ja internetikasutuse ümber ja kuigi see ei pruukinud mõnel hetkel kokku minna minu fookusgrupi kavaga, siis ei hakanud ma vestluse sellist arengut pidurdama, vaid kuulasin huviga.

Samas võib esimese grupiintervjuu läbiviimise õppetunniks pidadagi asjaolu, et minul intervjuerijana ei õnnestunud väga hästi kavast kinnipidamine. Juba sissejuhatava ringi lõpus taipasin, et mul oli igasse blokki mõeldud liiga palju küsimusi ning mitmed küsimused on oma olemuselt sellised, mis annavad sarnaseid vastuseid. Samuti nägin kohe, et kuna tegemist oli avameelsete ja jutukate intervjueritavatega, siis ei jätku mul aega kõigi küsimuste jaoks. Juba sissejuhatava küsimuse järel kõigile järjest sõna andes oli kulunud 20 minutit aega. Siiski saan intervjuude analüüsile tuginedes väita, et kavast kõrvalekaldumine ei mõjutanud intervjuu käiku selliselt, et mõni oluline valdkond oleks käsitlemata jäänud.

Tuleb tunnistada, et vestlust läbi viies tekkis mitmel korral olukord, kus ma tundsin, et eesolev intervjuu kava on mulle pigem takistuseks kui abiks. Üks põhjustest oli juba ülalmainitud sarnaste küsimuste kordumine erinevates blokkides. Sellised hetked mõnevõrra pärssisid minu moderaatoritööd, sest jäin nõ oma kavasse „kinni“ ja juurdlesin selle üle, kuidas siiski püüda rohkem kavas püsida.

Teise intervjuu läbiviimise käigus kogesin kõiki meetodi peatükis nimetatud *online*-fookusgrupi läbiviimise väljakutseid ja ka negatiivseid aspekte. Kohe vestluse algusest alates kulges osalejate omavaheline interaktsioon niivõrd intensiivselt ja üliinteraktiivselt, et intervjuu kavas püsimine osutus võimatuks. Kuivõrd olin osalejaid eelnevalt teavitanud intervjuu teemast ja eesmärkidest, asusid nad ise aktiivselt oma kogemusi jagama ning ka üksteise kogemusi ja praktikaid kommenteerima, ootamata, kas ja mida mina üldse küsida kavatsen. Oli üsna keeruline jälgida kõiki arenevaid vestlusliine, sest sageli laskusid emad omavahel dialoogi ning üheaegselt oli arutlusel mitu erinevat teemat. Märkasin ka, et erinevalt silmast silma intervjuust, kus ühes seltskonnas istuvad emad andsid viisakalt üksteisele sõna ning seetõttu sai iga soovija põhjalikult avada oma seisukohti, esitati jututoas

omi mõtteid üsna pealiskaudselt ja lühidalt. Üks võimalik põhjus selleks võib olla see, et intervjueeritavad ei soovinud lihtsalt niivõrd pikka teksti trükkida ja lühilausetega rääkimine on internetikeskkonnas tavapärane, teine põhjus võib seisneda selles, et teemad vaheldusid lihtsalt niivõrd kiiresti ning intervjueritav, kes oleks võibolla soovinud mõnel teemal pikemalt oma mõtteid jagada, tundis, et ülejäänud vestlejad on juba antud teemalt edasi liikunud.

Häiriva asjaoluna avastasin intervjuud läbi viies ka selle, et mul tekkis mitmel korral kahtlus, et mõni grupiliige ei viibi kogu aeg arvutiekraani juures, vaid teeb vahepeal teisi koduseid toimetusi. Hiljem teksti analüüsid märkasin, et mõni ema oli vahepeal pikalt vaikinud. Kuivõrd aga vestluse toimumise ajal liikus kogu tekst silme eest nii kiiresti läbi, siis tol hetkel ei pannud ma seda tähele.

Positiivsena saan *online*-intervjuust välja tuua mitmeid värvikaid tsitaate ja ootamatuid leide. Ei ole kindel, kas emad oleksid üheskoos kohvilaua taga ennast nii vabalt väljendanud. Kahtlemata on uurija seisukohast soodne ka see, et kogu „räägitav“ tekst salvestub täpselt sellisena, nagu intervjueritavad selle kirjutavad, ning ei ole vajadust hiljem helisalvestist transkribeerida ja sealt erinevaid nüansse tuletada.

Uurimustöö nõrga küljena võib nimetada intervjueritavate homogeensust. Uuringus osalesid ainult emad, kes olid valdavalt kõrgema haridustasemega, täiskohaga töөлkäivad inimesed, kelle igapäevatöö toimub peamiselt arvutis. Lisaks kasutavad emad arvutit ja interneti rohkelt ka info hankimiseks, meelelahutuseks, e-teenuste tarbimiseks ning suhtlemiseks. See asjaolu võimaldab uurimustöö põhjal järeldusi teha vaid konkreetsete omadustega lapsevanemate kohta ega võimalda laialdasemaid üldistusi, kuivõrd varasemad uuringud (vt Kirwil jt, 2009) on näidanud, et pere sotsiaalmajanduslik staatus, vanemate harjumused ning arvutialane võimekus on interneti vahendamispraktikaid mõjutavateks teguriteks. Eelnevat arvesse võttes oleks Eesti lapsevanemate hoiakutest laste internetikasutuse vanemliku vahendamise praktikate osas põhjalikuma ettekujutuse saamiseks oluline kaasata uurimustesse ka teistsugustesse sotsiodemograafilistesse gruppidesse kuuluvaid lapsevanemaid.

5. KOKKUVÕTE

Globaalne võrgustumine – laua-, süle- ja tahvelarvutid, nutiseadmed, mängukonsoolid ning telekommunikatsioonifirmade pakutav kvaliteetne ja ööpäevaringne internetiühendus kogu maailmaga pakub nii täiskasvanutele kui ka lastele lõputuid võimalusi enese harimiseks, suhtlemiseks, meelelahutuseks, hobideks. Infotehnoloogiate laialdane levik ei ole endaga aga kaasa toonud ainult positiivseid väljundeid. Käesoleva töö keskmes on laste ja nende vanemate suhted internetiajastul. Lapsevanemate roll laste turvaliste arvutikasutusharjumuste kujundamisel on sama vastutusrikas ja oluline kui kõik teised vanemliku kasvatuselise aspektid. Samas tekitavad uued tehnoloogilised võimalused ning laste innukus ja huvi kõige uue kasutuselevõtul lapsevanemates ärevust. Vanemad on mures selle üle, kas nad on selles uues maailmas oma laste jaoks pädevad nõuandjad ja usaldusisikud ning kas nad suudavad lapsi kaitsta kõigi hoomamatute ohtude eest, mis täna ei piirdu enam kodutäna lõpus asetseva lahtise kaevu, riika naabripoisi või sõpradevahelise rivaalitseamisega koolis.

Magistritöö eesmärgiks oli uurida laste internetikasutuse vanemliku vahendamise praktikaid pöörates eelkõige tähelepanu sellele, milliseid praktikaid kasutavad vanemad oma laste internetikasutuse järelevalvel ning ebasoovitavate tegevuste piiramisel.

Lähtuvalt töö eesmärgist võib püstitatud uurimisküsimused jagada kolmeks – vanemate praktikad lapse arvutikasutuse suunamisel, vanemate kogemus laste kokkupuutel internetiriskidega ning nende tegevus riski ilmnemisel ja vanemate teadlikkus internetiturvalisusest ning nende ootused teadlikkuse suurendamise osas.

Püstitatud küsimustele vastuste saamiseks viidi läbi 2 fookusgrupi intervjuud 9-12-aastaste laste emadega. Kokku osales uuringus 15 ema.

Uuringu tulemustest nähtub, et vanemate suhtumine oma laste internetikasutusse on võrdlemisi liberaalne nii arvutikasutuse aja kui seal tehtavate tegevuste suhtes. Samas väljendasid vanemad muret kõige negatiivse osas, mis nende lapsi internetis ohustada võib ning selle võimaliku mõju osas lapse emotsionaalsele ja psüühilisele arengule. Siiski ei leidnud nad, et neil oleks kuigipalju võimalusi rakendada efektiivseid järelevalvemeetodeid

ning arvati ka, et vanema teadlikkus internetiriskidest ei pruugi aidata lapsi riskide kogemisest säästa. Põhjuseks peeti erinevate internetiühendusega ekraanimeediumite rohkust lapse igapäevaelus, mis teeb järelevalve keeruliseks ning ei võimalda vanemal märgata potentsiaalset riskidega kokkupuudet. Samuti peeti lapsi juba ka 9-12-aastasena piisavalt osavaks, ning arvati, et soovi korral on nad võimelised vanema eest oma tegevusi varjama.

Ülalnimetatud põhjusel ei kasutanud vanemad kuigipalju piiranguid (nii tehnoloogilisi kui sotsiaalseid) oma lapse arvutikasutuse suunamisel. Vanemad panid oma lootuse lapsele turvalise kasvukeskkonna (sh internetikasutuse) tagamisel usalduslikule laps-vanem suhtele. Leiti, et lapsel peaks olema teatud piirides tagatud privaatsus ning võimalus katsetada ja maailma avastada. Loodeti lapse mõistlikkusele vajalikul hetkel vanema poole pöördumisel, samuti arvati, et teatud määral kokkupuude negatiivsete tagajärgedega on paratamatu ja ka vajalik, sest see aitab lastel omandada vilumust internetiavarustes riskide märkamiseks ning nende vältimiseks.

Siiski vestlevad vanemad meelsasti oma lastega nende internetikasutuse üle ning sageli tulevad jutuks ka erinevad riskid. Interneti negatiivsetest väljunditest rääkimine leiab aset valdavalt retroaktiivsena – vanem räägib lapsega mingist riskist siis, kui negatiivne sündmus on juba aset leidnud.

Iseenda teadlikkuse tõstmist pidasid vanemad vajalikuks, samas ei peetud internetiturvalisuse kodulehti või abitelefoni efektiivseks kanaliks. Vanemad ütlesid, et eelkõige saavad nad infot oma tutvusringkonnast ja massimeediakanalite vahendusel. Väga oluliseks peeti laste harimist turvalise internetikasutuse teemal. Siinkohal nähti märkimisväärset rolli haridussüsteemil ning samuti massimeedial. Vanemad arvasid, et koolis peaks enam rõhku pöörama interneti kasulike väljundite tutvustamisele ja rakendamisele ning efektiivseks meetodiks internetiturvalisuse suurendamisel peeti ka erinevaid meelelahutussaateid ja telesarju.

SUMMARY

Global networking – desktop computers, laptops, tablets, games consoles and high quality 24-hour internet connection present endless opportunities for education, communication, entertainment, hobbies for both adults and children. However, the widespread availability of electronic devices has also brought danger and distress on people. The aim of this work is to explore the relationships between parents and children regarding children's internet usage. Parents' role in shaping their children's safe habits using internet is as integral and important as any other aspect of parenting. All these new technologies and children's eagerness and interest in taking advantage of the new possibilities is a cause for parental anxiety. Parents are concerned whether they continue to be competent advisors and trustees for their children in this new world filled with technology and whether they can protect their children from all those incomprehensible dangers, which today have gone far beyond an uncovered well at the end of the street, a bully from next door, or rivalry between friends at school.

The aim of this master's thesis is to explore parents' mediating practices regarding children's internet usage, with emphasis on the technological and the social restrictive strategies. With this research it is aimed to find out parents' attitudes and their role in ensuring children's safe internet usage.

The research questions of this work can be divided into three categories – (1) parents' practices in mediating children's internet use, (2) parents' experiences of their children's encounter with internet risks and their following actions and (3) parents' own awareness of internet risks and their expectations for raising awareness.

Two focus group interviews were conducted among the parents of 9-12-year olds. Altogether 15 parents participated.

The outcomes show that the parents' attitude towards their children's internet usage is quite liberal considering both time spent online and the activities carried out. At the same time the parents expressed their anxiousness regarding all negative impacts the internet might bring to their children and it's consequences to the child's emotional and psychic development.

However, they claimed to have little influence and possibilities to enforce effective supervision strategies to protect their children. They also found that their awareness alone is not sufficient to ensure the online safety of their children. Too many network connected devices at the children's disposal was one of the main reasons why the parents felt that they were unable to supervise the online activities of their children and were concerned that they miss potential risks encountered online. Furthermore, the parents suggested that their children are skillful computer users and they are clever enough to hide their activities from parents in case they so wish.

Because of the above-mentioned reasons little or no effective monitoring strategies (both social and technological) were used by parents to mediate their childrens internet usage. To provide safe environment for children (incl. internet usage) parents relied their hopes in having good relations with them. They found that the child is entitled to some privacy as well as to have the opportunity to explore and be adventurous, hoping that the child would turn to his or her parent when they find something disturbing online. Also parents mentioned that some contact with negative aspects of internet is inevitable and also necessary, for it helps the children to develop skills for safer internet use and for managing possible risks.

However, the parents happily discuss their children's experiences on the internet with them and often the possible risks are mentioned. The negative outcomes of the internet are mostly mediated retroactively – meaning the parent talks to the child about a certain risk when it has already occurred.

Enhancing parent's own awareness regarding internet safety was considered to be important, however, websites promoting safer internet or phone help-lines were not seen to be effective means for achieving that goal. According to parents, all necessary information was available through their social connections and mass media. Raising children's awareness about safer internet use was considered to be very important. The parents' expect that that the education system and the mass media will assume the leading role in raising awareness. Parents suggested that there the positive sides of the internet should be emphasized more within the education system. The TV-series and the entertainment shows were also considered an effective method for raising children's awareness.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aroldi, P., Colombo, F. (2007). Generational belonging and mediascape in Europe. *Journal of Social Science Education*, (6) 1, 34-44.
- Baumrind, Diana (1991): The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, (11) 1, 56–95.
- Beck, U. (2005). Riskiühiskond: teel uue modernsuse poole. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research (3rd edition). London: Sage Publications.
- Corsten, M. (1999). The Time of Generations. *Time & Society*, 8(2), 249-272.
- Eurostat. Statistics database: Households – level of internet access. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>. Kasutatud mai 2014.
- Finkelhor, D. (2014). Commentary: Cause for alarm? Youth and internet risk research – a commentary on Livingstone and Smith (2014). *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 55(6), 655-658.
- Helsper, E.J., Eynon, R. (2010). Digital natives: where is the evidence? *British Educational Research Journal*, (36) 3, 503-520.
- Herring, S. C. (2008). Questioning the Generational Divide: Technological Exoticism and Adult Construction of Online Youth Identity. *Youth, identity, and digital media*, 71-94.
- Kalmus, V., von Feilitzen, C., Siibak, A. (2012). Effectiveness of teachers and peers' mediation in supporting opportunities and reducing risks online. *Children, Risk and Safety on the Internet. Research and policy challenges in comparative perspective*, 243-254.
- Kalmus, V., Blinka, L., Olafsson, K. (2013). Does It Matter What Mama Says: Evaluating the Role of Parental Mediation in European Adolescents' Excessive Internet Use. *Children & Society*. doi: 10.1111/chso.12020
- Kalmus, V., Ólafsson, K. (2013). Editorial: A child-centred perspective on risks and opportunities in cyberspace. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 7(1), article 1.
- Kalmus, V. (2013). Laste turvalisus uues meediakeskkonnas. *Eesti Inimarengu Aruanne*, 83-86.

- Kalmus, V., Roosalu, T. (2011). Parental mediation of EU kids' Internet use revisited: Looking for a complex model of cross-national differences. *International Journal of Media and Cultural Politics*, 7 (1), 55-66.
- Kalmus, V. (2012). Making sense of the social mediation of children's internet use: Perspectives for interdisciplinary and cross-cultural research. *Medienwelten im Wandel: Kommunikationswissenschaftliche Positionen, Perspektiven und Konsequenzen*. Ingrid Paus-Hasebrink (toim.), 137-149.
- Kirwil, L., Garmendia, M., Garitaonandia, C., et al. (2009). Parental mediation. *Kids Online: Opportunities and Risks for Children*. S. Livingstone ja L. Haddon (toim), 99–215.
- Krueger, R.A., Casey, M.A. (2009). Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research. Newbury Park: Sage.
- Livingstone, S., Wang, Y. (2013). Media policy brief. London School of Economics Department of Media and Communications. LSE.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). EU Kids Online: Final Report. London: LSE, EU Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Olafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings. LSE, London: EU Kids Online.
- Livingstone, S., Helsper, E. (2008). Parental Mediation of Children's Internet Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*,(52)4, 581-599.
- Lobe, B., Segers, K., and Tsaliki, L. (2009). The role of parental mediation in explaining cross-national experiences of risk. *Kids Online: Opportunities and Risks for Children*. S. Livingstone ja L. Haddon (toim). Bristol: Policy Press, 173–83.
- Lupton, D. (1999). Introduction: risk and sociocultural theory. Cambridge University Press.
- Mann, C. and Stewart, F. (2000) Internet Communications and Qualitative Research, London: Sage.
- Mannheim, K. (1998). The Sociological Problem of Generations. *Essays on the Sociology of Knowledge*. UK: Taylor & Francis Books.
- Ponte, C., Simões, J. A., Jorge, A. (2013). Do questions matter on children's answers about internet risk and safety? *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 7(1), article 1.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5),1–6.

- Romanenkoy, K. (2009). *Online-keskkonnas valitsevad riskid ja nende teadvustamine 9-12-aastaste laste seas*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Rosen, L., Cheever, N., Carrier, M. (2008). The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior. *Journal of Applied Development Psychology*, 459- 471.
- Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S. (2013). Does the use of social networking sites increase children's risk of harm? *Computers in human behavior*, 29 (1), 40-50.
- Statistikaamet. www.stats.ee . Arvuti ja koduse internetiühendusega leibkonnad. Vaadatud mai 2014.
- Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: The rise of net generation*. New York: McGraw-Hill.
- Ugur, K. (2004). *Meediaõpetus põhikoolis. Tugimaterjal õpetajale*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Ugur, K. (2010). *Implementation of the concept of media education in the Estonian formal education system*. Doktoritöö. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Van Dijk, J. (2011). *The Network Society (3rd edition)*. London: SAGE.
- Vihalemm, T. (2011). *Kvalitatiivsete meetodite olemus ja kasutusvõimalused. Õppematerjal*. Tartu Ülikool.
- Vittadini, N., Siibak, A., Reifova, I.C., Bilandzic, H. (2013). Generations and Media: The Social Construction of Generational Identity and Differences. *Audience Transformations. Shifting Audience Positions in Late Modernity*, 65-81.
- Vinter, K. (2013). *Digitaalse ekraanimeedia tarbimine 5-7-aastaste laste seas ja selle sotsiaalne vahendamine Eestis*. Pedagoogiline vaatekoht. Doktoritöö. Tallinna Ülikool.
- Webster, F. (2006). The Information Society Revisited. *The Handbook of New Media*, 443-457.

Lisa 1.

FOOKUSGRUPP I

Koht: Tallinn, moderaatori kodu

Kuupäev: 16. detsember 2012 (pühapäev, kell 19-20.30)

Kestus: 1h19min

Osalejad: I-1 (tütar 10a), I-2 (tütar 11a, poeg 9a), I-3 (poeg 9a, tütar 18a, poeg 5a), I-4 (poeg 12a, poeg 8a), I-5 (poeg 10a), I-6 (tütar 12a), I-7 (tütar 12a, tütar 11a), I-8 (poeg 9a), I-9 (tütar 10a)

Moderator: Katrin Romanenkov

1.SISSEJUHATAV BLOKK – OSALEJATEGA TUTVUMINE

K.R. (moderaator) : Nagu te teate, siis oleme täna siin kokku saanud, et rääkida lastest ja internetist. Algatuseks....pärast ei pea kordamööda rääkima, võib see rääkida, kellel mõtteid tuleb aga praegu ma tahaks kõigilt järjest küsida, et kui hea sõber on teie laps arvutiga. Täpsemalt siis, et kui sageli teie laps kasutab arvutit. Hakkame I-1 pihta.

I-1: No praegu on arvutis jah.

K.R: Praegu on arvutis jah?

I-1: jah, praegu on arvutis..

K.R.: okei aga ütleme keskmiselt....nädalas...päevas?

I-1: Päevas...kaks tundi äkki või?.

K.R.: I-2?

I-2: No sõltub sellest, kui palju neil aega on. Mõnikord nädala keskel võib juhtuda, et neil tervel nädalal ei olegi aega aega aga samas noh, kui neil on aega, noh sõltub ka mida nad teevad....näiteks hetkel on neil see minecraftihullus. Et kui on Minecraftihullus tähendab seda, et ma pean neil arvutiaega ikkagi piirama, sest sellega seoses kaob nagu ajatundmine ära, nad ise ei saa enam aru kui kähku aeg läheb.

K.R.: I-3?

I-3: Kolm-neli korda nädalas, nii pool kuni kolmveerand tundi korraga.

K.R.: I-4?

I-4: Kaks tundi päevas ja kui aega on, siis saavad seda kasutada.

K.R.: Kas see sõltub siis sellest, kas neil on mingid teised asjad tehtud - trennis ja õpitud ja?

I-4: Jah, just ja kell 21 läheb aeg lukku, enne seda siis peavad oma toimetustega valmis saama, kui tahavad, et arvutiaega oleks.

K.R.: See on siis see tarkvara oma, eks? (I-4 ütleb jah) Meil on samamoodi, vahel olen ise õhtul hilja üritanud netti minna lapse arvutist ja ei saa.

I-5: Meil on tund päevas, iga päev ei ta ei käi aga tavaliselt ta laenab ette ja taha seda aega....näiteks et ma nüüd võtan pool tundi sellest päevalt ja pool tundi teiselt päevalt ja siis ta muidugi telefonis üritab ka vahel olla niimoodi aga õnneks telefonis on gmail, ta logib sisse ja siis ma näen ja alati õiendan, et sa oled JÄLLE .... vot see läheb sama aja alla...

K.R.: See läheb ka internetikasutuse aja alla?

I-5: Jah, see ka.....no erand on see, kui ta tõesti kuulab puhtalt muusikat, muusika mängimiseks arvuti töötab ja ise teeb võibolla midagi muud, siis see ei lähe selle aja alla.

K.R.: I-6?

I-6: hmm....no nädala sees...ma arvan, et see internet on lahti seal kolm tundi...

K.R.: päevas, eks?

I-6: Mhmh..

K.R.: I-7?

I-7: No lubatud on tund päevas aga see läheb alati üle...AA-LAA-TII.. ja no iga päev käivad..

K.R.: aga kui palju läheb üle, kas nagu topelt või on see minutite küsimus?

I-7: No nii kaua kuni ma tänitan....ikka-ikka läheb, kõvasti, no pool tundi vabalt, vahel kaks tundi..

K.R.: I-8?

I-8: Meil on ka tõsine valve, üks tund päevas tohib olla ja ikka mina käin piitsaga järel kui aeg on läbi, siis läheb arvuti kinni ja kui ta koolist tuleb nii et kedagi ei ole kodus, siis ta saab ikka käia rohkem. Olen ammu mõelnud, et tuleb mingisugune lapsekontroll või midagi sinna peale panna...nagu tarkvara.. Aga kui keegi ei valva, siis jah, ilmselt ollakse rohkem.

K.R.: I-9?

I-9: täitsa kuidas jumal juhatab, meil ei ole midagi piiratud. Minumeelest kui ta on haige olnud või kui on mingisugune kodusolemise päev....ma ei kujuta ette....no võibolla ta on seal siis kümme tundi järjest....eino ta ei ole noh aga meil on kogu aeg arvuti sees, kogu aeg on internet sees, et kes seal parasjagu nagu on, ma üldse ei hooma. Aga samas on ka päevi, kus ta üldsei ei jõua sinna, et ..... Ma ei ole ka nagu mitteühtegi probleemi sellest tulenevalt tajunud, et sellepärast ma ei näe nagu....ma tahaks pigem vahele segada ja praegu küsida, et MIKS te olete piiranud, et kas see .....mis siis juhtuks?

I-5: Muidu ta oleks kogu oma vaba aja seal....ta oleks TERVE oma vaba aja arvutis!

I-9: Et ta ei loeks, ei vaataks telekat, ta ei teeks mittemidagi muud?

I-5: Absoluutselt...ta ei teeks mittemidagi muud....võibolla kord nädalas võtaks kaks tundi legotaks..

I-9: Nojah...jah...nojah

I-5: võibolla....aga ta ei oleks...nojah...jaa võibolla kui mõni uus ajakiri tuleks, top gear või national geographic või, mis teda huvitab, siis ta ilmselt ei läheks kohe arvutisse vaid loeks need läbi aga põhimõtteliselt ta veedaks oma vaba aja seal.

I-9: okei.....no meil näiteks suvel kui maal oleme, on ju ka koguaeg arvuti olemas ja internet olemas aga nad isegi päevade kaupa, neil ei tule isegi mõttessegi, nad on ainult kuskil metsas ja õues..

I-8: jah, suvel on meil ka...nad jooksevad hästi palju aias ja õues

I-5: einoh ma ütlen, et meil on ka, kui ta päeval aega ei ole nagu tal on nädala sees ka päev, kus tal aega ei ole ta lihtsalt füüsiliselt ei jõua sinna aga siis on ka et tihtipeale ta paneb mingid asjad, et ta vahepeal nagu vaatab sealt ampsakatena ja ma ei ole päris kindel, et kas tema vanuses ta nagu oskab oma asju niimoodi jagada.

I-9: Mulle tundub ka see, et M. teeb nii konkreetseid asju, et tal on mingid omad mängud eksole ja omad asjad, et see on kuidagi nagu hoomatav. Oleks et ta teeks hästi palju eklektilisi mingisugu tegevusi, käiks erinevates kohtades ja mul kaoks nagu see pilt ja taju ära, et mis ta seal teeb

I-5: Ega R. (*I-5 poeg*) ka, ta ei käi ja ei tee väga palju erinevaid asju, ma enamvähem tean, mida ta seal teeb. Enamasti kui ta seal on, sii sma olen kodus, et siis ma põhimõtteliselt ju näen, mis seal ekraanil...

K.R.: Okei, väga hea aga räägimegi nüüd sellest, et mida nad teevad seal, sa nimetasid onju eksole Minecrafti... Kas nüüd võiks läbisegi äkki rääkida, nüüd ei pea nagu kordamööda enam.

I-8: Räägime ikka veel kordamööda, mis kõik teevad. Mina tahan küll teada..

I-9: Ma tahaks ka teada...

K.R.: Okei, võib ka nii, I-1 hakka pihta.

I-1: No Facebookis on, mängib mingeid jõledaid mängu, nõmedaid...

I-9: Miks jõledaid?

K.R.: Mis mängu ta mängib?

I-1: No näiteks see Pet Social....

K.R.: aa....Facebooki mängu jah?

I-1: jaa....ja siis teine asi on see PowderGame, mingi Java mäng ja muud ta ei teegi seal..

K.R.: Et peale Facebooki ei käigi kuskil?

I-1: Einoh, Facebookis....no natuke vist lobiseb ka , tal on see, et need kirjasõbrad on kõik kirjaoskamatud, et siis ta ei taha nendega väga vestelda..

K.R.: okei. I-2?

I-2: No ühelt poolt on muidugi neid vajalikke tegevusi ka omajagu, sest nad noh oma õppimise ikka igaks juhuks tšekkavad iga päev e-koolist üle mõlemad....just see, et nad ei oleks midagi unustanud. Noh, siis nendel tüüpidel on muidugi Kvint.ee, kus nad käivad aegajalt mängimas ja tegelikult võiks selle mõistliku tegevuse alla liigitada...noh Facebookis neil ei ole sellist kommet et seal niisama igavusest mingeid pilte postitada või midagi kommenteerida...

K.R.: Aga mida nad teevad seal siis, vaatavad niisama mida sõbrad kirjutavad?

I-2: jah, einoh aegajalt neil käivad hood, et no mingisugune kindel Facebooki mäng, mida mängitakse aga see mõnda aega on ja siis ta kaob ära jälle. Aga noh, need Facebooki mängud, need ei võta nagu palju aega no sellel sügisel millalgi jõudis meie majja see Minecrafti nakkus ja see on suhteliselt hull nakkus.

I-1: aaa...mul tuli meelde see, et ta vahib Youtube'ist et kuidas wii mängude strateegiat on kõige mõistlikum teha...jälgib kuidas ja siis teeb järgi Wii-s.

I-3: No minu laps mängib Facebookis minu accounti alt....et kui teile seinale ilmuvad mingid draakonid, siis teate. Olete näinud? Mul endal pole sellest õrna aimugi...Ja siis, kuna ta Minecrafti ei saa, kuna ta mingi sõber häkkis mul arvuti nii ära, et ei pääse, siis tal on mingi *robblocks*, ma arvan, et see on mingi siuke Minecrafti väikevend.

K.R.: kas need on netis mängitavad või peab neid ostma?

I-3: jah, need on tasuta netimängud. Meil on selline reegel, et me raha ei maksa internetis mängimise eest.

K.R.: I-4?

I-4: meil on ka jah Minecraft..ja siis telefonis mängivad, et näiteks Facebookis käivad enamasti telefoni kaudu. Siis ongi see, et ma aegajalt käin seda telefoni ära võtmas lastetoast, sest ta on voodis tekiall, tekk on üle pea ja seal pimedas passib selle telefoniga.

I-5: et siis ei jää emale vahele jah, kui tekk üle pea?

I-4: jajahh, et see ei ole nagu üldse kahtlane, kui sul tekk on üle pea...

K.R.: Nii, I-5?

I-5: Noh, raulil on ka Facebookis praegu mingi mäng, mida ta sageli mängib. See on ka selline, et hakkab nagu jooksma, et peab iga natukese aja tagant minema ja jälgima, et mis seal toimub. Ja Minecraft meil oli ka aga nüüd tal on....issandjumal, mis selle nimi oli? Üks mäng on, mida ta hullult tahab ja mis maksab umbes 50 euri ja mida ei saa tasuta kusagilt, ma ei mäleta selle nime. Seda ta jubedalt tahab ühesõnaga. Ja noh, Youtube'is t ta vahepeal otsib mingit muusikat. Aga üldiselt midagi asjalikku ta teeb seal väga vähe, näiteks ka oma maili vaatab ainult sellepärast, et ma õiendan temaga, et kui sul see mail on, siis sa pead seda vaatama aegajalt. E-kooli ta ei tahtnud omale spetsiaalselt, sest muidu ta peab ise hakkama sealt vaatama...

I-4: Minul ka, ega midagi mõistlikku nad seal küll ei tee.

I-5: jah, ega ma olen näiteks ise nüüd, kui tal koolis on vaja teha mingit asja, näiteks kohustusliku kirjanduse ülevaadet või midagi, siis ma olen öelnud talle, et tee oma mustand arvutis valmis. Lihtsalt, et ta õpiks midagi asjalikku seal ka tegema. Minumeelest ongi hästi suur probleem see, et ühelt poolt noored nagu oskavad arvutiga ümber käia ja teiselt poolt nad ei oska nagu midagi asjalikku sellega teha.

I-4: ega neid ei õpetata ka.

I-2: Minu omad näiteks loomulikult alati kui neil on mingid lugemistestid, siis nad otsivad internetist lugemistestidele vastuseid.

I-5: no mu oma ei oska isegi otsida! Ta lihtsalt ei oska ise otsida, näiteks viimane kord – MINA ütlesin talle, mida ta peab otsima, kuskohast jne. Ühesõnaga, et mina otsisin enne välja aga ma ei näidanud talle seda, vaid ma ütlesin talle, et nii, nüüd sina otsid ja mõtled, mida ja kuhu sa kirjutad, mismoodi sa selle info kätte saad. Aga no ta ei oska seda ise teha...

I-4: kui neil oli algklassides mingit referaati vaja teha, siis klassijuhataja ütles, et vaadake Wikipediast ja nüüd tema jaoks see tähendabki seda, et kui ta peab mingi referaadi või midagi tegema, siis temameelest see tähendab, et vaatad wikipediast ja siis kirjutad referaati selle, mis seal wikipedias on. Mitte niimoodi, et vaatad nagu mitut materjali.

I-5: See on see, mis Raulil oli ka kusagil mingi referaadiga, et ka leidsime erinevaid allikaid ja no kaasaarvatud Wikipedia. Siis oli see hetk, kus mina seletasin, et tegelikult sa praegu võid seda kasutada aga noh et hilisemas elus ja teaduslikus mõttes see ei ole pädev.

I-4: aga no õpetajad räägivad teist juttu – vaata Wikipediat. Et keegi võiks neile õpetada..

I-9: .....et vaata Wikipediat KA!

K.R.: I-6?

I-6: No enamuse aja kükitab Facebookis aga no tema jaoks ei ole Facebook nagu minul on eksole. Minul on seal selekteeritud mingi peotäis tuttavaid ja mingeid firmasid ja ma LOEN seal. Nemad ei loe Facebooki, nemad istuvad seal ja klõbistavad chattida. Nad kasutavad seda nagu MSNi, see on täiesti müstika.. Kui minu Facebook on täiesti staatiline, no vahetevahel midagi vilgub seal, siis see tüdruku Facebook on selline, et seal käib metsik elu, seal on nagu mingisugune kaos, seal koguaeg käib midagi, midagi toimub. Siis on Youtube, seal on muusika ja ka mingisuguseid õpetusi vaatavad sealt vahetevahel. Kooliasjadest on e-kool, Wikipedia, vahepeal otsitakse ka Googlist mingisuguseid asju kooli jaoks aga mängimist kui sellist ei ole.

I-7: Minu omad käivad selles TransforMices'is. Seal mingid hiired peksavad teineteist aga see on niimoodi, et mu vanem tütar on mingi tõsine friik, sellepärast et tema on seal mingi kunstnik, kes joonistab neile profiile. Ta on endale mingisuguse portfoolio teinud ja tema käest saab tellida ja nad seal hullult kiidavad teda ja....

K.R.: aga kas võib öelda, et see on nagu selline arendav mäng siis ju?

I-7: No tegelikult küll jah, tal on see Bamboo, või ma ei teagi millega ta joonistab....on see Bamboo või? (*K.R. Digitaalse graafilise disaini vahend – plaat, millele pliatsiga joonistades tekib kujutis arvutisse*) Ja no ta tõesti joonistab neid erinevaid hiirte profiile ja siis kõik imetlevad neid.

K.R.: Nii ja mida nad veel teevad?

I-7: no noorem tütar käib ka TransforMices'is aga tema ei ole nii proff. Aga siis on neil Face, aga seal nad käivad suhteliselt....no ei ole väga fännid. Et neil ei ole sellist asja nagu teil teistel. Aga see transformice on absoluutne, see on kogu aeg. Ja Youtube on ka vahepeal. Pull on see, et Britney Spears tuleb Youtubeis ja transformice on ees ja...

K.R.: I-8?

I-8: Minu laps on kõige noorem vist praegu siin nendest arvutikasutajatest. Temal on peamine ikka mängukoobas, Minecrafti-maania on meil olnud aga see on nüüd mööda läinud.

I-2: oeh, kuidas see saab mööda minna??

I-8: aga me ei võtnud omale seda internetis mängimise võimalust, meil ei olnud internetiühendust üldse sellel mängul ja see nüüd ei ole enam populaarne. Spore on teine asi, mida mängitakse, see ka hirmsasti meeldib. Aga muidu erinevaid mängu, mida internetis leidub. Aga siis e-kooliga on niimoodi, et ta ütleb, et vaata ja siis me vaatame koos. Ta ise oskab ka seal juba klõpsida ja õpib juba pangalingi kaudu sisse minema. Siis ta oskab Googlet näiteks kasutada, et kui tal on vaja midagi teha või midagi, noh ta on 3. klass, palju pole vaja

olnud aga ta paneb sinna selle sõna sisse ja tulevad vasted ja ta oskab sealt vaadata. Peamine on mängimine aga noh, tundub, et ta areneb. Nüüd ta räägib, et vat Facebooki ta tegi omale konto, natuke aega tagasi ma aitasin tal selle teha. Tal on seal üks sõber ja nüüd ta räägib, et tema klassiõed on Skype's, et tema peab ka omale Skype tegema. Et noh kui lugu väga painavaks läheb, siis me ilmselt teeme selle konto ka.

I-1: ot kas see küsimus oli interneti või arvuti kohta? Kumba sa küsisid?

K.R.: no mõlemat, ma tahan ikka teada, et mida lapsed üldse arvutis teevad.

Internetiriskid on küll teema aga võtame laiemalt.

I-1: Einoh, mul siis mängib kabet ka aga see on eksole oma arvutis, see ei ole internetis. Ma praegu mõtlesin pingsalt, et mida ta seal kasulikku teeb.

I-9: meil on põhiliselt mingid konkreetsed Facebooki mängud, mis seisneb põhiliselt selles, et riietatakse mingeid tegelaskujusid ja kostümeeritakse, ostetakse, müüakse mingeid riideid, aksessuaare, kogutakse virtuaalset raha, täidetakse mingeid kvoote.. ja neil on vaja et seal edukalt opereerida, siis on vaja, et sul oleks mingid kambajõmmid, kes siis sinu asju ostavad ja ühesõnaga ma saan aru, et peamiselt klassiõdedega.

I-5: nende Facebooki mängudega on jah see, et sul peab võrgustik olema, keegi, kelle käest sa saad midagi küsida..

I-9: lisaks vaata nendel kuna neil ei ole e-kooli, siis ma olen vaadanud, et nad on tekitanud omale sinna mingid kommuunid või grupid, näiteks neil on grupp „õppimine 4a“ ja siis nad seal küsivad homset matemaatikat ja juba ülehommke keegi vastabki.. Et see nagu väga ei tööta aga mu jaoks iseenesest helge mõte, et keegi on selle peale tulnud ja mingist hetkest see ehk toimib ka, et nad ise toimetavad. Kuna meil on perel selline ühine pseudokonto, siis ma lihtsalt julgelt lähen ja vaatan, mis ta seal teeb. Näiteks ükskord, et tal ol ükspäev kooliks mingeid võõrsõnu vaja teha, siis seal oli keegi küsinud, et jou, kas keegi teab, misasi on „kompuuter“ ja siis teised targad vastasid, et see on vist mingi junn.. noh ütleme nii. Aga hea teada, et mis tasemel nende tegevus seal toimub. Siis loeb ta meili ja tema suudab küll ka googli abil igasugustele küsimustele vastuseid leida.

I-5: huvitav on see, et muide kui Raul ise tahab midagi teada saada, mis ei ole koolitöoga seotud, siis ta Googeldab ka vabalt aga niipea kui on etteantud ülesanne, siis tal jookseb kokku..

I-9: meil oli ka jah, vanasti ma ütlesin konkreetselt, et palun, meil on riitulitais entsüklopeediaid, mine otsi. Aga loomulikult googeldada on ju palju lihtsam. Hiljuti oligi, me kaklesime, ta küsis, et mis on Mozarti eesnimi. Mina siis ütlesin, mis on minuteada Mozarti eesnimi, sellepeale tuli eksole mingi seitsmenimeline maiteamis..

I-7: aga mis sinuteada on Mozarti eesnimi?

I-9: aga no mis on Mozarti eesnimi sinumeelest?

I-7: no Wolfgang Amadeus..

I-9: novott, aga siis tuli välja, et TEGELIKULT tema oli välja googeldanud ristinime ja veel see, et tema googeldas eestikeelset wikipediat ja mina googeldasin inglisekeelset ja siis oligi, et kuidas seda pikka ladina mõjudega nime siis nimetatakse. Ühesõnaga, et ta suudab seal teha küll asju.

2. ERINEVAD PRAKTIKAD LAPSE SUUNAMISEL + 3. VANEMATE KOGEMUSED LASTE INTERNETIRISKIDEGA

K.R.: Nii, me oleme nüüd 18 minutiga jõudnud sissejuhatava bloki lõppu ja meil on kokku viis blokki. Räägime nüüd nendest teaduskeeles kasutatavatest „suunamispraktikatest“. See tähendab siis seda, et mismoodi sina suhtled oma lapsega arvutiteemadel. Räägime koguaeg ringiratast eks, muidu läheb segamini ja mõni ei saagi sõna. Küsin nii, et kui palju te räägite oma lapsega arvuti teemadel? Kui palju arutate

selle üle, et mida nad seal teevad või räägite sellest, et mida nad seal võiks teha ja näiteks tutvustate ise asju, mis netiavarustes leidub. I-1?

I-1: ma katsun talle selgeks teha et.... näiteks eelmisel nädalal oli teema, ta postitas Facebooki või jagas ühte pilti, et vot see inimene on pätt, see petab internetis. Ma ütlesin talle, et ole nüüd kena ja kustuta see ära. Et kas sa tead seda inimest? Kas sa oled kindel, et ta on pätt? Et kas sa võid öelda võõra inimese kohta Facebookis, et ta on pätt, kui sa seda tegelikult ei tea. Siis oli järgmine teema, et kas ma neid kutsude pilte võin jagada (*K.R. kadunud loomad*). Siis ma seletasin ka, et vaata et kui on vana pilt, siis ära jaga, et äkki on vahepeal juba üles leitud.

K.R.: okei aga kas see on siis nii, et sa pigem reageerid mingile tema poolt tulnud asjale, millelegi mida ta ise teeb või näeb, kui et sa lähed ja räägid talle, et näed...või et kas sa tead, et sellised asjad on olemas?

I-1: eino ma olen natukene teda selle jagamise teemal hoiatanud või üldse Facebooki kirjutamise teemal, et kirjuta seda, mida sa tahad, et see ka 2 aasta pärast oleks seal alles. Et sa mõtle hästi hoolega. Sa võid suuliselt igasugu asju rääkida aga kirjutamise kohapeal mõtle. See on nagu selline asi, mida ma olen ise ette rääkinud aga üldiselt ikka reageerin jah, kui ma näen, et mingi jama hakkab tulema..

I-2: Nii, no mis ma oskan öelda. Näiteks ma tean, et kui nad tahavad, siis nad oskavad suurepäraselt ju otsingumootorit kasutada ja ma ei oska öelda nüüd kui suure kambaga aga ma tean, et on ka näiteks mingeid seksipilte otsitud. Internet on ju käes eks. Aga mida me ikka aegajalt räägime on näiteks Facebooki puhul, et meil on mõlemil lapsel hästi palju ühiseid sõpru. Nende kõik sõbrad ja klassikaaslased on ennast minu sõbraks ka küsinud ja siis ma olen kõik lapsed vastu võtnud ja siis mul on hea ülevaade. Igasuguste sõprade postituste kohta oleme küll kommenteerinud, et vaata et on 10 minuti jooksul tulnud 5 fotot ja et mul on igav jne, et ei maksa niimoodi järjest kõike postitada, mis pähe tuleb.

K.R.: ühesõnaga, et peamiselt siis ikkagi facebooki teemadel?

I-2: no üldiselt jah, et seda meil küll ei ole, et ligipääs kuskile oleks keelatud või tõkestatud.

K.R.: I-3?

I-3: jah, meil on ka nii, et üldiselt ikka reageerime. Aga Facebookis on nii, et tal eksole oma kontot ei ole lubatud teha. Et kui on hädasti vaja mingeid mängu mängida, siis mängib minu konto alt.

K.R.: okei aga millest te siis räägite?

I-3: no tal on olnud koolitöid, et kui tal on vaja olnud mingi jalgpalluri kohta, siis ta ise oskab googeldada ja siis ma aitan tal vaadata, et kust mida võtta. Kui ta leiab väga palju inglisekeelseid asju, siis ma aitan tal tõlkida.

I-4: meil on Alexil see, et tal on aegajalt mingid asjad, mida ta tahaks internetist vaadata ja need meenuvad talle siis, kui ei ole tema interneti aeg ja siis ta tuleb mulle kõrvale, et ou kuule, vaata sealt näed seda oleks vaja vaadata. Siis meil on tavaliselt näaklemine, kus mina räägin, et jäta meelde, et sinu arvutikasutamise aeg ei tähenda ainult seda, et sa pead Minecraftis olema või ainult Facebookis, et sa võid sel ajal igal pool mujal ka käia. Aga siis see ei tule talle meelde. Aga üldiselt me räägime ka Facebookist, et kõike ei tasu nagu postitada, mis sul peast läbi lendab.

K.R.: aga kas need on siis ikkagi pigem sellised hoiatused, kui sa ise oled midagi juba näinud või?

I-4: nojah, mina näen praegusel hetkel oluliselt vähem, sest ma näen neid postitusi läbi oma noorema poja konto. Siis ma näen, mida tema suurem vend postitab. Et siin eelmisel nädalal ükspäev ma ajasin ta varavalges voodist üles ja ütlesin, et logi nüüd palun Facebooki ja mine kustuta see postitus ära, mida ma eile õhtul nägin. Siis ta oli seal klassivenna poolt postitatud fotole mingi hea teksti juurde pannud, mis ei olnud päris okei.

I-5: no meil on nii, et kui ta omale selle Facebooki tegi, siis sai kohe arutatud, et seal ei ole kindlasti koht, kus peaks ohjeldamatult ütlema ja jagama. Ta on ka üksikutel juhtudel midagi

jaganud, mille peale ma olen öelnud, et see võibolla ei ole väga hea mõte. Aga ta seal kirjutab väga vähe, pigem me oleme kokku puutunud selle teemaga, et keda omale sõbraks võtta ja keda mitte. Tal paaril korral on olnud kõhklus, et kas see sõbrasoov on nüüd mõnelt vanema klassi poisilt või ta pole päris kindel olnud. Siis ma olen öelnud, et kui kindel ei ole, siis ära pigem võta omale sõbraks. See nagu on parem variant. Ja teine asi on seesama, et ma aegajalt tuletan talle meelde, et ega see arvutiaeg ei ole ainult mänguaeg. Et kui sa seal oled, siis on su oma asi, mida sa seal teed, võid ka muid huvipakkuvaid asju teha. Aga muidu ma olen üritanud ikka sellest jah rääkida, et arvuti ei ole ainult mängud ja Facebook, et elus tuleb igasugu asju ette ja sa pead arvutis oskama ühte-teist teha ja olen üritanud teda panna huvituma, et kui tal on midagi vaja, et ta siis oskab ise mõelda. Selles vanuses natuke juba võiks. Minumeelest tänapäeval on täielik probleem, näiteks kui ma seal Rāpinas tehnikumis käisin nüüd ekssole, meil oli nii, et vahetundides võisime käia arvutiklassis ja seal vahel kohtas neid, kes olid need põhikooli baasil õppima tulnud ja no dialoog oli stiilis, et no miks ma pean oskama seda e-maili saata noh, ma ju reidis oskan olla. See näitab taset, ta omameelest ekssole oskas arvutit küll aga ta ei osanud midagi konkreetset teha ja minu jaoks on see nagu hästi oluline teema, et ta võib nagu olla aga midagi asjalikku peab ka tulema.

I-4: ma ei tea, mina alustasin küll oma arvutikarjääri jutukatega...

I-5: aga jutukas on juba väga asjalik asi võrreldes suvalise mänguga.

K.R.: I-6?

I-6: no see laps oli muidugi juba arvutis siis, kui ta midagi muudki teha ei osanud, ta on niiõelda seal sees kasvanud. Koolis nad ka regulaarselt on arvutis õpetajate juhendamise all.

K.R.: kas sul üldse on veel mida talle õpetada?

I-6: ei, ma arvan, et mul ei ole talle midagi enam õpetada, tema õpetab mulle. Et mis on nagu reegel on see, et ta ei tohi avaldada isiklike asju – kuskile ei tohi kirjutada oma kodust aadressi, telefoninumbrit ja pead vaatama, kas need pildid, mis teist sinna arvutisse jäävad on nagu sellised sündsad. Ja siis on see range reegel, et kõik kes sul Facebookis sõbrad on, nendega sa pead olema kohtunud. Sa pead olema kindel, et see on reaalne inimene, et see on see inimene. Aga on ka juhtunud, et igasugu türklased tahavad sõbraks saada.

K.R.: ot kas teil on konkreetset juhtumid, kus türklased on kippunud lapsele sõbraks?

I-6: jaa-jaa, kohe täitsa konkreetset. Igasugused tüübid käivad ja tüütavad. Seda on ette tulnud korduvalt.

K.R.: okei, selge. I-7, kuidas teil on? Millega seoses arvuti jutuks tuleb?

I-7: no meil on sama, et ei avalda oma isiklike andmeid ja siis et kui midagi öelda ei ole, siis ei ole mõtet seda Facebooki paisata. Ma ei mäleta piltide kohapealt....pervertidest oleme KINDLASTI rääkinud, mitmeid kordi ja seda nad ei viitsi üldse kuulata. Huvitav aga vot selle kohapealt...vot see Transformices, seal on tal igasugu huvitavaid sõpru, kuskilt Filipiinidelt või... ja eks kui ma siis mõne aja pärast avastan, eks ma siis vaatan üle ja räägime läbi, et peaasi et sa kokku ei saa. Siis, mina ei tea, kui nad on midagi küsinud, siis ma olen näidanud aga ma ei tea...näiteks selgus, et vanem laps oskab mul powerpointi, mina seda ei oska. Neil tulevad need oskused väga kergesti, kui on vaja.

I-8: no meil on internetimaailm nii uus, et polegi väga palju sellest rääkida. Seda on küll, et ma olen välja pakkunud, et vaatame nende mängude asemel näiteks meieoma.ee ja vaatame rahamaa.com näiteks, et leida midagi mõistlikumat alternatiiviks tulistamismängule. Et seda oleme küll teinud.

K.R.: aga kuidas ta nende tulistamismängudeni üldse jõuab? Kas ta tuleb ja küsib, et näita, kus see või teine mäng on vms?

I-8: aga ta teab neid ise, ta ei küsi minu käest. Ta leiab need ise üles, ausõna, mina pole talle kunagi ühtegi tulistamismängu näidanud. Eks ta ise klõpsib nendes mängukeskkondades ja sealt tulevad. Et ma räägin küll, et ära palun mängi neid tulistamismänge, et ekssole sul on 5-aastane vend kõrval, see ei mõju talle üldse hästi aga kui mind ei ole, siis ta ikka võtab ekssole.

Õnneks ei ole siis ka venda kõrval üldiselt.

I-5: eks need klassivennad jagavad infot ja..

I-8: just-just, mitu korda on olnud, et tuleb sõbra juurest paberilipakas käes ja vat, et mul on seda mängu vaja leida.

K.R.: nii, I-9?

I-9: vot, meil on kaks täiesti konkreetset juhust, kus mina ei ole oma tarkusest midagi rääkinud aga on nagu...õpetlikke materjale. Mul sõbranna ekssole töötab lastekaitseliidus ja neil on seal erinevaid juhiseid ja materjale välja töötatud ja sõbranna alati toob need kõik meile. Alates see ajakiri „Märka mind“, kui ka kõik need brošüürid „ohutult internetis“ ja mis neil seal on. Ja Mia korraliku lapsena alati töötab need läbi, sealhulgas kui kaasas on infomaterjal lapsevanemale, siis ta umbes joonib need alla ja pistab mulle pihku ja pärast esitatakse kordamisküsimusi, et kas ma olen enda osa ikka korralikult läbi lugenud. Et selles mõttes ei ole probleeme. Ja teine juhus on konkreetset mu tööjuurest, seal on ekssole igasuguseid pahupoolseid.. oli konkreetset kriminaalmenetlus sellest, kuidas teismelised tüdrukud olid teinud sõbranna libakonto ja igal solvaval viisil siis temaga esinenud. See oli nii konkreetne eluline juhus, et siis me rääkisime sellest.

K.R.: sina ise võtsid teema üles?

I-9: jah, mina ise. Et ma hoiatan ja selgitan sulle. Et võib küll mingil hetkel tunduda naljakas ja lõbus ja võibolla alguses see sõbranna on kasvõi ise kambas ekssole, teeme jah minust. Aga te iial ei tea, kuidas suhted lähevad ja millal see asi oma elu elama hakkab. Need ongi sellised asjad, mille peale sa tavaliselt normaalses igapäevaelus ei tule ja tundub alati, et keegi teine võõras kuskil teises maailmas teeb neid asju.

K.R.: olgu, need on sellised nagu pahad asjad ekssole. Aga kas positiivse poole pealt ka midagi, oled midagi näidanud-tutvustanud talle?

I-9: no alati kui ma ise olen arvutis ja teen seal midagi, ma ei tee seal ekssole midagi salapärast, siis ta näeb. No näiteks talle on selgitatud, et kui me teeme mehega mingeid tööasju, siis et isegi kui ta sealt midagi näeb või loeb, et siis mitte kunagi ei tohi sellest rääkida, seda edastada, mingeid linke jagada ekssole. Aga näiteks needsamad internetilehed mida me tööalaselt kasutame või ajalehti loeme, no ta teab neid ja teab, mis seal leidub...

I-5: ühesõnaga, et Mia loeb kodus internetist Riigi Teatajat.

I-9: no ma ei tea, kas ta just Riigi Teatajat loeb aga näiteks Postimees.ee-d ta kindlasti loeb, vahel näiteks istub arvutis ja küsib, et mingi link või pealkiri, et mis see on. Ma ütlen, et issandjumal, tee lahti ja loe läbi ja ta teeb seda. Ta kindlasti hoomab, et internet on midagi oluliselt enam kui Facebook ja kui on vaja mingisugune dokument arvutis teha, siis ta suudab seda teha. Kirja suurust, stiili muuta.. Ma olen palunud tal ise kirjutada näiteks raamatukokku, et pikendada tähtaega. Siis ma ise vaatan, et sellel kirjal oleks ekssole viisakas algus ja lõpp, et kas tema mõte on arusaadav. Sest kui ma vaatan, mismoodi tema klassikaaslased sellesamas Facebookis kirjutavad, siis ma ausaltöeldes ei saa aru kooli tasemest ja neljanda klassi lastest rääkimata.... see ei ole interneti keel, mida meie kirjutame, see on lihtsalt vohav rumalus, labasus ja nõmedus minumeest mida seal kirjutatakse.

I-5: no osad nagu ei oska, ma näen sama asja. Et nad nagu tahaks aga ei oska. Neil on midagi öelda aga nad ei oska seda õigesti... see on ka see, mida ma näen. Ma näen ekssole niipalju, kui lapse seinale ilmub, mina tema Facebookis ei käi ekssole, sest väidetavalt see pidi olema väga halb. Et isegi kui sa tema teadmisega seda teed, siis ei tohiks lapse paroolidega tema kontrol päris niimoodi käia ja no mul ei ole kunagi tegelikult seda mõtetki olnud, et ma peaks seal käima. Aga ma näen seda, mis tema seinale tekib ja no vahetevahel kui tal on lahti ja ta seal parajasti on, siis ma nagu ka näen aga ma siis ei kommenteeri midagi. See on samamoodi, nagu ma ei taha, et tema kommenteeriks minu asju, siis ma ei kommenteeri tema asju, sest õudne oleks, kui ta tuleb istub kõrvale kui jutukas lahti on ja hakkab kommenteerima. Kellel seda vaja on...

I-9: novot meil on Facebookis suvalise nimega ühine konto, mis on loomulikult valdavalt tema konto aga just sellepärast, et kui nagu vanuse järgi tal tegelikult ei tohikski seda olla ja kui ta seda tahab, siis ta peab alluma minu täielikule järelevalvele ja kontrollile. See oli tingimus ja minul on õigus, soov ja tahtmine kõike seda teada, mis ta seal teeb. Ja kindlasti erinevalt teistest lapsevanematest mina näen oluliselt rohkem, mis seal toimub ja see on väga masendav, mis seal toimub. Ma lihtsalt näen et...no teistel klassikaaslastel, umbes pooltel on seal kontod, no nende vanemad nende sõpruskondadesse ei kuulu eksole ja ilmselgelt nende vanematel pole vähimatki aimu, mis seal toimub. Ja see on väga kurb, sest see ei ole üldse ohutu, mis seal toimub. Ja mina ise ei tunne endal nagu seda õigust ega soovi sinna kuidagi sekkuda, kolmanda lapse ellu. Sest kindlasti see on küll see koht kus sõnumitooja tapetakse, kui mina lähen sellele vanemale seda ütlema. Niikaua kui asi pole otseselt karistusõiguslik, ma sellesse ei sekku aga ma iialgi ei tolereeriks, et minu laps seal sellist asja teeks.

K.R.: okei. Nüüd sai ring täis teemaga, et kui palju lapsega arvutikasutusest räägite ja ajast me rääkisime ka juba varasemalt aga ütleks hästi korraks uuesti need ajalised piirangud üle, et kas on nagu konkreetne aeg arvutikasutuseks ja kuidas seda järelevalvet teostate.

I-1: no ei ole mingit kellaaega vaid on minu sisetunde järgi, et sa pead tegema nüüd pausi, sest eksole sul on silmad haiged. Kui see klõbin ja mäng läheb liiga intensiivseks ja vandumist hakkab kõrvaltoast kostma, vat siis on ka lõpp eksole.

I-2: meil ka konkreetset aega ei ole aga nad peavad lihtsalt minule alluma. Kui mulle tundub, et aitab teile küll, siis aitabki. Mina olen boss ja nii ongi.

I-3: meil on enamvähem pool tundi aga ma alati annan ka ette hoiatuse, et nüüd on nii- ja niipalju jäänud. Tuletan meelde, et nüüd on aeg täis saamas. Ja ma ise jälgin seda aega, sest neil ei ole arvutit kodus, kui mind ei ole kodus.

I-4: meil on ühel arvutil peal piirang 2 tundi, mis lõppeb kell 21. Niiet ta üritab oma asjad valmis saada enne kella 19, et jõuaks arvutisse ja ta jõuaks oma kaks tundi ära olla. Ja teine on teises arvutis, kus mina olen ja tema saab olla niikaua, kui vend on. Kui vennal aeg ära lõppeb, siis on tal ka kõik.

I-5: meil on tund aega päevas. Raul paneb ise oma mobiili piiksuma, enamasti ta teeb seda niimoodi et - ma ütlen kui ma olen kodus, siis mind ajab see õudsalt närvi – ta paneb 15 minuti kaupa ja siis paneb järgmised 15 minutit. Ma ütlen talle, et sa ju tead, et sa oled kauem kui 15 minutit, mida sa piiksutad seda iga 15 minuti tagant, pane kasvõi pool tundi.

I-7: miks ta seda teeb?

I-5: no ma ei tea, tal on vist vahepeal tunne, et äkki tal tuleb vahepeal pähe midagi muud teha või ma ei tea ka. Sest ta tegelikult ei tee seda säästmiseks, ta kasutab kogu aja ära. Ja kui tal on mingi protsess pooleli, siis ma lasen tal ikka ära lõpetada aga kui sealt läheb mingi 5 minutit üle, siis ma lähen hakkam karjuma, et lõpeta ära. Aga nagu see jutt varem oli, et siis ta vahetevahel laenab mingilt teiselt päevalt.. Ja minumeest ta kasutab seda internetiaega üsna kenasti ka siis, kui mind kodus ei ole. Ma näen kui ta telefonist läheb netti, sest ta tekib sinna gmaili, mul töö on omal gmail lahti, siis ma näen. Minuteada ta ei ole siiani seda hullult kuritarvitanud.

I-6: meil ei ole piiranguid, kuna pigem on see, et ta ei ole nagu tähtis asi. Ta on lihtsalt üks osa elust, me ei tähtsusta seda sedavõrd, et hakata piirama. Kui mingit asja piirata, siis see muutub tähtsamaks. Mul tuli vahepeal meelde veel kaks asja, mida arvutis tehakse – loeb Delfist uudiseid – eriti naisteka uudiseid – ja siis vaatavad filme. Neid igasuguseid kohutavaid Kättemaksukontoreid ja Kelgukoeri ja...miljon korda järjest.

I-9: jajajaa, see on meil ka. Kättemaksukontor... Suvel vihmade ilmaga 12 tundi järjest võis tulla..

I-7: no meil on ka, peaks nagu olema tunniajane piirang aga mittekeegi mittekunagi ei vaata kella, kui ta sinna arvutisse läheb eksole. Mis tähendab seda, et keegi ei tea kaua nad arvutis

on. Ja kui ma ütlen, et nüüd on tund aega täis, siis öeldakse, et aaga ma alles läksin! Ma ei suuda seda asja hallata aga noh päris päevade viisi nad ikka ei ole, mingi tund paar tuleb ära ja siis tänitamine otsa ja siis tullakse ära.

I-6: jah, pigem on see, et ma olen üldiselt püüdnud ka neid reegleid hoida nii minimaalselt kui võimalik aga need on siis kehtivad reeglid. Ma tõesti ei ole viitsinud välja mõelda, mingit reeglit, mida ma tean, et ma ise ei suuda jälgida...

I-4: no meil sellepärast ongi jah väga minimaalsed reeglid – kui 2 tundi kukub, siis arvuti läheb lihtsalt kinni. Sest oleks niisama ajapiirang, siis Alexander võibki jääda kauplema..

I-8: meil on tund aega ja ise valvame. Alati ta käib enne küsimas, kas ta tohib minna ja kui on tund täis, siis ma lähen ütlen ja siis ta paneb arvuti kinni ka.

I-4: jah, meil ka alati küsitakse..

I-9: no meil on ka see, et mingeid muid piiranguid ei ole aga kui seal arvutis on midagi, mille peale keeb üle ja tekib suur emotsioon, siis läheb hetkega arvuti kinni. Ta peab taltsutama ennast, see virtuaalmaailm ei saa üle tegeliku sõita lihtsalt. Või kui on näha, et ta sellest päevast juba suure osa on telekale kulutanud, no siis ongi seda väga lihtne lihtsalt silmadele taandada, lisaks muu ajutegevus eks. Aga kuidagi käib mõistlikult meil see ja ta allub ka alti. Kui ma ütlen, et kuule, mis sa arvad, kas oleks aeg lõpetada, siis ta ütleb, et hea küll..

K.R.: Nii, selge. Ma nüüd järgmist küsimust võibolla kõigi käest järjest ei küsi aga kui paljud on.....“nuhkimine“ ei ole küll hea sõna aga...kui paljud on pärast tagantjärele otsinud või vaatanud, et millega laps on tegelenud, näiteks Internet Exploreri ajalugu?

I-9: Mina!...Mina!

K.R.: miks?

I-9: mu enda mõistus ei küüni ilmselt piisavalt, et kõike üles otsida aga niipalju kui ma oskan ja näen..

I-5: mina ei ole.

I-7: mina ka ei ole, sellepärast, et ma olen absoluutselt kindel, et nad on sama rumalad arvutikasutamises kui mina, selles mõttes, et mina kasutan ainult teatud saite aga nemad ilmselt ka.

I-5: no mina ei tea, ma vist mõtlen ka, et no kas ta on just tuhm aga ma lihtsalt usaldan, teiselt poolt, et kui ta kasutab, et no mida ma siis teen? Et minu asi on siis võibolla ainult kommenteerida kui ma seda teada saan ja kui tal tekib mingeid küsimusi, ju ta siis küsib ise.

I-7: ma Facebookis alguses tundsin muret, sest mul see üks laps on suhteliselt selline...no ei ole selline sotsiaalne või populaarne ja võib mingisuguse imeliku purni visata. Aga ta on vist välja kasvanud või enam ei ole seda ohtu.

K.R.: I-4, sina ütlesid, et vaatad Gregori (noorem poeg) Facebooki konto kaudu Alexi (vanem poeg) kontol toimuvat. Mismoodi see käib, kuidagi regulaarselt või..?

I-4: no ma aegajalt vaatan. Kunagi alguses mul olid Alexi konto paroolid ka, siis ma nagu jälgisin rohkem aga mumeelest see oli nii kohutavalt masendav, et ma praegu küll aegajalt mõtlen, et isver kui hea.

K.R.: aga praegu siis enam ei vaata, sest ei taha ennast masendusse viia?

I-4: ei, ta siin ükskord vahetas omal parooli ära. Ta alguses teadis, et ma tean parooli ja vaatan aga siis nagu vajus ära. Ma praegu küll aegajalt vaatan ja mõtlen, et ma ilmselt ei julgeks lugeda, mis seal toimub, sest et niipalju kui ma Gregori kaudu näen Alexi vestluseid. Seal on mingid klassiõed kõik litsid ja no täitsa appppii, kuidas tüdrukud ise räägivad ja kuidas poisid veel ja...

I-5: R. väga vähe räägib ja ma eriti ei viitsi vaadata ka, mis seal seinal toimub aga ma tean, et tal tädi küll vaatab. Aga me otseselt tema kontole lugema ei lähe. Ja seinale ta viskab vahel lihtsalt oma muusikalinke, mis reeglina temavanustele midagi ei ütle, oma jazzii..

I-4: no üks asi ongi see sein, seda nad teavad, et teised näevad. Teine asi on see, mis seal privas toimub

I-5: nojah ag ama vaatan, et ega tal pole neid privasid ka väga palju, vahel paari poisiga räägib.

I-9: no ma võin näiteks rääkida, miks ma vaatan. Ükskord täitsa alguses kui ta selle konto omale löi, tuli ükskord koolist koju ja rääkis peaaegu nuttes, et me läksime klassiõega koos kooli ja tee peal oli üks lõhkirebitud kassipoeg, kas siis oli mõni suurem kass teda rappinud või....no nii õudne-nii õudne, laps räägib. Ja me arutasime seda, et no ongi igasugused hirmsad asjad ja midagi teha ei ole ja no loodus ja linn ja...ja ma mõtlesin, et see teema on nagu lõpetatud ja paar päeva hiljem ma teen Facebooki konto lahti ja ma näen, et sellest lõhkirebitud kassipojast on minu laps pannud facebooki pildi. Ja seal oli paar kommentaari juba jõudnud sellele pildile reageeringuks kirjutada. Ja need kommentaarid olid loomulikult hästi negatiivsed, et noh tema suhtes, et miks sa sellist asja üles paned. See oli täiesti jälk pilt ja no ilma igasuguse kommentaarita ja ei saanud ka üldse aru, et miks ta selle sinna oli üles pannud. Loomulikult ma koristasin selle pildi sealt ära, see oli täpselt see koht, et kindlasti ta ei oleks olnud väga rõõmus, kui seal oleks tulnud 100 kommentaari, et sa oled idioot, et miks sa selle pildi üles panid. Ja siis me küll rääkisime ja igaks juhuks pärast seda ma kontrollingi. See on selles mõttes lihtne, et kui ma brauserisse trükin juba facebook sisse, siis ta lööb tema konto esimesena lahti, sest ta käib seal ja ega ta välja ei logi.

I-5: nojah, meil on eraldi arvutid ja ma ei tea ta Facebooki parooligi.

I-4: see arvuti, kus A. (*vanem poeg*) käib, sinna ma ise ei oska üldse sisse minna. Aga meil on need mingid piirangud peal erinevatele lehtedele.

I-5: R-il on arvutis oma konto ja ma ei saa ka historyt vaadata, sest ma ei tea ta arvutiparooligi..

I-3: mina ei kontrolli, sest ma olen ise kodus. Ma enamasti näen.

I-9: jah, ma ka enamasti näen. Ja mul ei ole alust arvata, et ta sooviks või oskaks seda kõike peita, kui ta muidu on selline...

I-1: jah, et ta räägiks ikkagi seda kui midagi häiriks.

I-9: jah. Aga ma ütlen, ma ei ole üldse kindel, et kui ta suuremaks saab ja et võibolla tekivad mingisugused teistsugused mõtted ja teod, et ma rohkem ei nuhi.

I-6: No ma võin selle peale mürki võtta, et kui ta tahab, siis ta õpib sul nii perfektselt peitma et....history kustutamine on täiesti äraõpitav. Ja see on täiesti kosmos, milline ühisväli see on ja kuidas nad infot vahetavad omavahel. See on täielik absoluutselt teine tase kui meil.

I-9: no aga üldiselt nende igasuguste nutitelefonide ja tahvelarvutite ja kõikide muude nende asjade valguses tundub üldse, et meie oleme kiviajas nagunii

I-5: justjah, ta teeb oma telefonis nii palju asju, et sellest lauaarvuti history lehitsemisest ei pruugigi mingid kasu olla. Et ma saan ligi kui ma tahan eksole aga kui ta tahab midagi ikka väga teha, siis ta ei tee seda seal eks.

I-9: ma tahan seda öelda, et ma ei tee seda mitte tema kontrollimiseks eks, et leida midagi, mille eest teda karistada, vaid pigem tema säästmiseks. See kassipilt oli väga ilmekas, hea oli, et see laks nii kiirelt tuli.

I-6: aga mida ma olen täheldanud, et mida nad on ära õppinud, kui meievanustel on see privaatsfäär nagu suurem. Et see mida sa välja näitad on nagu väiksem eks, siis nendel on see privaatsfäär väiksem. Nad elavad kuidagi online aga nad on ikkagi ära õppinud, et mingid asjad sa hoiad oma teada. Aga neid nagu see avalik sfäär on suurem.

I-5: see sõltub ilmselt vanusest ja kogemusest ka

I-9: nojaa, nad ei ole lihtsalt veel oma laksu kätte saanud.

I-5: jaa, mina arvan ka, et see tuleb ikkagi vanusega kuidagi

I-6: ei ma ei usu...ei ma ei usu

I-5: minu poiss, kuigi ta üldse väga vähe postitab seal, siis ma arvan, et 25-selt ta ikka oluliselt vähem ennast avab, et see ikka tuleb vanusega

I-7: ei see tuleb ikka varem, kuule ma olen õpetaja ja mul seal (*Facebookis*) need suuremad

õpilased, nad on ikka väga mõistlikud juba ja ei nad postita sinna läbupilte ja ja ei sõima kedagi avalikult ja.. ma kunagi suhtlesin oma sugulasega, kes oli ka Facebookis ja ta ütles, et no igasugused need vanamehed kes seal on, need tuleb ju kohe elimineerida ja et ma ei võta neid endale sõpradeks. Ehk et nad on ka väga teadlikud ja nad üldse ei hakka seal nende tüüpidega suhtlema ja ei lasku sellele tasemele.

I-9: minu jaoks on näiteks väga hirmus vaadata....ma annan aru, ma ei ole jälle normaalne inimene aga minu jaoks on väga õõvastav vaadata pilte, kust on üheselt seostatavad inimesed – sinu perekonnad, sinu sugulased, sinu kodu, sinu koduümbrus, sinu kodusisemus, sinu reisid... sisuliselt no kõik-kõik-kõik. Töökohad ja ametid.. Meil on kodus hästi karmilt see keelatud, et mitteühtegi vihjet nagu ei tohi olla, kes su vanemad on, mitteühtegi pilti kodust, kus pildilt on näha koduaken kust on näha olümpia hotell eksole. Ja siis teistpidi ta kuramus tuleb koolist koju õpilaspiletiga eksole kuhu on koduaadress pastakaga peale kirjutatud.

I-6: jah, et kui sa lähed reisile, siis sa EI kirjuta Facebooki, et ma lähen nüüd nädalaks ära.

I-9: just ja et sa ei pane pilti, et minu õed-vennad ja isa-ema eksole. Kõik sellised asjad.

I-2: kas pole imelik see, et me peaks rääkima internetist aga tegelikult me räägime ainult Facebookist? Põhimõtteliselt veebist me pole üldse rääkinud, Skype pole üldse puudutanud..

I-5: aga nende jaoks ongi Facebook peamine, see on praegu hetkel paratamatus.

I-6: Facebook ja Youtube jah..

I-5: ilmselt viie aasta pärast on see mõni teine keskkond. Viis aastat tagasi oleks see olnud rate.ee või jutukas või

I-7: jaa, minu laps on ka õelnud, et ta tahaks....jutukas on tema jaoks nagu mingi teine kõrgem level, et ta tahaks ka jutukasse.

I-9: no kui mõelda, et arvuti ei ole ainult Facebook, et facebooki eelsest ajast – väga mugav oli näiteks esimesed aastad eksole näiteks kui laps käis koolis, kodus oli arvuti lahti, ta oli koguaeg messengeris ja mul oli väga palju lihtsam temaga suhelda kui ma niikuinii olen arvutis. Et ma ei võta vahepeal telefoni eks, vaid ma kirjutan ja ma tean, et nüüd ta on füüsiliselt arvuti taga. Ma tean, et ta on selles toas, selles asendis.

K.R.: See on siis vist nagu turvatunde küsimus, eksole?

I-9: just. Pluss mulle väga meeldis, et ta seal tõepoolest õppiski kirjutama, selles mõttes, et laused korralikult ja.

I-7: mina ise tundsin küll kui kunagi meilisuhklus algas või perekoolis pidi ennast väljendama, siis pidi nagu õppima jälle uuesti kirjutama.

K.R.: Nii, meil tuleb natuke tempot tõsta ja ma pean teid natuke katkestama. Me oleme juba ära rääkinud riskidest suure osa ära, näiteks I-9 rääkis siin, et isikuandmete karm avaldamise keeld...mis see oht on, mis sa selle avaldamise juures näed?

I-9: no mulle tundub, et igasugu hulle on. Ja haige inimese ja kurjategija mõte liigub alati teistmoodi, kui meie mõte ja ma ei tea kunagi, kuidas see mõte liigub. Ma püüan nagu hoida seda tausta nii neutraalsena kui võimalik. Eesti on nagunii nii väike, et kes tahab, see songib kõik nagunii välja aga ei ole vaja hambusse midagi loopida. Ei ole vaja nii, et kui minu nimi Googlisse sisse lüüa, siis sealt tuleb mingisugune mina ja eiffeli torn, mina ja kass, mina ja mees... ei ole vaja. Ja temal ka ei ole seda vaja.

K.R.: okei aga lisaks isikuandmete levitamisele, mis te veel arvate, mida võib negatiivset arvuti juures olla. Lisaks sellele, et nad liigkasutavad.. Mis veel võib olla kahjulikke asju? Mis on lapsele ohuks?

I-9: no oht ongi see minumeelest, et neil kipub hägustuma see arusaam nagu tegeliku ja mittetegeliku maailma vahel. No iseendal ka tegelikult vahel.

I-5: no see ongi see, et tegelikult kui sa oled arvutis, siis ära ütle midagi sellist, mida sa ei ütleks inimesele näkku. Et praegu okei, ta on seal Facebookis ja seal on ainult oma klassikaaslased. Aga varem või hiljem ta avastab mingid foorumid ja seal on lihtne olla anonüümne ja visata midagi õhku. Minumeelest see on üks oht, et isegi kui sa teed seda

anonümselt, seal tuleb niipalju muid momente juurde, et nagunii sa ei ole seal nii anonüümne kui sa arvad. Pluss seesama, et kellega sa sõbruned, kellele sa vastad. Kui on mingi vähegi kahtlane asi, siis räägi kellelegi või blokeeri ära või misiganes. Mingid kahtlased tutvused, mida ta võiks seal netis sõlmida – no sa ei saa seda koguaeg kontrollida. Praegu ma võin Facebookis vaadata, kellega ta sõbraks saab aga no nagu Maretilgi on, on mingid eraldi saidid, mis on ülemaailmsed. Ja on ju küll kuulda jutte, kus mõni hakkab ennast ära tapma, sest mingi x sõber kuskil netiavarustes ütles jube sitasti. Sa pead nagu väga mõtlema, et kellega sa üldse seal suhtled.

K.R.: Olgu, jutust tulid nüüd välja isikuandmete levitamine, suhtlus võõrastega... uurijad on internetiriskideks arvanud veel erinevaid materjale, mida laps võib internetist leida – kas ta siis leiab sealt pornot või siis hakkab breivikuks või otsib mingit usulist infot ja siis veel see, et lähevad võõraste inimestega kohtuma...

I-6: no sellest me oleme igatahes rääkinud küll. Ja no mõõdukas koguses pornot, ma kardan, et see on paratamatu.

I-5: jaa, ma arvan ka. Ja ma arvan ka et see, kui meil on arvuti üldkasutatavas ruumis ja kuna ta üldiselt on arvutis siis, kui mina olen kodus, kui ta tahaks sealt väga midagi sellist otsida, mingit breivikut, sisi varem või hiljem mulle jääks see silma.

I-9: ma arvan, et meie lapsed on breiviku jaoks siiski veel liiga väikesed.

I-7: no kuule, see kes nüüd usa koolitulistamise tegi, see oli autist, kes kogus Pokemoni kaarte ja oota, mis see teine oli...issand kui ühine ta oli minu vanema lapsega.

I-5: einoh minu laps tahab ka jõulukungiks, mis tal praegu oli see nüüd väga popp – mingi james bondi püstoli mudel..

I-6: no meie oleme rääkinud seda, et kui sa tahad kellegagi kokku saada... no siis ma seletan, et kus on ohutud kohad. Ohutud kohad on näiteks Viru keskus ja ohutu koht ei ole kellegi suvila. Jälgi, et avalikud kohad on ohutud. Et kui ikka mingi kaks aastat vanem suhteliselt vähekohatud juhututtav kutsub sind Kohila suvilasse sünnipäevapeole kus vanemaid ei ole, siis sorri vaan, sinna sa ei lähe.

I-9: vat see ongi, et internetis võib kõik tunduda nii tore. Aga kui sa astud sinna pärismaailma, ilma internetita sa ei lähe ju kaks korda kohatud inimesega Kohila suvilasse.

I-7: no kuulge, mõelge nüüd oma nooruse peale...

I-9: no mina ei oleks läinud!

I-7: mitte, et ma ise nüüd oleks läinud aga ma arvan, et neid noori on küllalt, kes on läinud.

I-6: aga vat see ongi see, et selgitada, mis on okei. See, et ta aktsepteerib ta Facebookis sõbraks mingit türklast, ei ole okei. Et kui sul tuleb see, kes esitab ennast 12-aastase Maarjana ei pruugi olla 12-aastane Marja vaid on 51-aastane pervo.

I-7: vat see ongi see probleem, et sa ei tea. Sest vaata Mial oli ka ekssole sõber, kellega ta pidigi kohtuma ja see oli ka sealt Transformice'ist vist ja ta oli Facebookis ja no tal oli vähemalt kool ekssole pandud ja kes ta kõik on ja siis ma vaatasin ja sisi ma üritasin nagu natuke piirata...

K.R.: kas ta oli M.-le täiesti võõras?

I-7: See oli selles mõttes küll, et ta ei olnud klassivend ega omast koolist ja nad pidid kohtama minema.

K.R.: kust sa sellest teada said?

I-7: no ta ütles mulle, et ta tahab minna ja kas ma luban. Mina seal muidugi, käed värisesid ja... samas nagu ei oska midagi, ta on juba nagu nii vana ja poiss ju ka temavanune ja

K.R.: Kas pilt oli ka Facebookis?

I-7: jah, oli ja siis kool.. aga tead, see langes ära õnneks. Selles mõttes, et õnneks see langes ära, nad ei saanud kokku. Aga igatahes M. ütles mulle niimoodi, et kui sa tahad kaasa tulla, siis sa pead eemalt vaatama.

I-9: kuule aga see kõlab ju päris hästi.

K.R.: I-4, sa tahtisid midag öelda Alexi kohta?

I-4: ma tahtsin öelda, et mingipäev jäi kodus kõrva, nad G-ga (*noorem poeg*) omavahel rääkisid, et mingisugune Ralf ütles midagi. Ma küsisin, et kes see Ralf on? Ja A. (*vanem poeg*) ütleb, et aa, see on Facebookist mingi sõber. Ma küsisin, et kust sa teda tead? Tema et, no Facebookist! Küsisin, et kas sa oled teda nagu päriselt ka kohanud või? „Ei!“ Ma ütlesin, et no kui mitu korda me oleme rääkinud, et sa ei pane endale sõbraks inimesi, keda sa päriselus ei tea. Siis ma kohe mõtlesin, et ma mingipäev võtan ette ja istun ta kõrval ja vaatame ta Facebooki sõbrad üle. Palju seal on inimesi, keda ta üldse tunneb.

I-9: ma tahtsin vahele küsida et kas need kes juba on sõbrad, kas neid saab kuidagi ära ka, kas seal on mingi nupp või..?

Kõik seletavad.

I-4: G. on ka omale seal võtnud mitmeid A. sõpru ja ma küsin, et miks need sinu listis on, ta ütleb, et aga see on A. sõber. Ma küsin, et miks sinu sõbralistis peavad olema A. sõbrad, et palun võta maha.

I-9: no ma tean, et M.-l on ka täiesti arulage hulk seal, ma lihtsalt ei ole veel jõudnud selle probleemini aga ma tahan kindlasti selle ette võtta.

I-3: ma nüüd ka segan vahele oma küsimusega ma tahan väga teada, et miks te olete lubanud oma lastel teha need Facebooki kontod? Et kas nad ise niiväga tahavad neid või?

I-5: jah, no nad ise väga tahavad. Kuna KÕIKIDEL teistel on..

I-7: aga jah, nad on seal kõik sündinud aastal 93 ja niimoodi.

I-4: A. tahtis ka, sest kõikidel on ja siis tahtis G. aga G.-ile ma alguses ütlesin, et A. oli 10 aastane, siis kui ta sai ja sina saad ka siis kui sa oled 10 aga siis nad hakkasid vaikselt omavahel niimoodi nihverdama, et mina ei teaks. Siis mul lõpuks oli lihtsam, et okei, teeme siis nii, et mina ka tean, et sul see konto on aga et sa mängid seal ainult. Ja tema ei tee seal tõesti muud kui ainult mängib.

4. INTERNETITURVALISUST PUUDUTAV INFO JA ABI

K.R.: ma näen, et me vist hakkame ära väsima. Hakkan siis otsi kokku tõmbama ka, natukene kannatust veel. Küsin nii, et kui heaks te hindate oma teadmisi, kas te tunnete ennast tugevalt, kui asi puudutab last ja internetiriske?

I-5: jaa

I-7: Mina kindlasti ei tunne..

I-4: ma võin ju teoorias tugev olla aga see, et ma oma last nagu kontrollida suudan, seda ma küll ei usu.

I-7: ei võibki ju olla, et ta seal neid mängu toimetab ja ma oskan nõu anda aga et nüüd tal tekib sõber, kes teda välja kutsub ja palunväga eksole. Aga samas on nad noored inimesed ja lõppude lõpuks ongi tene maailm nüüd juba ja saavadki seal tuttavaks. See teine ei pruugi seal otsas pervert olla, võibolla ongi poiss teisest koolist. Vot see ongi see probleem.

I-6: no see ongi see selgitamise koht siis eksole, et kus on turvaline kokku saada. Mine kinno, kinno võib minna koos.

I-4: jajah ja kui kaua see pervert suudab seda normaalset muljet jätta.. Mõnes mõttes on muidugi tore, kui inimesed on Facebookis. Et kui su poisil tekib mingi sõber, sa ka vaatad Facebookist, et tal on seal mingi kool ja ülejäänud sõbrad on ka nagu samast koolist ja siis tekib nagu turvalisem tunne.

K.R.: aga kui targaks te oma lapsi hindate? Et kui hästi nemad orienteeruvad ja tajuvad ise neid ohtusid. Kas nad vajavad pidevat järelevalvet või tõenäoliselt saavad ise hakkama?

I-5: mina ei valva, sest minu laps on nii antisotsiaalne oma olemuselt.

I-8: meil ei ole see teema veel tõusnud tegelikult päriselt. Ma olen talle rääkinud küll, et vat sa

ei näe seda inimest, sa ei tea, kes seal tegelikult teisel pool on aga selles mõttes, mul ei olegi nagu poistega tekkinud sellist momenti, et oleks mingi hirm. Ja tüdrukuga, tol ajal ei olnud veel Lihtsalt seda. Oli see küll, et ma lihtsalt ei lubanud teda kuskile, kui ma ei tudnud vanemaid. Kui ta tahtis minna kuskile külla, konkreetselt läksin koju kaasa, vaatasin vanemad ka üle, suhtlesin ise. Aga vat selle Facebookiga ongi see asi, et sa ei tee ju seda.

K.R.: I-7, kui targad sinu tüdrukud on?

I-7: no mulle tundub, et üks neist on küll tark, see vanem. Aga teine nagu ei kipu praegu veel mingite Facebooki tutvavatega.. Ma pean ütlema, et see noorem on sotsiaalselt populaarsem, tal on klassis rohkem sõpru, ta suhtleb päriselus. Aga see vanem tüdruk, tema on rohkem see, kes on nagu netimaailmas populaarsem kui klassis. Ja mina ei tea, no ma ei oska ju öelda, võin ju öelda, et nad on jubetargad aga ega ma ei tea ju ka. Ikka hirm on alati.

5.

K.R.: Kuidas te ennast harite?

I-6: ajalehest..

I-5: jutukast!

K.R.: Või ütleme siis nii, et kui teil on mingi mure lapse internetikasutusega seoses, siis kuhu pöördute?

I-5: no mul on see internetiturbespetsialist näiteks tutvav..

I-9: no kui ei taha öelda, et meie hulgast, siis võib öelda, et lähedasest kogukonnast. Et kui mul on mingi spetsiifiline mure, siis ma otsin oma lähemast sõpruskonnast selle inimese, kellest ma arvan, et tal võiks olla sarnaseid kogemusi ja suhtlen temaga.

I-5: jah, isiklikud sotsiaalsed sidemed on see esimene koht ikkagi.

K.R.: on näiteks olemas ka internetiturvalisuse koduleheküljed, isegi telefon on olemas kuhu võiks helistada...

I-5: ei ma näiteks ei ole küll kordagi ühtegi veebilehte lahti teinud

I-4: vat ei kujuta ette, see sotsiaalne suhtluskeskkond on küll nii suur, et sealt saab reeglina abi.

I-6: kõik need turva- ja materjalid on tehtud täiskasvanutelt täiskasvanutele. Ma olen endiselt arvamusel, et see laste suhtlemine on hoopis teisel tasemel.

K.R.: et siis lapsi peaks rohkem harima?

I-6: ei mitte seda aga...teistmoodi

I-9: jah, ilmselt on vähe minu lapse moodi lapsi, kes võtavad brošüüri lahti ja loevad selle põhjalikult läbi.

K.R.: aga kust siis peaks laps infot saama?

I-4: no neil võiks ka olla selline vestlusring, mingi piiratud arvuga. Mitte nii, et nad istuvad 30kesi ja üks onu ees räägib.

I-9: aga kes teab, võibolla neil oleksi vaja niisugust sellist grupitööde vormis, ekraan on kuskil seinapeal ekssole, pannakse juhtum ette, kassipilt, türklase pilt..siis saaks ka teada, mida nemad mõtlevad.

I-5: see peab olema midagi, mis neile parasjagu huvi pakub

I-1: Kättemaksukontori stsenaarium..

I-7: aga seal ju alles oli, et mingi plika läsksi mingi netiperverdiga kohtuma ja siis see raimo aas tuli püksata vastu, see oli nii naljakas..

I-9: vaata kui see naljaks keeratakse, siis see jälle ei ole see..

I-7: ei-ei, see oli minu jaoks naljakas. Aga müüriski tüdruku seina sisse, tüdruk läks netituvusega kohtuma, kes ähvardas teda.

I-1: või siis mingi juturaamatute seeria

I-6: aga oli ju, see Lilleste seeria, see loeti meil küll läbi

I-5: aga peaks siiski midagi olema ka nendele lastele, kes heameelega ei loe, midagi neti

baasil. Sellised mis neid kuidagi haaravad.

I-1: jajah, näiteks mingid telesarjad, mis on täiskasvanutele mõeldud aga et seal on otseselt vihjed sees, et nii-nii nüüd läks jamaks. Sest nad ju kõik vaatavad ja imevad seda endasse nagu päriselu.

I-6: jah, mingisugune Saladuste osa oli..seda nad kambaga vaatasid ja kommenteerisid

I-4: jah, lapsed vaatavad seda, mida vanemadki vaatavad. Simpsonitesse midagi...

K.R.: Nii, aitäh teile, ma loodan, et see diktofon nüüd töötab, muidu peate homme uuesti tulema.

LÕPP

Lisa 2.

FOOKUSGRUPP II

Koht: Interneti jututuba

Kuupäev: 28. märts 2014 (reede, kell 19.50-20.40)

Kestus: 50min

Osalejad: JT-6 (poeg 12a), JT-3 (tütar 8a, poeg 12a), JT-1 (poeg 12a, poeg 10a), JT-2 (poeg 10a, tütar 6a), JT-5 (poeg 12a, tütar 8a), JT-4 (poeg 12a, tütar 8a, poeg 2a)

Moderator: Katrin Romanenkov

K: te ei pea ainult minu küsimustele vastama....võib lihtsalt vabalt vestelda etteantud teemal ja olla dialoogis ka kõigi teistega

<JT-6> suunavaid küsimusi polegi?

<JT-3> no ma küsingi, et mis see etteantud teema on

<K> magistritöö teemaks on vanemate hoiakud ja nõ suunamispraktikad oma 9-12 aastaste laste arvutikasutuse suunamisel

<JT-1_> nojah

<JT-6> meil nt nädala sees või kodus olles ei tohi enne kl 12 aruvisse

<JT-4> et ma pean siis ainult gregorist rääkima

<JT-1_> meil on nende kasutada kaks arvutit

<JT-1_> üks nende toas ja üks all arvutitoas

<kJT-6> jensil on oma arvuti

<K> ja ma peamiselt tahaksingi teada, et millised on teie laste arvutikasutamise harjumused, kui palju te teate, mida nad seal teevad, mida te omalt poolt teete, et nende arvutikasutust suunata jms

<JT-1_> teise saavad siis, kui veab :P

<JT-3> a ta on sul nädala sees millalgi enne 12-t ka kodus?

<JT-6> no kui haige on vm

<JT-1_> teisest tuleb mulle kord nädalas mailile kokkuvõtte, mida nad seal tegid ja kaua olid

<JT-1_> tund aega kummaski on lubatud

<JT-3> gretel just siin unistab, et ta saab tahvelarvuti 19 euriga

<K> öelge algatuseks nõ alguspunkti paikapanemiseks umbes, kui palju te lapsed arvutis viibivad

<K> ok, JT-1 juba ütles

<JT-2> mmm

<JT-2> 1h päevas? mõnikord mitte sedagi, kui on trenn ja õppimine õhtul jutti

<JT-5> no minu omad on selgelt liiga palju, kunagi olid justkui ka mingid piirangud kehtestatud aga arvestades erinevate kanalite hulka, ei ole lihtsalt reaalne jälgida, et KUI PALJU nad päeva jooksul siis mingi ekraani ees viibivad

<JT-2> puhkepäeval vbolla rohkem

<JT-2> ega ma mõõtnud ei ole

<JT-1> ja nende oma arvutisse, mis on mingi vana l2pakas, on mees midagi sarnast pannud, aga selle ettekanne laheb mehele

<JT-6> eee, ajaliselt ei oska öelda. palju

<K> aga kas on iga päev?

<JT-6> jah

<JT-5> iga päev no paar-kolm tundi vast aga on ka päevi, kus üldse ei käi

<JT-1> tegelikkuses nad enamasti alla arvutisse ei saa

<JT-3> jupil kindlasti töötab arvuti iga päev
<JT-6> suvel jällegi ja maal olles ei saa üldse
<JT-5> jah, meil ka, suvel maal on ikka valdavalt teised tegevused päevakorras
<JT-3> aga ausalt öeldes mul puudub ülevaade kui palju ja mida ta seal teeb
<JT-1> mul on alumisel pandud, et võivad olla 7 ja 21 vahel
<K> JT-3, JT-2 aga pakkuge huupi - nt 2 tundi päevas, 5 tundi päevas
<JT-1> kuna nad on saanud ka sellise naljaga hakkama, et panevad mingiks ebanormaalseks ajaks keset ööd kella helisema ja ronivad arvutisse
<JT-2> sõltub ju
<JT-2> kas ma näen seda nt
<JT-2> ja hakkam kaagutama
<JT-2> v on ta üksi
<JT-2> mis on küll suht harv juhus
<JT-2> no ütleme tund nt
<JT-4> mu omad iga päev ei käi arvutis
<JT-3> just küsisin, minu laps on arvuti vahendusel fb-s ja vaatab youtube´ist videosid
<JT-4> vahest on pea terve päeva ja vahest ei tee päevi arvutit lahti
<JT-1> nende omas arvutis saab vist panna nii, et parast tundi lylitab automaatselt v2lja
<JT-3> videod käivad tal vist õppimise kõrval
<JT-1> aga kui ntx synnipäevadel kylalised olid, siis v6ttis mees selle maha
<JT-4> kord nädala stuleb meilil kokkuvõte, mis nad seal teinud on
<JT-6> youtube kasutab, fb väga vähe
<JT-3> alla kahe tunni päevas, ta jõuab koju alles ca 7 ajal või peale seda
<K> kas ma saan õigesti aru, et mingit konkreetset ajalimiiti kellelgi teisel ei ole kehtestatud, peale JT-1?
<JT-1> laste arvuti on inguse laua peal
<JT-5> no meil on KAKS tundi aga kui võtta, et lisaks lauaarvutile kuhu on see liimit seatud, on käeulatuses kogu aeg ka tahvelarvuti, läptop, playstation ja telefon, siis on see aeg täiesti teadmata
<JT-1> youtube kasutab ja minecrafti mangivad ja veel mingeid m2nge
<JT-3> ja siis õpib ja samal ajal tuleb youtube´ist muusikat
<JT-1> vahel programmeerivad ka natuke :P
<K> et ei teki hetke, kus ütlete, et nüüd oled juba liiga palju olnud, aitab küll?
<JT-5> ikka tekib, ma üldiselt olen ikka õhtul ca 19st öelnud, et nüüd ekraanid kinni
<JT-3> piirangut ei ole
<JT-2> ma vahel ütlen, et aitab küll ja siis ta lööb kaane kinni ka
<JT-1> kunagi oli kokku tund aega :(
<JT-1> aga meil ei ole kahe arvuti peale yhist programmi
<JT-1> nii et võib öelda, et oleme alla andnud
<JT-6> no jens ei ole kunagi arvutis üksi, st et kedagi kodus ei oleks. jensi ja arvuti kasutus on meil tegelt isa teema. koos teevad seal midagi
<JT-4> piiranguid pole, sest ma ei saa kuidagi kontrollida läbi telefoni surfamist
<JT-1> see oli silmaarsti korraldus muidu :P
<JT-6> õhtul peab meil kl 9 arvuti kinni olema
<JT-1> jah, telefon on üks igavene häda
<JT-1> no kell 9 6htul saadan ma lapsed voodi suunas
<JT-4> vahest peksan arvutist minema, kui see mulle närvidele käima hakab, et tehku midagi normaalset ka
<JT-1> selge see, et siis laheb arvuti kinni
<K> ma saan aru, et JT-1 on mingi jälgiv programm kasutusel?

<K> mis saadab kokkuvõtteid?

<JT-1> ma peksan aint siis, kui tuleb naabripoiss kylla ja nad ronivad siis arvutisse

<JT-1> jah, isegi kaks

<JT-1> kummalgi arvutil erinev

<K> aga mis see teeb, salvestab veebilehti?

<K> või mida

<JT-4> mul on ka jälgiv programm

<JT-1> no see mida mina saan ytleb jah veebilehti

<JT-1> muid programme

<JT-1> kokku oldud aega

<JT-4> saadab iga liigutuse kohta kokkuvõtte, mis ta netis teinud on, mis lehti avanud

<JT-1> see on mingi hotmailiga seoud asi vist

<JT-2> ma ei teadnudki sellest üldse

<JT-2> ma teadsin, et saite saab blokeerida

<JT-4> pereturvalisus

<K> JT-4, et sa ei kontrolli, kui kaua ta seal on aga jälgid, et mida ta seal teeb?

<JT-1> mis lehed on viimasel ajal ara blokeeritud :P

<JT-1> aga neil viiendikel oli rooma numbrite tunnis suur elevus, et xxx on 30

<JT-4> meil ei ole otsest aega paika pandud aga kui mulle hakkab tunduma, et ainult arvutis istutaksegi, siis kupatan minema, et tehku muud ka

<K> aga mida nad seal teevad? JT-1 rääkis programmeerimisest, JT-3 youtubest ja FBst

<K> JT-4, su oma kasutab FBd? ja JT-5, JT-6?

<JT-1> youtube ka

<JT-1> ja muud m2ngud

<JT-2> growtopiat mängib ja youtubes käib ja uurib mingeid asju- googeldab

<K> googeldab seoses millega, kas lihtsalt oma huvist või koolitöödega seoses?

<JT-4> fb ja youtube on põhilised

<JT-2> õpib ka

<JT-2> ja oma huvist ka

<JT-2> nt praegu käisime tenerifel, eks

<JT-5> mu oma valdavalt kasutab Youtube ja FBd ja siis muidugi mängib ohjeldamatult...midagi, ma isegi ei tea mida

<JT-2> ja siis ta otsis infot selle tenerife lennukatastroofi kohta

<JT-2> pärast laulis ette mulle

<JT-6> fb konto on, aga ei kasuta

<JT-6> youtube kasutab

<JT-6> ja siis on ports mängu arvutis sees

<JT-4> ma kohe avan viimase gregori kokkuvõtte

<JT-6> ja siis vaatab southpark mutlikat mingilt southparki lehelt

<JT-3> jupil on arvuti järjest väiksema tähtsusega

<JT-4> jah, gregoril ka

<JT-4> ajab oma asjad telefonis ära

<JT-3> tal pole selleks aega ka muidugi, nagu ma varem juba ütlesin

<K> sa pead silmas kõigi tegevuste võrdluses või nõ digitaalsete vahendite osas?

<JT-4> aga vahest unustab ennast arvutisse ka

<JT-1_> mis on sama, lihtsalt pisema ekraaniga arvuti

<JT-3> kõigi tegevuste

<JT-3> varem ta oli rohkem ninapidi arvutis

<JT-1> oh, ma loodan, et mu lastel tuleb ka selline aeg :S

<JT-3> aga viimasel ajal järjest vähem

<K> aga JT-4, telefonis suhtleb peamiselt siis ja vaatab FBd?

<K> või mängib ka nt?

<JT-1> tegelikult on ingus taiesti voimeline tundide viisi lugema ka

<JT-4> mängib ka

<JT-5> mu oma kasutab telefonis internetti ka väga palju, näiteks minumeelest talle jooksevad ka e-kooli kodused ülesanded otse telefoni ja no muidugi surfab FBs ja netis ja youtubes

<JT-3> telefonis jupp mängib küll midagi

<K> JT-6, aga mida sul poiss isaga koos arvutis teeb?

<JT-3> autos pidevalt

<K> sa ütlesid, et teevad midagi koos vist

<JT-1> ingus mängib vahetunnis

<JT-1_ nad koik mängivad seal klassis, et seeparast ta tahtiski synnaks uut peent telefoni

<JT-6> mängivad isaga

<JT-1> ma ei taha kodus lasta telefoni mangima

<JT-6> ja midagi aeg ajalt üritavad programmeerida

<JT-3> mu mees küsib praegu, kas see jälgimisprogramm on tasuta

<JT-1> nii väike ekraan ja tal nagunii juba on prillid

<JT-3> jupi privaatsus saab kohe otsa :D

<JT-4> tasuta jah

<JT-1> minu meelest meie omad on tasuta

<JT-3> ja mis selle nimi on

<JT-1> voi vahemalt see yks, mis mees vanale l2pakale pani

<K> kas teil lapsed teavad, et te jälgite?

<JT-1> jah

<JT-5> no mina olen oma lapse „sõber“ FB-s ja seda ta teab küll, et ma jälgin seal toimuvat, sest ma pidevalt juhin ta tähelepanu erinevatele nõmedustele

<JT-4> microsofti pere turvalisus

<JT-4> ikka teavad

<K> on sealt selgunud ka mingeid ebasoovitavaid asju, mille olete hiljem jutuks võtnud?

<JT-1> ma kutsun näiteks nad arvuti juurde, kus mul on see kokkuvõtte lahti ja ytlen, et nii, miks sa oled reedel 18 tundi siin arvutis olnud?!?

<JT-6> seda saab panna ka telefoni?

<JT-4> neile lööb pidevalt kirja ette, et nende tegevust jälgitakse

<JT-3> 18 tundi...issand

<JT-1> ok, ta ilmselt unustas lahti :P

<JT-1> vana läpakas on selle jaoks liiga vana, seal on mingi vabavara

<K> JT-6, mida nad ühes arvutis mängivad?

<K> või erinevates arvutites

<JT-6> neil on kummaldi oma ikka

<JT-6> üksteise vastu

<K> okei, jajah, siis on selge

<JT-1> aga selles vabavaras on nii, et switch user arvestab, et ei ole sees enam

<JT-6> ausalt, ma ei tea mida nad mängivad

<JT-4> mu lastel on arvutis see nõ oma pool ja mõlema poolt jälgib eraldi

<JT-1> mis oma pool?

<JT-1_> mul on kummaldi oma kasutaja kummaski arvutis

<JT-4> no ongi kasutajad

<JT-4> meil nimetatakse neid poolteks

<JT-1> jah, microsoft family safety on see, mis mulle tuleb

<JT-6> need mängud muutuvad aja jooksul

<K> kust te lapsed saavad infot selle kohta, mida võiks arvutis teha?

<JT-3> ilmselt sõpradelt

<JT-6> isa ja sõprade käest

<JT-2> elust tema ümber:D

<K> s.t. mind peamiselt huvitab, kas te ise räägite nendega mingitel teemadel, mida arvutis/internetis teha võiks

<JT-3> mu poeg ei valda keeli, et ise midagi leiutada

<JT-2> no mees ei suuna mu meelest

<JT-2> mina olen näidanud mingeid asju

<JT-2> saadan talle vahel linke

<JT-6> ei räägi

<JT-6> mina mitte. isaga suhtleb

<K> kuhu sa saadad

<JT-2> meilikonto tegin mina

<K> kas ta vaatab sageli oma meili?

<JT-2> mulle tundub, et ebaregulaarselt

<JT-5> valdavalt ikka sõpradelt, ma ei oskagi eriti midagi talle soovitada...aa, viimasel ajal olen sageli teda EKI lehele suunanud, sest ta küsib mu käest, et mida mingid sõnad tähendavad, nt mida täpselt tähendab 'nektar'

<JT-5> siis ma ütlen, et palun võta eki.ee lehelt seletav sõnaraamat ja vaata järgi

<K> kui palju pere üldises vestluses tuleb arvutikasutus ja internet jutuks?

<JT-6> ei tule

<JT-3> nii palju oleme rääkinud, et isiklike andmeid netis kellelegi ei avalda

<JT-1> no mees pani neile scratchi kunagi

<JT-3> kui keegi küsib, siis tuleb meile rääkida

<JT-5> ma ikka valdavalt reageerin vist, s.t. räägin siis, kui selleks on mingi vajadus – olen tema FB lehel midagi märganud või telekast näeme midagi internetiteemadega seonduvat vms, siis võtan jutuks

<JT-1> ja siis on veel mingeid mängu proovinud ette sõõta, mis poleks internetis

<JT-1> nojah, ma olen ka kunagi maininud, et ei ytleks

<K> aga mis hetkel selline asi on teemaks tulnud, JT-3, suudad meenutada?

<JT-1> ageajalt nad kysivad mingeid inglise keele sõnu, et ma tõlgiks

<JT-5> isiklike andmete avaldamist ja netiperverte ja muid potentsiaalselt ohtlike asju oleme ikka omal initsiatiivil peres rääkinud nii et suu vahtus

<JT-5> ka sellest, et arvestagu sellega, et kui tal on erinevates keskkondades oma pärisnimega kontod, siis need jäävad sinna IGAVESEKS, et mõelgu hoolega, mis jälge ta endast soovib ajalukku jätta

<K> et miks sa oled vajalikuks pidanud sellest rääkida või ta on ise küsinud vms

<JT-4> gregor surfab hästi palju ja uurib igasuguste arvuti vidinate kohta

<JT-1_> mingist mängust või kuskilt

<K> teie käest, JT-4?

<JT-4> surfab ja uurib

<JT-4> ise uurib

<K> aga teie käest küsib ka?

<K> nõu või juhendamist vms

<JT-4> ei küsi aga jagab oma teadmisi, me oleme lollimad, kui tema

<JT-5> ojaa, ma ei suuda juba ammu lapsi juhendada neid huvipakkuvatel arvutiteemadel....ainult suunata inglise keele sõnaraamatu või eesti keele instituudi kodulehele:D

<JT-3> see on jutuks olnud ilmselt aeg ajalt uuesti seoses sellega, et gretel ka tahab netis olla

<JT-3> aga ega polegi mingied seoseid, kui tekkis lapsel huvi neti vastu, siis lugesime sõnad peale

<JT-3> ja aeg-ajalt tüütame teda selle jutu kordamisega

<JT-6> mhmh

<JT-3> millepeale jupp solvunult ja tüdinult jajaaaaaaa, ma teaaaaaaan venitab

<K> ühesõnaga, nagu ma saan aru, siis te hindate enda rolli lapse arvutikasutuse SISU puhul võrdlemisi tagasihoidlikuks

<K> suunamise puhul siis just

<JT-5> minu panus sellesse, mida ta arvutis teeb, on ütleme otse välja, null

<JT-4> gregori puhul küll, talle on neid asju räägitud väga palju

<JT-6> jah

<JT-1> karta on

<JT-4> enam pidevalt ei korruta ja ei kontrolli

<JT-4> viskan vaid pilgu peale, kui kokkuvõtte tuleb

<JT-6> ma aeg- ajalt üritan kobiseda, et southpark pole väga sobilik, a no seda ei kuulata

<JT-3> ma ei kontrolli üldse, tuleb tunnistada jah

<JT-5> ma kobisen Youtube peale, sest nad vahel vaatavad ikka nii ogaraid asju sealt et... siis ma püüan ikka rääkida, et no mida sellise jama vaatamine sulle annab?

<JT-5> ja muidugi mul poiss soovib väga sageli mingil veidral põhjusel mulle ka näidata mingeid klippe, mida ta ise jube lahedaks peab.... ja siis hea emake muidugi jälle kritiseerib☺

<K> ok, isikuandmete jagamisest oli korraks juttu aga kas te näete veel mingeid ohte või riske arvutikasutuse puhul üldse?

<JT-3> ja ei suuna ka

<JT-3> kui ta seal ülemäära palju aega veedaks, siis ilmselt huvitaks rohkem ja piiraks

<JT-2> ikka

<JT-2> ebasobiv sisu

<JT-3> sellest oleme ka rääkinud, et võõraid fb-s omale sõbraks ei võta

<JT-3> ja selgitanud, et on igasugu troppe

<JT-2> ebasobivad inimesed võivad suhelda

<JT-2> liigne kiindumus internetiavarustesse

<JT-5> ma peamiselt näen ohtu selles, et aju taandareneb... et no kui 4 tundi järjest kuskil mängus mööda võsa joosta vietkongi sõdurina ja ameeriklasi tappa, et kui normaalne see inimene pärast seda siis olla saab..või siis neid youtube arulagedaid klippe vaadata tundide kaupa

<K> kuidas te hoolitsete selle eest, et neid riske nõ maandada?

<JT-2> loen sõnu peale

<JT-2> jagasin infot nt pornograafia kohta

<K> mis laadi infot?

<JT-2> neutraalset

<JT-2> et see pole päris ja ei ole õppimiseks kasutatav

<JT-2> järsku peaks vaatama historyt igaks juhaks ikka?

<JT-2> hmmm

<JT-2> ajad siin kärbseid pähe mulle

<JT-5> aga jah, see aju pehmenemine ja kui viisakalt öelda, siis harjumused ja väärtushinnangud on need, mis seal kahjustatud võivad saada

<JT-5> maandada üritangi peamiselt otseselt kasutusaega piirates

<JT-5> jälgida üritan otseselt seda, mida ta suhtlusvõrgustikes teeb ja kui mingi ebasobiv või veidi vildakas asi päevakorda tekib, siis sellele põhjalikult tähelepanu pöörata, et ta teaks ja oskaks ise ära tunda

<JT-4> ohtu ma nägin siis, kui ta youtubes hakkas väga palju istuma ja mingeid teatud tegelasi seal jälgima

<JT-4> need muutusid mingiteks iidoliteks

<K> mis tegelasi?

<JT-3> et tegelikult on paks vanamees, aga esineb mingi samaealise tüübina vms

<JT-5> ma ei tea, mu poiss kasutab suhtluskeskkondadest ainult FBd ja mumeelest ta ikka tunneb seal kõiki, kellega suhtleb...s.t. valdav osa on klassivennad

<JT-5> ja ma olen üsna kindel, et kui seal mõni täiesti võõras üritaks mingit mesijuttu ajada, siis ta saadaks joonelt kuu peale

<JT-5> aaa, ja ma olen ise tal konto seaded selliselt sättinud, et minumeelest temaga ei saagi keegi võõras ühendust võtta...peaks üle kontrollima vahelduseks selle

<JT-6> meie kontroll tegelt seisneb selles, et ta saab arvutis olla, aga keegi on alati kodus ja võib jalutada vabalt valitud hetkel tast mööda

<JT-6> ja on näha mida teeb

<JT-4> ma ei tea ju seda õiget nimetust, youtubes saab mingeid tegelasi jälgida

<K> aga oled sekkunud ka aegajalt, JT-6?

<JT-6> eriti mitte

<K> s.t. midagi on tundunud piisavalt häiriv või huvipakkuv?

<K> jajah, JT-4, ma pigem huvitun sellest, et mida seal videotest tehakse siis

<K> mida ta jälgib

<JT-6> no mind häirib see viimase ajal popp south park...

<K> aga need on lihtsalt need vanad multikad või?

<JT-4> mingid arvuti teemad aga tal tekkis omal ka huvi, et tahaks ka filmida ja üles panna

<JT-4> seda ma ei lubanud

<JT-6> jah

<JT-3> ta fb-sse aeg-ajalt mingied klippe ikka paneb sul ju

<JT-6> ta on ses suhtes suht passiivne tegelane

<JT-5> ok, mu oma on küll mingeid klippe teinud ja ausaltöeldes ma isegi ei tea, millest

<JT-5> s.t. mumeelest on need seotud mängudega

<JT-6> mängudes suhtleb mõnikord klassivendadega ja skype

<JT-5> et ta salvestab mingi mängu kulgu mõnda aega ja siis vist suudab sinna peale ka oma kommentaarid salvestada

<JT-4> ja mingi youtube tegelane hakkas annetusi nuiama, see käis meediast ka läbi, siis rääkisime üle, et ei mingeid tasulisi sõnumeid ega annetusi

<JT-4> fb klipid on teine teema

<JT-1_> jah, seda nad vaatavad youtubest mul, mingeid mänguklippe

<JT-2> ja riskide maandamise koha pealt

<JT-2> et ta liigselt ei kiinduks

<K> jah, on ju igasugu need võidukirjad ja miljonid muudkui tulevad igast kanalist - kas nad nende vastu ei tunne huvi?

<JT-2> hoian aktiivselt üleval ta lugemishuvi

<JT-2> tassin rmtkogust talle meeldivaid raamatuid

<JT-3> jupil on meiliaadress, aga kui palju ta seda kasutab, ma ei tea

<JT-6> raha ei saa laps õnneks kanda. mängudes kui midagi tahab osta, siis peab isa moosima

<JT-1> ingusel on ka meiliaadress, aga vist ei tule neid võidukirju eriti

<JT-1> nii palju kui ma olen näinud

<JT-3> ta kommenteerinud on ainult jalkatreeneri saadetud kirju
<JT-5> mu omal on gmaili aadress küll aga mul pole õrna aimugi, kas ta seda üldse kasutab
<JT-5> lapsed tänapäeval ei suhtle kirja teel, neil on palju kiiremad vahendid...skype, FB
<JT-6> meil on tal mingi isa firma kaudu ja väga ei kasuta
<JT-1> ega ta väga palju ilsmelt ei kasuta ka
<JT-1> margus enda oma unustas ara
<JT-4> gregorile on tulnud neid võidukirju aga ta teab, et need on jura, nendest on juttu olnud
<JT-4> ma ise saadan olulised asjad gregorile meilile
<K> JT-6, aga te ostate raha eest?
<JT-4> vähem olulised fbsse sõnumitesse
<K> mängudes mingeid õigusi jms
<JT-5> mul on aastaid olnud põhimõte, et netist raha eest mingit olematut asja ei osta...s.t. mänge aga no ega ma ka ei pea enam survele vastu
<JT-5> ükskord juba murduisin ja püüdsin talle play stationis oma krediitkaardiga mingeid litsentse osta vms, õnneks mu kaart ei sobinud sinna☺ või meie geograafiline asukoht vist ei sobinud vmt
<JT-4> gregoril on tasulisi mänge või lisanud
<JT-1> ingus saadab mulle oma meililt oma kodused ylesanded
<JT-1> trykkimiseks
<JT-1> printer on alumise arvuti juures
<K> aga kes maksab JT-4?
<JT-1> mingid referaadid ja asjad
<JT-6> väga väikeste summade eest ostavad
<JT-1> neid teeb siis ka oma arvutis
<K> või kes selle nõ tasumisotsuse teeb
<JT-4> tema annab mulle sulas ja mina maksan oma kaardiga
<K> eal vist on krediitkaarti vaja eks
<K> okei
<JT-4> põhimõtteliselt tema maksab
<JT-3> a jupp ostis ise omale läpaka
<JT-4> ühe mängu ostsin talle mina ka, he atunnistuse eest kunagi
<JT-3> oma raha eest
<JT-1> ingus ostis omale korvaklapid ja yhe mangu
<JT-3> ja e-päevikut vaatab arvutist
<JT-1> kui ta eelmisel kevadel preemiaraha sai vallast
<K> aga need, kes FB-d kasutaavd, kas teate, mida nad seal teevad?
<K> selles mõttes, et kui palju jälgite enda lapse postitusi ja üleüldist seinal toimuvat
<JT-4> tean
<K> a la et milliseid lehti ja keda tema nt jälgib
<JT-4> mul on parool
<JT-4> vahest kui omal on mängudes abi vaja :D siis login tema kontole ja viskan pilgu toimuvale ka peale
<JT-5> ma olen ta paroolid ära unustanud, s.t. ma pole ikka kuid juba ise sinna sisse loginud
<JT-5> aga mulle tundub, et ma näen piisavalt, sest ma ju olen seal nõ ta sõber
<JT-3> minu poiss ei postita seal üldse
<JT-6> mis ei postita, sa oled ju sheerinud tema uut sonksi ja puha
<JT-4> jupil on ikka kaks kontot?
<K> viimasel ajal on palju juttu internetikiusamisest ja identiteedivargustest jms
<JT-3> mingitest loosimistest võtab osa
<JT-3> st neid jaga-ja-võida asju jagab

<K> kas teie laste tutvusringkonnas pole midagi sellist olnud?

<JT-4> ei ole kuulnud küll

<JT-6> pole kuulda olnud

<JT-3> ei ole kuulda olnud

<JT-6> kooli füüsilisest kiusamisest olen kuulnud

<JT-3> aga oleme sellest rääkinud

<JT-3> kui jälle mingi enesetapujuhtum on meedias ilmunud, siis oleme rääkinud

<JT-5> no mu oma on küll nt klassivendadega koos kommenteerinud mingi klassiõe pilte mumeelest üsna ebaviisakal moel

<JT-3> mis muidugi tekitab jälle selle "jajaaaa, ma teaaaaaan"-efekti

<JT-5> omameelest nad on nalja teinud

<JT-5> või siis spämminud järjest mingi klassivenna seina

<JT-5> ühesõnaga, asjad, mille peale ma olen raevunud ja käskinud kohe ära kustutuada

<K> teistel pole selliseid juhtumeid?

<JT-3> ei ole ette tulnud

<JT-1> ei tea, et oleks

<JT-4> gregor kunagi pani ühest klassiõest mingi "tuunitud" pildi üles ja tegid nalja, see klassiõde oli ka teadlik ja naeris kaasa, üks klassivend läks väga leili sellest, et miks ta klassiõde nii solvab

<JT-4> siis ütlesin, et võtku parem maha see pilt

<K> JT-4 aga midagi sellist pole poisi kontol kunagi kohanud, mida oleksid lasknud ära kustutada?

<JT-4> ainult see üks pilt, rohkem ei mäleta küll

<JT-5> jesver, kuidas teil nii sündsad lapsed on, ma ikka korra kahe kuu takka vähemalt mõirgan, et olgu kustutatud

<JT-3> aaaa, kristoferil oli kunagi selline juhus, et käis klassivenna juures fb-s oma kontoga

<JT-5> mis tuletab mulle meelde, et ma pidin just mõirgama...

<JT-3> ja pärast saadeti tema nimel sõpradele räigeid roppusi

<JT-5> oli täna postitanud mingisuguse "Gay test" pildiseeria

<JT-5> kus üks meelas blondiin võttis erinevaid poose

<JT-6> mul on väga antisotsiaalne tüüp

<JT-4> me oleme rääkinud, et ei tohi postitada asju, mis teisi solvavad ja mida ta ei taha, et teised temaga teeks

<JT-5> riides õnneks aga ütleme nii, et 5nr väiksema rinnahoidjaga

<JT-3> st ta oli oma salasõna sinna automaatselt sisselogimiseks jätnud ilmselt

<K> mis siis sai?

<JT-3> saatsime koos kõikidele vabandus-selgituskirja ja mina rääkisin klassivenna emaga

<JT-1> nii tegin intervjuu oma lapsega, ta kasutab fb m2ngimiseks ja lisab klassivendi ja neid, keda koolis teab

<JT-6> vot seda teemat olen ma oma vanematega rääkinud, laps teab seda.

<JT-4> peale seda jupi parooli jama, rääkisin gregoriga ka, et kuskil ei tohi jätta oma kontosid sisselogitaks ja peab vaatama, et parooli ei salvesta

<JT-1> ja vallavanema on ka lisanud :P

<JT-6> neil on koolis olnud tegelt vist väga põhjalik koolitus

<JT-1> ma sain suht hiljuti teada, et tal fb konto on :S

<JT-1> nii palju siis lapse j2lgimisest

<K> no tõesti

<JT-6> vanematega olen rääkinud, et ei tohi jätta parooli ja sisse logitaks

<K> peale kõiki neid programme..

<JT-5> mina olen enda omadele FB kontod näiteks ise teinud omal ajal

<JT-1> no mina ei teinud, nad pole kumbki 13 tais
<JT-1> nii et ma olen natuke vapustatud siamaani :P
<JT-5> et just tagada, et andmed ei oleks väga täpsed ja turvalisus oleks tagatud jms
<JT-6> meil käis tükk aega mungumine, et tahab fb kontot onju. tükk aega ei saanud, sest ta ei suutnud ära põhjendada, miks ta tahab
<JT-3> gretelil ei ole kontot
<JT-4> ma tegin ka ise lastele kontod
<JT-3> jupp tegi ise
<JT-4> gregorile olen veel üle korranud, et jälgigu postitusi, et need poleks avalikud
<JT-6> ja siis lõpuks nüüd tegi mingi paar kuud tagasi
<JT-4> jälgigu
<JT-6> jensil on 20 sõpra seal ja 15 on meil ühised. st sugulased
<K> aga kuidas te hindate oma laste usaldust enda vastu?
<JT-3> aa, jupp vaatab isaga koos mingeid jalkavideosid ka
<K> nt et kui midagi läheb valesti või tekib olukord
<K> a la armub ära mingisse FB tüdrukusse...
<K> tuleb teile rääkima?
<JT-2> ei usu, et tuleks
<JT-6> ja ülejäänud 5 on ka sugulased
<JT-3> armumisest mu poeg mulle kindlasti ei räägiks
<JT-1> ma arvan, et mulle ka mitte
<JT-4> kui nihu läheb, siis tuleb rääkima, vähemalt ma loodan
<JT-5> minu oma on siiani rääkinud oma pärisarmumised küll ära....isegi poe taga musitamine on jutuks tulnud, nii et ma loodaks, et ta tuleb ikka jagama oma emotsioone
<K> küsimus on siis selles, et kas te arvate, et kui laps satub mingisse realselt ohtlikku või potentsiaalselt ohtlikku olukorda, et kas te saate siis sellest teada?
<JT-1> a kui arvutis mingi jama on, siis tuleb küll
<JT-5> no armumist ei pruugi noor meesterahvas just väga realselt ohtlikuks asjaks pidada
<JT-3> aga seda oleme rääkinud, et kui on mingi jama, siis tuleb räägib, et vanemad saavad aidata, aga ainult siis kui me teame, et on abi vaja
<K> nojah aga ütleme nii, et kui seal on mingi tüdruk brasiiliast, kes temaga 2 kuud suhtleb, siis ta ei oska ise arvata, et midagi hakkab viltu minema
<JT-3> ma arvan, et ta räägiks
<JT-4> igatahes ma arvan, et seda rääkimise juttu oleks vaja üle rääkida
<K> et see TEGELIKULT ei pruugi seal üldse tüdruk olla jms
<JT-6> ei usu, et räägiks
<JT-5> kui ma selle peale mõtlen, siis ma pean tunnustama, et ma ei suuda sellist situatsiooni täielikult välistada
<JT-5> aga nagu ma ütlesin, siis mina nt püüan selliseid täiesti võõraste kontaktivõtte välistada tema FB settingute sättimisega selliselt, et võõrad ei saaks kontakti võtta (pean meeles pidama, et ma seda kohe jälle nüüd teen, väga ammu pole vaadanud)
<JT-3> no seda me oleme rääkinud, et võõraid netis sõbraks ei võta ja kohtuma ei lähe
<JT-3> sest igasugu perverte on nett täis
<JT-4> seda oleme küll rääkinud, et kunagi ei tea, kes või mis selle netiisiku taga võib olla
<JT-5> gerda teatas nt ükspäev, et tema kõige parem sõber on play stationis keegi, kellega ta koos mängib
<JT-5> et selle nimi on KILLER aga tegelt ta on täitsa tore
<JT-5> ja gerda arvab, et see on umbes temavanune
<JT-5> terehommikust ekssole...
<K> aga kuidas sa siis reageerisid? Võtsid midagi ette ka?

<JT-5> noh, me ikka vestlesime pikalt, et sa ju EI TEA, kes see inimene on ja sul puudub igasugune võimalus selles veenduda

<JT-5> et ma omameelest tegin väga pika ja tõhusa selgitustöö ära

<JT-5> samas ma ütleks, et see on selline puht hariva eesmärgiga, s.t. ma selles konkreetses mängus kus tema mängib, mingit reaalselt ohtu ei näe, seal mingid jubinad jooksevad mööda erinevaid maailmu ja vahepeal vahetavad inglise keeles lühikesi repliike a la „lets play!“ ja siis koos jooksevad

<JT-1> seda ma olen ka raakinud jah et ei voi teada

<JT-3> õnneks gretelil pole ei arvutit ega fb-d

<JT-5> et seal ei toimu mingit sellist isiklikumat laadi vestlust, pealegi mu laps ei oska inglise keeles üle 20 sõna, seega on suht muretu hetkel

<JT-4> gerda õnneks ei mängi selliseid mängu, kus teistega suhelda saab

<JT-6> see teema on muidu läbi võetud, isa on pikalt laialt heietanud

<JT-3> kui tahab uusi mängu tõmmata, siis kristofer aitab, ta ise ei oska

<JT-4> gregor ka aitab gerdal mängu tõmmata

<JT-1> mul nad mängivad samu mänge

<JT-1> monikord koos ka

<JT-1> (siis saab samast arvutiajast suurema kasu :P)

<JT-5> jah, mul ka poiss aitab plikal kas siis mängu tõmmata või mingites mängudes või maailmades teda kuskilt keerulisematest kohtadest edasi

<K> kas te suudate meenutada või oskate öelda, et kust te ise saate internetiturvalisust puudutavat infot

<JT-4> internetist :D

<JT-3> ilmselt internetist

<JT-6> no telekast, mingid artiklid... kaine mõistus

<JT-3> no samas igasugu kiusamisteemasid ma räägin reeglina üle siis kui meediast käib mingi jama läbi

<JT-5> valdavalt ilmselt sealt, kust ma kogu oma ülejäänud aktuaalse igapäevase info saan – lehtedest, uudistest, internetist

<JT-4> kui meedias miskit rohkem räägitakse ja see endale tundub teemana, mida peaks lapsele ka rääkima

<JT-5> jah, meediast läbi käinud juhtumid räägime üldiselt ikka kõik läbi

<JT-3> ja turvalisustemasid ilmselt samamoodi

<K> pornot peate ohtlikuks?

<JT-3> pornot pean mitesobivaks

<JT-6> no pole eakohane jah

<JT-4> oleneb pornost

<JT-5> noh, kas nüüd just ohtlik aga äkki antud vanuses veidi arusaamatu ja mittevajalik

<JT-3> ja sealt võib arvutisse viirusi saada

<JT-4> ohtlikuks ei pea aga ei soosi seda

<JT-3> selles mõttes on ohtlik ka

<JT-4> olen öelnud, et need lehed võivad arvutile ohtlikud olla

<JT-5> ok, hea mõte, ma pole selle peale tulnud

<JT-4> kui ma avastaks, et ta mingit ebatervet pornot on vaatamas käinud, siis võtaks teema üles, et see pole päris ok

<JT-6> see oli meil teemaks vist esimestel aastatel kui koolis sõpradega arvutis käidi

<JT-5> mu oma ütles üks päev, et nad püüdsid klassivendadega R-kioskist Maajat osta

<JT-5> aga ei õnnestunud..

<JT-3> :D

<JT-3> mu oma ei räägiks seda mulle

<JT-5> noh, tegelt porno ilmselt ei olegi nii ohtlik, eks seda tuleb varem või hiljem enivei ette
<JT-5> aga ma pigem ise peaks ohtlikuks näiteks mingeid äärmusi
<JT-5> mingit sektid
<JT-5> emod
<JT-5> mingid kosmosekumardajad
<JT-3> te ajate mu närvi, peab jupile ka kontroll-programmid peale panema
<JT-5> mis võiks talle nagu hinge minna ja väärtushinnanguid mõjutada, nii et ta ise ei saa arugi, et hakkab ära pöörama
<JT-5> pärast on jehoovatunnistaja
<JT-4> no just, porno on porno aga just need äärmused ja asjad, mis pole normaalsed, need teemad õvtaks üles, kui avastaks, et ta neid vaatamas käib
<JT-5> sest keegi on suutnud tõhusat tööd psüühikaga teha
<JT-3> selle üle puudub mul kontroll
<JT-5> jah, ma kardan ka, et ma ei tea, kas ma saan täie kindlusega väita, et ma sellist asja paneks tähele....samas ta siiski üsna palju ikkagi räägib neist teemadest, mis teda huvitavad
<JT-5> et ma loodan, et ma ikka saan enne käe vahele kui mul ükspäev jehoovatunnistaja kodus on
<K> kas teil lapsed ei ole nurisenud, et te jälgite?
<K> JT-1, JT-4
<JT-4> ei ole
<K> ma mõtlen, et kas mingis vanuses tuleb äkki see ka, et nad hakkavad pahaks panema..
<JT-3> ma usun, et kui me nüüd jupile paneks tema isiklikku arvutisse, siis see kindlasti tekitaks vastuseisu
<JT-5> mu omal on mobiilil kood peal aga see vist on pigem klassikaaslaste peletamiseks, kui lapsevanemate eemalhoidmiseks
<JT-5> samas ma ei tea, mida ma sealt telefonist peaksin otsima.. et ma arvan, et mingi privaatsusetaotlus on ka lapse puhul õigustatud ja talle peaks seda võimaldama
<JT-6> me nüüd see suvi peaks nuputama, et kuidas telefonist internetti ära saaks
<JT-4> eks mingis vanuses kindlasti talle enam ei meeldi, et ma iga ta liigutust näen
<JT-1> ei ole
<JT-4> ja eks mingil hetkel tuleb ise lahti ka lasta
<K> ilmselt praegu juba tõesti tekitaks, JT-3
<K> sest ta on nii vana ja seda pole varem olnud
<JT-3> mhmh
<K> ok, aga kas tunnete puudust....mingist toest?
<JT-4> meil on see aastaid olnud ja nad vist ei teagi aega, kui polnud kontrolli peal
<K> et kas lapsed peaks olema veel teadlikumad, või teie?
<JT-2> võiks olla teadlikum alati
<K> kas internetiturvalisusest peaks rohkem rääkima?
<JT-6> ei tunne küll
<JT-3> no mulle hakkab tunduma, et ma peaks oma lapse internetikasutamisest rohkem teadlik olema
<JT-5> no minumeest nad võiks koolis käsitleda küll neid teemasid süvitsi jah
<JT-5> samas neil on ka internetiturvalisuse loengud ikka aegajalt, ega ma ei tea, mida nad seal räägivad
<JT-5> võibolla räägivadki kõik ohud põhjalikult läbi, sest mumeest on mu laps üsna teadlik arvutiasjus ja ka oskab kriitiliselt hinnata internetis leiduvat (ma loodan)
<JT-5> aga no tal on tubli ema ka☺

<JT-4> just sellest peaks rääkima, et netiinimese taga võib olla keegi teine, kui ta väidab end olevat

<JT-6> aga ma nt eeldaks, et kui koolis on mingi jama klassis, siis õpetaja teavitaks. isegi kui minu laps pole osaline

<JT-3> klassis internetijama?

<JT-6> no eelmine aasta oli, et keegi koolis filmis ja pani fb üles

<JT-6> tunni ajal

<JT-6> ja mingeid kiusamisi filmiti

<K> aga olgu, teate, teist on olnud väga suur abi, aitäh

<JT-6> aga kodused asjad on meil vast piisava kontrolli all

<JT-6> :)

<JT-3> no tore kui meist abi oli

<JT-1> ma lahen siis lastele unelaulu laulma

<JT-1> (neile, kes salaja fb-sse kontosid teevad, eksole)

<JT-1> aga isegi selle vastu eriti ei protesti veel

<K> igatahes, suur tänu teile!

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina **KATRIN ROMANENKOV**
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: 07/06/1976)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

Internetikasutuse sotsiaalse vahendamise praktikad 9-12-aastaste laste vanemate seas (*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on **professor Veronika Kalmus,**
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 26.05.2014 (*kuupäev*)